

UNIVERZITA KARLOVA
Právnická fakulta

Barbora Králová

**Problematika oběti trestného činu v
kriminologii**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Marie Vanduchová CSc.

Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 31.10.2017

Prohlašuji, že předloženou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 31. 10. 2017

Barbora Králová

Poděkování

Ráda bych poděkovala JUDr. Marii Vanduchové, CSc., vedoucí mé diplomové práce, za cenné připomínky, účinnou pomoc při zpracování diplomové práce a za velmi přínosné konzultace.

Obsah

Úvod.....	7
1. Viktimologie.....	9
1.1 Historický exkurz.....	9
1.2 Předmět viktimologie.....	12
2. Pojem oběti trestného činu.....	13
2.1 Viktimnost.....	16
2.2 Typologie obětí.....	18
2.3 Mnohočetná oběť.....	19
2.4 Nepravá oběť.....	20
3. Viktimizace.....	21
3.1 Chování obětí.....	21
3.2 Vztah oběť – pachatel.....	22
3.3 Index viktimizace.....	22
3.4 Mýty laické viktimologie.....	24
3.5 Fáze viktimizace.....	26
3.5.1 Primární viktimizace.....	26
3.5.2 Sekundární viktimizace.....	27
3.5.3 Terciární viktimizace.....	28
3.6 Opakovaná viktimizace.....	29
3.6.1 Koncepce vysvětlující reviktimizaci.....	31
4. Dopad trestného činu na oběť.....	33
4.1 Posttraumatická stresová porucha.....	34
4.2 Okolnosti prohlubující traumatizaci.....	35
4.3 Syndrom oběti.....	36
4.3.1 Trauma znásilnění (rape trauma).....	37
4.3.2 Syndrom týrané osoby.....	38
4.3.3 Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbaného dítěte (CAN).....	39
4.3.4 Stockholmský syndrom.....	39
5. Specifické oběti.....	42
5.1 Senioři jako oběti.....	42
5.2 Oběti domácího násilí.....	43
5.3 Dětské oběti.....	45
5.4 Oběti stalkingu.....	45
6. Viktimologické výzkumy.....	47
6.1 Statistické výzkumy.....	48
6.2 Mezinárodní výzkumy obětí trestné činnosti – International crime victims surveys.....	49
7. Pomoc obětem trestných činů.....	50
7.1 Laická pomoc.....	52
7.2 Odborná pomoc.....	53
7.3 Evropská praxe v oblasti poskytování služeb obětem.....	55

8. Viktimologická prevence.....	57
8.1 Primární prevence	58
8.2 Sekundární prevence	59
8.3 Terciární prevence	59
9. Právní úprava problematiky obětí trestných činů.....	60
9.1 Zákon o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti	61
9.2 Zákon o sociálních službách.....	61
9.3 Vliv europeizace.....	62
9.4 Zákon o obětech trestných činů.....	63
9.4.1 Základní zásady zákona o obětech trestných činů.....	66
9.4.2 Práva obětí.....	68
9.4.3 Přehled vyřizování agendy peněžité pomoci obětem trestných činů.....	72
9.4.4 Novela zákona o obětech trestných činů.....	74
9.4.5 Návrhy de lege ferenda.....	76
10. Restorativní justice.....	78
10.1 Principy restorativní justice.....	79
10.2 Mediace mezi pachatelem a obětí.....	79
Závěr	82
Seznam zkratk	84
Seznam použité literatury a pramenů	85
Právní předpisy:	85
Monografie a učebnice:	87
Časopisecké zdroje:	91
Online zdroje:	92
Název diplomové práce v anglickém jazyce	95
Resumé	96
Abstract	97
Klíčová slova/Key words.....	98

Úvod

Jako téma své diplomové práce jsem si zvolila problematiku obětí trestného činu v kriminologii. Důvodem byla mimo jiné i aktuálnost tohoto tématu, zákon byl k 1. dubnu 2017 novelizován. Již přijetí samotného zákona o obětech trestných činů bylo průlomem a počátkem řádné ochrany práv obětí. Nutnost dbát na práva slabších je nepochybnitelná a ve vyspělých evropských státech se jedná o běžnou praxi.

Novela zákona o obětech trestných činů pokračuje v cíli vytyčeným původním zákonem, který ale dále mění a doplňuje. Rozšiřuje se ochrana, která je obětem poskytována. Například právě senioři, kterým byla novelou přiznána větší ochrana, a získali tak status tzv. zvlášť zranitelné oběti, tuto pomoc velmi potřebují. Jen za loňský rok se obětí trestného činu stalo 6 187 lidí starších šedesáti let (přičemž cca 40 000 tisíc osob se stane obětí trestného činu každý rok).¹

Zvolené téma je velmi široké a zahrnuje poznatky z více vědeckých disciplín. Bohužel, v české literatuře se mu věnuje jen minimum monografií a v učebnicích a odborných publikacích tvoří často jen kapitolu. Na rozdíl od zahraničí. Souvisí to s postupným vývojem a upřením pohledu z pachatele na oběť. Myslím si, že časem se tedy i u nás objeví mnohem více monografických odborných publikací, které se budou touto problematikou zabývat.

Cílem mé diplomové práce by mělo být vytvoření uceleného pohledu na oběť. Popsat strastiplnou cestu, kdy se z běžného člověka následkem prožitého procesu viktimizace stává oběť. Snažit se přiblížit, co viktimizovaný člověk zažívá, a co s sebou toto nepochybně nechtěné a nově získané postavení nese. Nastínit, jaké má takováto osoba možnosti, včetně analýzy zákonů, které upravují její postavení a mají ji pomoci a chránit ji.

Tato práce by ráda též ráda připomněla, že největší nebezpečí lidem často nehrozí venku - na ulici, ale v jejich vlastním domově, od lidí, které znají. Většinu vražd spáchá blízká či známá osoba doma, nejnebezpečnějším místem, kde se můžete ocitnout, je často vaše kuchyně. Dále by tato práce ráda poukázala na fakt, že většina deliktů je

¹ KARÁSKOVÁ, Ivana a Jakub POKORNÝ. Nový zákon: senioři jsou jako děti. *Mladá fronta DNES*. Mafra, 2017, 28(79).

bagatelních a závažné trestné činy tvoří cca 1/5 z celkového počtu. Většina obětí nepříliš závažného trestného činu se s nastalou viktimizací, která vznikla v důsledku bagatelního deliktu, vyrovná poměrně dobře. O to větší pozornost, pomoc a prostředky je třeba upřít na tu menšinu silně viktimizovaných či dokonce reviktimizovaných obětí. Práce dále mapuje historii viktimologie a upozorňuje na velmi zajímavý vývoj postavení oběti. Od postavení okrajového až do postavení centrálního. Následně je v práci popsána viktimologie jako samostatná vědní disciplína a je vymezen její předmět. Pozornost je věnována i pojmu oběti trestného činu a jeho odlišení od trestně procesního pojmu poškozeného. Jsou zde popsány speciální typy obětí, jako nepravá či mnohočetná oběť. Práce se detailně zabývá procesem viktimizace, jejími fázemi i viktimizací opakovanou. Také jsem se pokusila vyvrátit některé nejznámější viktimologické mýty. Další z vybraných témat je problematika dopadu trestného činu na samotnou oběť. Je zde nastíněna problematika posttraumatické poruchy, kterou některé oběti mohou trpět, a popsány nejznámější syndromy obětí. Dále jsou představeny specifické oběti, což jsou oběti domácího násilí, senioři, děti či oběti stalkingu. Práce se věnuje i viktimologickým výzkumům. Také je zde věnována pozornost pomoci obětem trestného činu. S pomocí úzce souvisí viktimologická prevence, především poznámky o tom, jak se co nejúspěšněji viktimizaci či dokonce reviktimizaci vyhnout. V dalších kapitolách se řeší i právní úprava pomoci obětem trestných činů, a to s důrazem na práva obětí, související zákony, a i aktuálně účinná novela zákona o obětech. Práce je uzavřena kapitolou popisující restorativní justici, její principy a její význam pro oběti trestných činů.

Předložená práce vychází z právního stavu k 1. říjnu 2017.

1. Viktimologie

Viktimologie (název pochází z latinského pojmu *victima* - oběť) je vědní obor zabývající se obětí a jejími biosociálními a psychologickými charakteristikami, procesy viktimizace, vztahy mezi obětí a pachatelem, rolí obětí v průběhu vyšetřování a soudního projednávání trestného činu, pomoci oběti včetně jejího odškodnění a rehabilitace a v neposlední řadě i prevencí viktimizace, tj. způsoby, jak ochránit potenciální oběť před kriminalitou.² Definice je v odborné literatuře k dispozici více. Viktimologii lze dále také definovat jako součást kriminologické vědy zabývající se obětí trestného činu, její rolí v genezi a průběhu trestného činu a postupu při jeho odhalování a objasňování, způsoby pomoci oběti po trestném činu a způsoby, jak zabránit viktimizaci potenciálních obětí.³

Jedná se o relativně mladou disciplínu. Uvádí se, že viktimologie je v užším pojetí součástí kriminologie. Jak již plyne z názvu, viktimologie upírá svou pozornost na oběť. Velmi důležitý je rovněž její přínos pro prevenci kriminality. V širším vymezení je viktimologie definována jako samostatná sociální věda interdisciplinárního charakteru. Poté už její pozornost není omezena jen na oběť trestného činu jako takového, ale soustředí se i na oběti válek, přírodních pohrom a katastrof, pronásledování z důvodu národa, rasy atp.

1.1 Historický exkurz

Problematika oběti a odplaty za způsobenou újmu ušla od v dřívějších dobách uplatňovaného řešení („Oko za oko, zub za zub.“) do dnešní doby dlouhou cestu. Prvotně užívaný princip odplaty byl postupně přežit. Pojďme si shrnout nejdůležitější milníky.

V předfeudální a raně feudální době to byla právě oběť (eventuálně její blízcí), která stíhala, zatýkala, soudila a často i trestala zločince. Pouze omezený okruh zločinů spadal do kompetence „úřední“ světské moci. Postupně začínají úkony v zájmu

² VÁLKOVÁ, Helena a Josef KUCHTA. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2012. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-807-4004-292, str. 171.

³ GRÍVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-807-4786-143, str. 114.

zachování obecního míru přebírat feudálové a výkon práva se stává výsadou vznikajících států. Tam, kde se dříve prosazovala oběť či její blízcí v podobě jakési samosprávy, se nyní uplatňuje feudál a jím pověřený vykonavatelé moci. Zločin proti jednotlivci je brán jako zločin proti samotné koruně a dle toho je i stíhán a trestán.

Významný vliv na další vývoj práv obětí měla průmyslová revoluce a urbanizace, v jejímž důsledku se zvýšila koncentrace lidí ve městech. Lidé již nebyli součástí úzké komunity a takto odosobněné vztahy náhle vedly k prudkému nárůstu kriminality. Stát převzal výkon spravedlnosti pod svou ochranu a stal se tedy i příjemcem veškerých plateb.⁴ Stát tedy garantoval práva obětí, ale za to inkasoval všechny částky, které byl pachatel nucen zaplatit. Následně je mohl částečně přerozdělit směrem k oběti. Systém trestního práva se tak stále více koncentroval na vztah oběti a pachatele, ale i přesto oběť nedostávala dostatečný prostor na úkor státu.

Trestný čin se stal činem proti státu a již ne primárně proti oběti, která se dále mohla podílet na řešení deliktu pouze prostřednictvím státu. Stát se začal zaměřovat na pachatele, jeho potrestání a nápravu, na ochranu společnosti. Oběť tak zůstala v systému trestní spravedlnosti zcela opomenuta a její úloha se omezila pouze na roli svědka státu.⁵ Na výše uvedeném vidíme, že při hledání spravedlnosti se v historii oběti věnovala různá pozornost, a také oběť zaujímal různá postavení – od původně samostatného a centrálního statusu až po celkem okrajový.

Pokud shrneme výše uvedené, do vzniku viktologie jako uceleného oboru byla pozornost upírána především na pachatele, nikoliv na oběť. Prakticky až ve třicátých letech 20. století se začínají objevovat kritické názory na zajištění práv oběti trestných činů a jednání s nimi v době po spáchání trestného činu. A to jak z hlediska právních, tak i psychologických souvislostí.⁶ Je zde otevřena nová oblast odborného zkoumání, snaha o dosažení faktických změn ve prospěch obětí, a to s konkrétními výstupy – zákony.

⁴ HOLOMEK, Jaroslav. *Viktologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. Slovenské učebnice. ISBN 978-807-3804-466, str. 11.

⁵ HOLOMEK, Jaroslav. *Viktologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. Slovenské učebnice. ISBN 978-807-3804-466, str. 11

⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-807-3804-619, str. 97.

Termínu viktimologie je v odborné literatuře použit poprvé až v práci amerického psychiatra Frederica Werthama (1949), který se však nepovažuje za jejího zakladatele. Tím je všeobecně uznávaný badatel na poli viktimologického výzkumu Hans von Hentig (*The Criminal and his Victim*, 1948).⁷ Některé zdroje uvádějí spolu s von Hentigem i jméno rumunského právníka Benjamina Mendelsohna. Neucelené a okrajové zmínky však můžeme najít už v pracích zakladatelů kriminologie – Lombrosa, Garofala a Ferriho.

Autorku této práce velmi zaujalo, že zprvu byla pozornost zaměřená na oběti nikoliv z důvodu soucitu či snahy jim pomoci či alespoň ulehčit již prožité trauma, ale pouze z důvodu zkoumání toho, zda není oběť spolupachatelem či alespoň spoluviníkem svého utrpení. V dnešní době jsou takovéto názory již naštěstí většinou přežité a od těchto teorií se postupně ustupuje. Přesto je dle mého šokující, že v dřívějších dobách mohla být dle výše zmíněného například žena jdoucí v noci temným parkem brána jako spoluviník na svém znásilnění.

Počátky viktimologie tedy spadají do 50. let minulého století a byly ovlivněny více zdroji. Tragické zkušenosti druhé světové války způsobily větší senzibilitu veřejného mínění pro utrpení milionů obětí nacistického holocaustu, ale též jiných zločinů.⁸

Dopad druhé světové války byl patrný zejména během zmíněných 50. let minulého století, kdy vzrůstal důraz kladený na sociální práva, jakožto důležitou složku při ustavování tzv. sociálních států. Od sociálních práv jednotlivých občanů už pak byl jen krok k sociálním právům obětí. Ať už se jednalo o oběti běžných zločinů či o oběti zločinů v důsledku rasové diskriminace a válečné oběti (coby typické kategorie obětí pro 20. století), každá z těchto kategorií posouvala pojem oběti směrem k širšímu zájmu akademické obce i politických představitelů.⁹

I sama kriminologie obrátila svou pozornost od dosavadního zájmu, který byl zaměřen dosud převážně jen na pachatele, k oběti. Viktimologie se však od svého počátku nechtěla omezovat pouze na nezúčastněnou teoretickou analýzu. Naopak, její nosnou ideou byla sociální angažovanost usilující o zlepšení pozice obětí, o něž nejen

⁷ VÁLKOVÁ, Helena a Josef KUCHTA. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2012. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-807-4004-292, str. 171

⁸ GRIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-807-4786-143, str. 112

⁹ MARSH, Ian. *Crime and criminal justice*. New York: Routledge, 2011. ISBN 04-155-8152-4, str. 331

společnost a státní instituce, ale ani věda nejevily dříve dostatek zájmu. Proto viktimologie usiluje též o praktickou aplikaci svých poznatků ve prospěch obětí – prosazuje jejich ochranu, lepší postavení v trestním řízení i účinnější pomoc.¹⁰

V 70. letech 20. století se začíná formovat vědecká společnost viktimologie. Od roku 1973 se pravidelně každé tři roky konají mezinárodní viktimologická sympozia, jejich organizátorem se po svém vzniku v roce 1979 stala Světová viktimologická společnost (*World Society of Victimology*). Sympozia se zatím konala dvanáctkrát.¹¹

1.2 Předmět viktimologie

Předmět viktimologie tvoří šest skupin jevů, kterými jsou:

1. osoba oběti (její biologické, psychické a sociální vlastnosti),
2. vztahy mezi obětí a pachatelem,
3. proces viktimizace, zejm. role oběti v něm,
4. role oběti v procesu odhalování, vyšetřování a soudního projednávání věci,
5. pomoc oběti, způsoby jejího odškodnění a rehabilitace,
6. ochrana občanů před viktimizací.¹²

¹⁰ GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-807-4786-143, str. 114.

¹¹ HOLCR, Květoň. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2009. Student (Leges). ISBN 978-808-7212-233, str. 89.

¹² GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-807-4786-143, str. 114,

2. Pojem oběti trestného činu

Jako oběť je označována osoba, která byla dotčena trestným činem. Oběť se latinsky nazývá *victima* – odtud název viktimologie. Jedná se o slovo mnohovýznamové. Pojem “oběť” je rovněž právním pojmem.¹³ Právní definici oběti nalezneme v zákoně č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů. Oběť je definována v § 2 odst. 2 a 3 následujícím způsobem:

*(2) Obětí se rozumí fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil.*¹⁴

*(3) Byla-li trestným činem způsobena smrt oběti, považují se, utrpěli-li v důsledku smrti oběti újmu, za oběť též její příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner, druh nebo osoba, které oběť ke dni své smrti poskytovala nebo byla povinna poskytovat výživu. Je-li těchto osob více, považuje se za oběť každá z nich.*¹⁵

Pojem „oběť“ má mnoho společného s trestně-procesním institutem „poškozeného“ (§ 43 tr. řádu), není s ním však identický.¹⁶ Bohužel často dochází, a to především v laičtější literatuře, k zaměňování a směšování těchto dvou pojmů. Poškozeným může být jak osoba fyzická, tak i osoba právnická. Obětí nikoliv, status oběti přichází v úvahu jen u osoby fyzické. Poškozený je navíc pojmem striktně procesním. Trestní řád tímto pojmem označuje jeden ze subjektů trestního řízení, který je zároveň stranou tohoto

¹³ GRÍVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-807-4786-143, str. 112.

¹⁴ Česko. Zákon č. 45 ze dne 30. ledna 2013 o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), §2 odst. 2. In: Sbíрка zákonů České republiky. 2013. částka 20, s. 322-352. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirkazakonu/SearchResult.aspx?q=45/2013&typeLaw=zakon&what=Ci slo_zakona_smlouvy>. ISSN 1211-1244.

¹⁵ Česko. Zákon č. 45 ze dne 30. ledna 2013 o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), §2 odst. 3. In: Sbíрка zákonů České republiky. 2013. částka 20, s. 322-352. Dostupný také z WWW:<http://aplikace.mvcr.cz/sbirkazakonu/SearchResult.aspx?q=45/2013&typeLaw=zakon&what=Ci slo_zakona_smlouvy>. ISSN 1211-1244.

¹⁶ GRÍVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-807-4786-143, str. 112.

řízení. Poškozený je v zákoně č. 141/1961 Sb., Trestní řád, v § 43 odst. 1 definován následovně:

(1) Ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil (poškozený), má právo činit návrh na doplnění dokazování, nahlížet do spisů (§ 65), zúčastnit se sjednávání dohody o vině a trestu, zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání konaného o odvolání nebo o schválení dohody o vině a trestu a před skončením řízení se k věci vyjádřit.¹⁷

Odstavec 2 stejného § obsahuje vymezení negativní, tedy říká, kdo poškozeným není. I přes částečný překryv je nutné vnímat pojmy poškozený a oběť jako dva odlišné termíny. Pojem poškozeného je širší, může jím být i právní nástupce poškozené osoby. Ve srovnání s pojmem poškozený je termín oběť užší v tom, že nezahrnuje právnické osoby.¹⁸ Rozdíl mezi dopadem trestného činu na právnickou a fyzickou osobou je očividný. U právnické osoby není třeba věnovat jí péči, mírnit dopady, které jí byly trestným činem způsobeny, a snažit se kompenzovat vzniklou újmu. Právnická osoba necítí bolest, není schopná pociťovat útrapy, a tedy jí nehrozí ani sekundární viktimizace.

Oběť by se tak vedle jejího procesního postavení (jako poškozená osoba) měla navíc stát subjektem (adresátem) zvláštní péče ze strany státu. Proto může (a zpravidla bude) mít oběť i postavení poškozeného v trestním řízení.¹⁹ Odstavec třetí § 2 zákona o obětech trestných činů rozšiřuje pojetí oběti. Pokud dojde k usmrcení prvotní oběti deliktu, pak se za oběť považuje, utrpěli-li v důsledku smrti oběti újmu, za oběť též její příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner, druh nebo osoba, které oběť ke dni své smrti poskytovala nebo

¹⁷ Česko. Zákon č. 141 ze dne 29. listopadu 1961 o trestním řízení soudním (trestní řád), §34 odst. 1. In: Sbírka zákonů České republiky. 1961. částka 66, s. 513-575.

Dostupný také z

WWW:<http://aplikace.mvcr.cz/sbirkazakonu/SearchResult.aspx?q=45/2013&typeLaw=zakon&what=Ci_slo_zakona_smlouvy>.

¹⁸ GRÍVNA, Tomáš. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2014. Beckovy komentáře. ISBN 978-807-4005-138, str. 27.

¹⁹ GRÍVNA, Tomáš. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2014. Beckovy komentáře. ISBN 978-807-4005-138, str. 27.

byla povinna poskytovat výživu. Je-li těchto osob více, považuje se za oběť každá z nich. Důvod, proč je nasnadě. Tyto osoby způsobenou újmu pociťují jako újmu vlastní.²⁰ Podrobněji se touto problematikou bude zabývat kapitola věnovaná zákonu o obětech trestných činů.

Specifickým druhem oběti je zvláště zranitelná oběť. Definuje ji zákon o obětech v § 2 odst. 4, a to následovně:

(4) Zvláště zranitelnou obětí se pro účely tohoto zákona při splnění podmínek uvedených v odstavci 2 nebo 3 rozumí

a) dítě,

b) osoba, která je vysokého věku nebo je postižena fyzickým, mentálním nebo psychickým hendikepem nebo smyslovým poškozením, pokud tyto skutečnosti mohou vzhledem k okolnostem případu a poměrům této osoby bránit jejímu plnému a účelnému uplatnění ve společnosti ve srovnání s jejími ostatními členy,

c) oběť trestného činu obchodování s lidmi (§ 168 trestního zákoníku) nebo trestného činu teroristického útoku (§ 311 trestního zákoníku),

d) oběť trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, trestného činu, který zahrnoval nátlak, násilí či pohrůžku násilím, trestného činu spáchaného pro příslušnost k některému národu, rase, etnické skupině, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob nebo oběť trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny, jestliže je v konkrétním případě zvýšené nebezpečí způsobení druhotné újmy zejména s ohledem na její věk, pohlaví, rasu, národnost, sexuální orientaci, náboženské vyznání, zdravotní stav, rozumovou vyspělost, schopnost vyjadřovat se, životní situaci, v níž se nachází, nebo s ohledem na vztah k osobě podezřelé ze spáchání trestného činu nebo závislost na ní.²¹

²⁰ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-807-5020-161, str. 32.

²¹ Česko. Zákon č. 45 ze dne 30. ledna 2013 o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), §2 odst. 4. In: Sbíрка zákonů České republiky. 2013. částka 20, s. 322-352. Dostupný také z WWW:<http://aplikace.mvcr.cz/sbirkazakonu/SearchResult.aspx?q=45/2013&typeLaw=zakon&what=Ci_slo_zakona_smlouvy>.ISSN 1211-1244.

Právě tohoto paragrafu se dotkla poslední novela zákona o obětech č. 56/2017 Sb. Rozšiřuje pojem zvláště zranitelné oběti o seniory a o oběť trestného činu teroristického útoku. Vzhledem k událostem a trendům poslední doby se jedná o rozšíření více než vhodné.

Tento paragraf se snaží reflektovat skutečnost, že v množině obětí, ač jsou všechny zranitelné, se nachází podmnožina, která vyžaduje ještě ohleduplnější a pozornější zacházení. A to jak již z důvodů možnosti způsobení další druhotné újmy či proto, že může být zastrašována pachatelem trestného činu. Některé oběti jsou pak zvláště náchylné k prohloubení svého stresu a citového zranění samotnou účastí v trestním řízení, např. při výslechu. Tyto oběti potřebují speciální opatření, aby nebezpečí další viktimizace bylo omezeno na minimum.²² Bohužel, problematické je již samo o sobě určení, která z obětí do této speciální skupiny skutečně spadá. Zranitelnost může vyplývat z osobní charakteristiky oběti nebo z povahy či typu trestného činu, ze životní situace, v níž se oběť nachází apod. Výčet zvláště zranitelných obětí vychází z čl. 18 nové směrnice O minimálních pravidlech zavádějící minimální standard práv, pomoci a ochrany oběti trestných činů.²³ Především se snaží posílit práva obětí trestných činů (zejména v trestním řízení) a zabránit sekundární a opakované viktimizaci obětí.

2.1 Viktimnost

Viktimnost je osobní predispozice člověka stát se obětí kriminality.²⁴ Pojem viktimnost vyjadřuje stupeň pravděpodobného rizika, že se jednotlivec nebo určitá sociální skupina stane obětí trestného činu. Signifikantní souvislost mezi viktimností a určitými biosociálními a psychickými charakteristikami oběti byla empiricky prokázána relativně spolehlivě ve vztahu k následujícím faktorům – věk oběti, profese oběti, sociální

²² GRŮVNA, Tomáš. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2014. Beckovy komentáře. ISBN 978-807-4005-138, str. 30.

²³ JELÍNEK, Jirí. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-807-5020-161, str. 34.

²⁴ HOLCR, Květoň. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2009. Student (Leges). ISBN 978-808-7212-233, str. 94

charakteristika oběti a její zdravotní stav.²⁵ Vyššímu riziku, že se v budoucnu stanou obětí, jsou tedy vystaveni především mladí lidé (menší opatrnost), dále ti, jejichž zaměstnání je rizikovější, např. z důvodu nočních hodin, či rizikovost plyne přímo ze samotné podstaty jejich zaměstnání - např. policista. Vyšší viktimmnost nese třeba příslušnost k určité rizikové skupině, toto se především týká minorit, které nejsou majoritou přijímány. V českých podmínkách je dle názoru autorky typickým příkladem žena nosící šátek z důvodu svého náboženského vyznání – muslimka. O uražení či dokonce vyhození z autobusu takto zahalené ženy jsme si v poslední době mohli přečíst v mnoha médiích.

Viktimmnost dále zvyšují psychické či tělesné handicapy – přitahují pozornost okolí, a navíc je pro pachatele lehčí s takovou obětí manipulovat, nutit ji k něčemu, protože se může zpravidla bránit mnohem omezeněji, než zdravý člověk.

Velkou zajímavostí pro autorku bylo následující zjištění. U kategorie muži ve věku 18 - 24 je vyšší riziko přepadení než u žen stejné věkové kategorie (s výjimkou přepadení se sexuálním podtextem a případů domácího násilí), stejně tak tato skupina nejčastěji páchá zmíněný druh zločinů. Tyto statistiky jsou nicméně zkomplikované skutečností, že rizikovost místa s ohledem na potenciální přepadávání se velice liší v závislosti na životním stylu obětí. Je-li kupříkladu daná osoba v denním, intenzivním kontaktu s mladými muži, pak je její riziko viktimizace značné.²⁶

Osobu, která se ještě nestala obětí trestného činu, ale u níž díky jejím vlastnostem nebo chování existuje nadprůměrné riziko, že se jí může stát, nazval Hentig “potenciální obětí”. Holyst v této souvislosti mluví o “viktimmogenním potenciálu”. Problémem viktimmnosti se zabývala řada empirických výzkumů, které však narážejí na některé metodologické potíže. Vzhledem k tomu, že lidé jsou nositeli velkého množství různých vlastností, jež spolu často vzájemně souvisejí, je někdy obtížné určit, které z nich mají k viktimmnosti vztah.²⁷

Můžeme rozlišovat dva modely viktimmnosti – statický a dynamický. Statický model viktimmnosti předpokládá, že existují relativně stále rizikové faktory osobnosti.

²⁵ VÁLKOVÁ, Helena a Josef KUČHTA. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2012. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-807-4004-292, str. 173.

²⁶ MARSH, Ian. *Crime and criminal justice*. New York: Routledge, 2011. ISBN 04-155-8152-4, str. 339

²⁷ GRŮVNÁ, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-807-4786-143, str. 115.

Nejčastěji se uvádí takové charakterové vlastnosti jako nezdrženlivost, nadměrná extraverteze, konfliktnost, afektivní a emocionální labilita, asociálnost, vysoká sociální viditelnost anebo naopak sociální izolace. Dynamický model viktimnosti zdůrazňuje analýzu sociální interakce, v průběhu které se z jednoho člověka stává pachatel a z druhého oběť. Oběť a pachatele mohou spojovat různé sociální vztahy stejně jako časoprostorové charakteristiky interakce.²⁸

2.2 Typologie obětí

V rámci zkoumání obětí trestných činů se rovněž uplatňuje typologický přístup. Odborníci se snaží třídit poznatky o obětech do příbuzných skupin (typů), které by umožnily rychlou a přehlednou orientaci ve velkém množství informací, které jsou dnes k dispozici. Pro vytvoření klasifikačních schémat je (typologií) je možné použít různá hlediska, proto existují různé typologie obětí.²⁹

Nejznámější a nejstarší typologií obětí je typologie Hentigova, která rozlišuje různé skupiny obětí spíše podle fenomenologického hlediska – oběť na základě specifické časoprostorové situace, oběť na základě pozice v rodině, oběť na základě pozice v zaměstnání, oběť na základě hráčské nebo životní náruživosti, oběť na základě vlastního agresivního chování, oběť na základě příslušnosti k rasové, národnostní nebo náboženské menšině, oběť, jejíž odpor je omezený a oběť na základě zvláštní biologické konstituce. V typologii obětí podle Mendelsohna je kritériem míra zavinění, podíl viny oběti na trestném činu: úplně nevinná oběť, oběť s menším podílem viny než pachatel, oběť stejně či totožně vinná jako pachatel, oběť vinná více než pachatel, oběť podstatně více vinná než pachatel nebo výlučně vinná, simulující nebo imaginární oběť.³⁰

Dalším logickým tříděním je třídění podle kritéria viktimologické “viny”, jež navrhl B. Holyst takto:

- oběti, které zavinily svou viktimizaci (individuálně nebo příslušností k rizikové, negativně hodnocené skupině)

²⁸ HOLCR, Květoň. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2009. Student (Leges). ISBN 978-808-7212-233, str. 95

²⁹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 3., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-807-3804-619, str. 99.

³⁰ HOLCR, Květoň. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2009. Student (Leges). ISBN 978-808-7212-233, str. 99

- oběti, které nezavinily svou viktimizaci (individuálně nebo příslušností k rizikové, pozitivně hodnocené skupině).³¹

Mezi nejpoužívanější a nejpodstatnější typologie obětí patří: typologie obětí podle zažitého trestného činu (oběti přímého fyzického násilí, oběti sexuálního násilí, oběti domácího násilí, oběti s majetkovou újmou způsobenou vloupáním do soukromí a oběti podvodů), typologie obětí podle reakce na trestný čin (oběť pasivní, aktivní, s expresivní či kontrolovanou reakcí, oběť odevzdaná), typologie obětí podle interakce oběť – pachatel v době kolem spáchání trestného činu. Tato poslední typologie patří mezi nejznámější, do literatury ji uvedl viktimolog egyptského původu E. A. Fattah.

Rozlišuje 5 základních typů, a to:

- zúčastňující se oběť (kriminálnímu činu předchází interakce mezi pachatelem a obětí, která nezanedbatelným způsobem ovlivňuje motivaci pachatele),
- nezúčastňující se oběť (před činem nedochází k interakci, oběť neměla možnost vnímat potencionální ohrožení),
- provokující oběť (u provokujícího typu jsou často přítomny výrazné osobnostní a behaviorální viktimogenní faktory),
- latentní oběť (role oběti není veřejná, újma není formálně uznána),
- nepravá oběť (role oběti je získána omylem či nedopatřením, naprosto náhodně, útok původně směřoval jiným směrem).³²

2.3 Mnohočetná oběť

Mnohočetnou obětí se nazývá oběť, která se opakovaně v průběhu krátké doby stane obětí tragické, negativní události nebo obětí trestného činu. Jedná se o opakovanou viktimizaci osob, která může být ovlivněna různými faktory.³³ Zmíněné faktory jsou

³¹ GRIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-807-4786-143, str. 121.

³² ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 3., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-807-3804-619, str. 100.

³³ MATOUŠKOVÁ, Ingrid. *Aplikovaná forezní psychologie*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada). ISBN 978-802-4745-800, str.258.

podrobně popsány v kapitole 2.1 (Viktimmnost). Proces, kdy je oběť opakovaně dotčena trestným činem, nazýváme reviktimizací.

2.4 Nepravá oběť

Termín nepravé oběti provází viktimologii už od jejich počátků. Označuje se tak osoba, která se vydává za oběť trestného činu, ačkoliv jí ve skutečnosti není.³⁴ Často se používá jako synonymum pojem falešná oběť, oběť údajná či předstírající. Někdy v literatuře můžeme nalézt termín syndrom falešné viktimizace. Motivace těchto falešných obětí může být různá – od pomsty až o snahu být středem pozornosti či získat finanční výhody plynoucí z postavení oběti nebo zisk alibi. Autorka by ráda pro ilustraci uvedla příklad, který L. Čírtková popisuje v *Policejní psychologii* a dle jejího názoru zajímavým způsobem přibližuje rozebíranou problematiku. *“Nepravé oběti představují zatím málo prozkoumaný problém. Jeho aktuálnost nelze popřít. V odborné literatuře jsou popsány případy předstírání posttraumatické stresové reakce údajnými veterány války ve Vietnamu. Jeden z falešných veteránů dokonce v důsledku nesnesitelných vzpomínek spáchal sebevraždu. Později se náhodou zjistilo, že ve Vietnamu nikdy nebyl.”*³⁵

³⁴ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. 2., rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015. ISBN 978-807-3805-814, str. 238.

³⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. 2., rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015. ISBN 978-807-3805-814, str. 238.

3. Viktimizace

Viktimizací se míní proces poškozování a způsobování újmy, čímž se fakticky z jedince stává oběť určitého trestného činu. Viktimizace začíná, ale zpravidla nekončí, prvním útokem na oběť. Výzkumy naznačují, že z psychologického hlediska je újma způsobená trestným činem uvozujičím dějem, na který navazují další zraňující události.³⁶ Jedná se tedy o proces, v jehož rámci se z potenciální oběti stává oběť reálná, skutečná.

Uvádí se, že viktimizace má tři speciální problémy, kterými jsou chování oběti, vztah oběť – pachatel a míra viktimizace.

Po definování pojmu viktimizace bychom si měli dále položit otázku, proč vlastně potřebujeme znát průběh viktimizace. Mezi hlavní argumenty nepochybně patří následující:

- eliminovat chyby při kontaktu policie a orgánů činných v trestním řízení s obětí,
- eliminovat chyby ve znalecké činnosti, zejména v oborech psychologických a psychiatrických,
- aplikovat zákon č. 45/2013 Sb. – např. povinnost úřadů předcházet sekundární viktimizaci obětí.³⁷

Viktimizace se rozpadá do třech fází – primární, sekundární a terciární. Přičemž k sekundární a terciární viktimizaci nemusí vůbec dojít.

3.1 Chování oběti

Oběť skoro v každém případě nějakým způsobem zasáhne do procesu viktimizace. Případy, kdy tomu tak není, jsou spíše výjimkou. Zásah oběti se nevztahuje jen na období před spácháním trestného činu, tedy např. impuls či provokaci, ale i na období průběhu trestného činu a na období po činu – tedy snaha odhalit a usvědčit pachatele. Často má oběť vliv i na povahu a intenzitu újmy.

³⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. 2., rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015. ISBN 978-807-3805-814, str. 214.

³⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Průběhy viktimizace. *Bezpečnostní teorie a praxe: Periodikum Policejní akademie ČR v Praze*. 2013 (zvláštní), 10. ISSN 18018211.

Na vyjádření podílu oběti na její viktimizaci se v literatuře někdy používá termín “vina oběti” nebo “zavinění oběti”. V tomto vyjádření je obsaženo hodnocení chování oběti jako nevhodné a neadekvátní. Nejde však o právní termín a nemá nic společného s trestněprávním zaviněním.³⁸ Bohužel z důvodu stresu, kterému je oběť vystavena při páchání činu, je těžké vytvořit ucelený návod chování, které by vedlo k minimalizaci škod či úplnému zastavení jednání pachatele, ač se o to snaží viktimologická prevence.

3.2 Vztah oběť – pachatel

Potvrzení důležitosti vztahu oběť – pachatel nalezneme již ve Von Hentingově práci *The Criminal and his Victim* z roku 1948, kde se jako první zabývá touto problematikou skutečně do hloubky. Ve svém díle analyzuje sílu či intenzitu vztahu, který existuje mezi těmito dvěma subjekty, ať už jde o vztah, který je velice intenzivní a určující pro zločin jako takový (zejména rodinné vztahy – manžel/manželka, dítě/rodič) nebo o vztah faktické nepostřehnutelnosti existence vztahu, tedy oblast zločinů spáchaných pachatelem na zcela cizí osobě.³⁹

Mezi obětí a pachatelem poměrně často existuje předchozí vztah, který ovlivňuje proces viktimizace. Význam mají jak vztahy objektivní, nezávislé na oběti a pachateli (např. bydlí v sousedství, pracují na stejném pracovišti), tak vztahy subjektivní (např. milenci, obchodní partneři).⁴⁰

3.3 Index viktimizace

Indexem viktimizace zpravidla rozumíme procentní (relativní) podíl počtu obětí připadajících ve sledovaném časovém období (např. v jednom kalendářním roce) na určitý počet obyvatel (např. na 100, 1000, 100 000) žijících ve vymezeném území

³⁸ HOLCR, Květoň. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2009. Student (Leges). ISBN 978-808-7212-233, str. 96.

³⁹ CANTER, David V. *Criminal psychology*. London: Hodder Education, 2008. ISBN 03-409-2892-1, str. 245.

⁴⁰ GRŮVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-807-4786-143, str. 117.

(např. v ČR, v New Yorku apod.).⁴¹ Tento údaj má relativně vysokou vypovídající hodnotu. Nicméně i při studiu těchto údajů je třeba zachovávat obezřetnost, protože je možné, že např. jedna oběť se ve vykazovaném období objeví z důvodu své reviktimizace vícekrát. V doposud realizovaných výzkumech byly sledovány jednoleté nebo pětileté intervaly. Sledování může být buď nediferencované (tj. spadají do něj všechny oběti registrované kriminality) nebo může být zaměřené na určité druhy trestných činů (např. na oběti násilných trestných činů nebo oběti sexuálně motivované kriminality).⁴²

V aktuální literatuře bohužel není dostupný aktuální index viktimizace. Autorka si ho ale dle výše uvedené metody alespoň orientačně spočítala sama, a to následovně. *“Můžeme konstatovat, že minimální počet policíí evidovaných obětí kriminality v České republice v roce 2015 činil 40 380 osob. Bylo to obdobné množství jako v roce předcházejícím (více o 14 osob).”*⁴³ Dle Českého statistického úřadu měla ČR ke konci roku 2015 cca 10 572 427.⁴⁴ Tedy index viktimizace by byl po zaokrouhlení 382, tedy 382 občanů ČR z 100 000 obyvatel se stalo obětí trestného činu. Svatoš uvádí, že v roce 2011 byl index viktimizace celkové kriminality v Praze 2,8 krát větší než index viktimizace v rámci celé ČR.⁴⁵

Vzhledem k absenci patřičných dat z jiných států a rozdílné metodologii při tvorbě indexu viktimizace (např. evidence obětí s následky/bez následků atp.) je v tomto ohledu možnost srovnání s ostatními státy pouze omezená. Přesto můžeme odkázat například na index viktimizace v Dánsku⁴⁶, který odpovídá 1000 obětem na 100 000 obyvatel. Jak je patrné ze statistik uvedených výše, Dánsko má více než dvojnásobný

⁴¹ VÁLKOVÁ, Helena a Josef KUČTA. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2012. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-807-4004-292, str. 174.

⁴² HOLOMEK, Jaroslav. *Viktimológia*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. Slovenské učebnice. ISBN 978-807-3804-466, str. 26.

⁴³ DIBLÍKOVÁ, Simona, Martin CEJP, Michaela ŠTEFŮNKOVÁ, Milada MARTINKOVÁ a Vladimír SMEJKAL. *Analýza trendů kriminality v roce 2015*. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 9788073381622, str. 93.

⁴⁴ Český statistický úřad [online]. [cit. 2017-03-02]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/obyvatelstvo_lide

⁴⁵ SVATOŠ, Roman. *Kriminologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3803-896, str. 65.

⁴⁶ Statistics Denmark. *Victims of reported criminal offences by sex, age, type of offence and time* [online]. [cit. 2017-10-26]. Dostupné z: <https://www.statbank.dk/statbank5a/default.asp?w=1366>

index viktimizace ve srovnání s Českou republikou. To je dáno jednak dlouhodobě vyšší kriminalitou v této zemi⁴⁷ a jednak nižším počtem obyvatel celkem (5,731 milionu).

Původně si tato práce vytyčila jako úkol srovnat více indexů viktimizace ve světě. Od cíle plného srovnání bylo nakonec odstoupeno v důsledku neužívání tohoto pojmu v zahraničí, a především v důsledku často opakované teze, že pokusy užít data z výzkumů pro mezinárodní srovnání selhaly, a že rozdíly v definicích kriminality a další metodologické rozdíly jsou příliš velké pro řádné srovnávání.⁴⁸

3.4 Mýty laické viktimologie

Mezi lidmi existuje spousta představ o obětech trestných činů. Laická veřejnost se domnívá, že se jedná o pravdivé a správné představy, ale většinou tomu tak není, proto o nich hovoříme jako o tzv. mýtech.

Tyto mýty laické viktimologie jsou vlastně chybami sociálního vnímání, které lidé přirozeně činí tím, že při postihování sociální reality vycházejí z vlastních očekávání, sociálních schémat, respektive implicitních teorií osobnosti, stereotypů, předsudků a kognitivních zkratk, přičemž se v hodnocení druhých dopouštějí řady pochybení (první dojem, respektive tzv. haló efekt, atribuční chyba, logická chyba nebo chyba zpětného úsudku apod.).⁴⁹ Důsledkem výše uvedeného je, že si dotyčný vytvoří o oběti a krimogenní situace zjednodušující, či dokonce zcela mylné přesvědčení. Tyto mýty oběti ještě zhoršují její již tak složité postavení. Objevuje se zde pojem ideální oběť. Ideální oběť je slabá, odevzdaná, ctnostná, bez poskvrny a schopna vyvinout jen tolik síly, kolik je jí zapotřebí k navození obrazu ideální oběti. Ta vyvolává sympatie a image věrohodného poškozeného.⁵⁰

⁴⁷ *Crimes recorded by the police, 2002–12* [online]. [cit. 2017-10-26]. Dostupné z:

http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/d/d7/Crimes_recorded_by_the_police%2C_2002%E2%80%9312_YB14.png

⁴⁸ *International Crime Victims Survey* [online]. [cit. 2017-10-26]. Dostupné z:

https://en.wikipedia.org/wiki/International_Crime_Victims_Survey

⁴⁹ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8, str. 33.

⁵⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-802-6205-821, str. 27.

Tento zidealizovaný prototyp oběti má dle N. Christieho šest atributů:

- v porovnání s pachatelem se jeví slabší,
- chová se v porovnání s pachatelem ctnostně, a pokud není náhodou její život doslova příkladný, tak v okamžiku zločinu je zaměstnána běžnými a legitimními záležitostmi,
- na tom, co se jí přihodí, nenese žádnou vinu,
- mezi ní a pachatelem neexistuje objektivní vztah, je pro něj v podstatě “cizincem”,
- je poškozena pachatelem, který je vzorem špatnosti a zla,
- je u ní možné konstatovat vhodné spojení moci, vlivu a sympatií, aby bez problémů získala plnohodnotný status oběti.⁵¹

Toto je typický předobraz oběti. Pokud tedy posuzovaná osoba tomuto konstruktovi odpovídá, vyvolává patřičný soucit a automatické respektování svých práv a postavení.⁵² Problém ovšem vyvstává, pokud konkrétní oběť těmto stereotypům neodpovídá. Poté slepá víra v takovýto mýtus může vést a k zpochybnění postavení oběti a o úvahách, že se oběť mohla na viktimizaci sama podílet.

V souvislosti s ideální obětí se často objevuje pojem hierarchie viktimizace. Hierarchie viktimizace odráží status oběti, který požívá ve společenském diskursu a také v médiích. Reprezentuje žebříček akceptace a favorizování určitých typů obětí a kategorií viktimizace ve společnosti. Netýká se jen míry oblíbenosti a kladné či záporné pozornosti, které se oběti dostává v médiích či v procesech sociální interakce. Promítá se i do přístupu oběti k vnějším zdrojům podpory a pomoci.⁵³

Příklady konkrétních mýtů jsou např. mýtus o predestinované oběti (tj. o jedincích, kteří jsou svými charakteristikami předurčení, aby se staly oběťmi zločinu) či mýtus o pomstychtivosti oběti (tj. o touze oběti pomstít se pachateli – přitom dominující reakcí oběti na zločin je spíš narušená potřeba bezpečí, vyplývající ze strachu z pachatele).

⁵¹ TOMÁŠEK, Jan. *Úvod do kriminologie: jak studovat zločin*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-802-4729-824, str. 154.

⁵² VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8, str. 34.

⁵³ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-802-6205-821, str. 27.

Dále se uvádí mýtus o neexistenci spravedlivého trestu pro pachatele (tj. předpoklad, že oběť nemůže být se způsobu potrestání pachatele nikdy spokojena – přitom oběť touží primárně po obnovení předchozího stavu věci).⁵⁴

Dalším velice častým mýtem je mýtus o možnosti oběti ubránit se. Bývá vyvolán údivem veřejnosti nad chováním některých obětí. Proč se oběť nebránila, nepokusila se utéct, nezavolala si pomoc? Zatímco submisivní osoba může překvapit energickou obranou, osoba do té doby známá pro své mnohdy až útočné vystupování, může zcela zamrznout (*freeze*). Hovoříme pak o tzv. strnutí, ztuhnutí či fenoménu chycené laně.⁵⁵

3.5 Fáze viktimizace

Viktimizace probíhá zpravidla v několika fázích. Primárně viktimizovaná je každá oběť – jedná se o viktimizaci samotným trestným činem, kterému byla oběť vystavena. Sekundární a terciární viktimizace pak proběhne již jen u některých z primárně viktimizovaných obětí. Zda, a jestli k těmto dalším fázím viktimizace dojde, záleží především na okolí, se kterým oběť po viktimizaci přijde do styku.

3.5.1 Primární viktimizace

Primární viktimizace je vlastní újma způsobená bezprostředně činem pachatele. Je doprovázena tzv. primárními ranami. Existují ve třech různých podobách: fyzická újma, finanční újma a emocionální újma.⁵⁶ Těto vlastní újmě je vystavená každá oběť a zpravidla se na ni nelze předem připravit. Trestný čin způsobuje na delší či kratší dobu ztrátu iluze dobrého světa a ztrátu iluze kontroly. Viktimizace oběť prožívá jako krizi, která ohrožuje jádro osobnosti, tj. vlastní já. Dominuje pocit zaskočení, nepříjemného překvapení. Oběť vnímá trestný čin, který na ní byl spáchán jako svévolnou, nenadálou a krizovou událost.

⁵⁴ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8, str. 34.

⁵⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Pomoc obětem závažných zločinů. *Zpravodaj BKB*. 2011, **20**(4), 3. ISSN 12138282.

⁵⁶ HOUBOVÁ, Drahomíra. *Psychologie pro právníky*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-807-3801-007, str. 220.

Emocionální újma, která oběti vznikne, bývá označována jako “neviditelné rány”, jež vznikly důsledkem útoku. Do výčtu těchto neviditelných ran patří tyto psychologické skutečnosti – pocit zneuctění, ztráta pocitu důvěry, ztráta pocitu autonomie.⁵⁷

Viktimologie věnuje zvláštní pozornost behaviorální reakci oběti v podobě oznamování trestného činu. Toto dilema, tedy zda má oběť oznámit trestný čin či ne, je prvním a zásadním problémem viktimizovaných osob. Dle viktimologických výzkumů polovina obětí v EU na oznámení trestného činu (a potažmo tedy i stíhání pachatele) rezignuje.⁵⁸ Platí bohužel, že traumatizující (tedy hlavně násilné a sexuální) zločiny bývají oznamovány nejméně, jedná se o tzv. viktimologický paradox. Jádrem problému z pohledu oběti je delegování či ztráta kontroly.⁵⁹ Oběť trestný čin neoznámí, protože se bojí, že ztratí kontrolu podruhé. Tedy musí vystoupit z anonymity, je označena jako poškozený a někdy může být v rámci trestního řízení až dotlačena do role pasivního nosiče důkazů. Tato role rozhodně není pro viktimizovanou osobu jednoduchá.

3.5.2 Sekundární viktimizace

Sekundární viktimizace je újma, která vzniká v důsledku reakce okolí oběti. Jedná se o druhotné psychické zraňování a vystavování oběti psychické zátěži. Roli zde hraje i způsob vyšetřování trestného činu, soudní projednávání, průběh a vedení výslechu oběti.⁶⁰ Je vždy spojena se stresem. Sekundární viktimizaci může způsobit pachatel, který svou oběť zavražďuje, postoj sociálního okolí oběti. K této viktimizaci nedochází přímo následkem trestného činu, ale je výsledkem reakce institucí a jednotlivců na oběť. Způsobuje ji nedostatek pochopení k prožité újmě oběti. Oběť pak často trpí pocitem izolace, nejistoty a ztráty víry v to, že ji společnost může pomoci. Sekundární viktimizace zintenzivňuje důsledky trestného činu, prodlužuje trauma oběti a vyvolává

⁵⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila a Petra VITOUŠOVÁ. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-802-4720-142, str. 15.

⁵⁸ VÁLKOVÁ, Helena a Josef KUČTA. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-807-4004-292, str. 203.

⁵⁹ DIGNAN, James. *Understanding victims and restorative justice*. [Online-Ausg.]. Maidenhead [u.a.]: Open Univ. Press, 2005. ISBN 978-033-5209-798. str. 73.

⁶⁰ HOUBOVÁ, Drahomíra. *Psychologie pro právníky*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-807-3801-007, str. 221.

pocit odcizení.⁶¹ Sekundární viktimizaci často spustí orgány činné v trestním řízení či znalci, ve většině případů za to může jejich rutinní a neohleduplný postup. Zapomínají, jak je pro dotyčného náročné vypovídat o prožité náročné situaci před naprosto cizími lidmi. Ochranou obětí před sekundární viktimizací se zabývá i Rada Evropy. Vydává řadu podrobných doporučení a pracuje s již výše zmíněným pojmem (kapitola 2. Oběti zvlášť zranitelných obětí).

Nejčastěji se uvádí, že sekundární rány (které jsou výlučně psychického rázu) jsou tvořeny následující trojicí pocitů – pocitem nespravedlnosti, pocitem nedůstojnosti a pocitem izolace.⁶² Všichni, kdo pracují s obětí, by si měli uvědomit jednu základní věc – sekundární rány mohou oběť zraňovat často mnohem více, než rány primární.

Příkladem vzniku sekundární viktimizace v trestním řízení může být např. nevhodné vedení výslechu (vyšetřovatel oběť obviňuje, že si za znásilnění může sama, vysmívá se jí). Často sekundární viktimizace vzniká u sexuálních deliktů (především znásilnění a pohlavního zneužívání), protože obhajoba, snažíc se co nejlépe vykreslit svého klienta a znevážit oběť, často postupuje opravdu extrémně. Vyhledává důkazy o nemravném chování oběti, eventuálním rozháraném životním stylu, minulých prohrěsčích, duševních obtížích, předchozím psychiatrickém léčení atp. Jako by se vina pak částečně přesunula z pachatele na oběť. Ta je pak dehonestována a prožívá další silné trauma.

Na tomto typu viktimizace se často podílejí i média, která často v honbě za co nejlepší a nejaktuálnější “zprávou dne” úplně zapomenou na to, že by měla také chránit oběť.

3.5.3 Terciární viktimizace

Terciární viktimizací je forezními psychology označován stav, kdy se jedinec není schopen vzchopit a vyrovnat se silným traumatickým zážitkem, ačkoli objektivně došlo k nápravě či uzdravení a odškodnění. Oběť pak výrazně mění svůj dosavadní životní styl. Příčina terciární viktimizace je spatřována v osobnostním založení oběti.⁶³

⁶¹ MATOUŠKOVÁ, Ingrid. *Aplikovaná forezní psychologie*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada). ISBN 978-802-4745-800, str. 256.

⁶² ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 3., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-807-3804-619, str. 103.

⁶³ MAREŠOVÁ, Alena a Milada MARTÍNKOVÁ. O významu poznávání obětí trestné činnosti. *Kriminalistika* [online]. IKSP Praha, 2009, (1), 25 [cit. 2017-03-03]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/o-vyznamu-poznavani-obeti-trestne-cinnosti.aspx>

Terciární viktimizaci můžeme chápat ze dvou pohledů. Prvním jsou fatální následky, které může mít předchozí viktimizace na další život oběti. Příkladem jsou např. sebevraždy obětí znásilnění po odsouzení svým okolím. Patří sem i vliv viktimizace na budoucí chování oběti (týrané děti se pak sami chovají stejně destruktivně ke svým dětem, jak se k nim chovali jejich rodiče).⁶⁴ Druhým pohledem je přenos následků trestného činu na osoby odlišné, než je oběť. Blízké osoby mohou často cítit vztek, zlost a bezmoc. Paradoxně někdy tyto své pocity obrátí vůči oběti, protože mají pocit, že ta může za jejich právě prožívané frustrující pocity a sama je zavinila.

3.6 Opakovaná viktimizace

Synonymem pro opakovanou viktimizaci je pojem reviktimizace. Reviktimizace znamená opakovaný výskyt kriminality u jedné oběti, případně na stejném místě činu. Poté o takto reviktimizované oběti hovoříme jako o oběti mnohočetné či mnohonásobné. Někteří autoři považují za mnohonásobnou oběť takového jedince, který je během pětiletého intervalu alespoň dvakrát viktimizován, jiní zas takového člověka, který je během 12 měsíců viktimizován alespoň třikrát.⁶⁵

„G. Laycocková z Jill Dando Institute of Crime Sciences (Velká Británie) rozlišuje opakovanou viktimizaci osob, míst a objektů. Ve své nepublikované přednášce v Dublinu na konferenci Evropského fóra služeb obětem uvedla (2003) uvedla, že podle údajů z Velké Británie 4 % obětí na sebe váže 44 % trestných činů.“⁶⁶ Reviktimizace je častá zejména u loupeží, domácího násilí, šikany, krádeže vozidel, vandalismu, sexuálních deliktů a stalkingu.

Opakovaná viktimizace objektů je považována spíše za pravidlo než výjimku. Ve výzkumné studii založené na rozhovorech s 21 usvědčenými pachateli loupežných

⁶⁴ HOUBOVÁ, Drahomíra. *Psychologie pro právníky*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-807-3801-007, str. 222.

⁶⁵ NETÍK, Karel, Stanislav HÁJEK a Daria NETÍKOVÁ. *Psychologie v právu: úvod do forenzní psychologie*. Praha: C.H. Beck, 1997. Beckova skripta. ISBN 80-717-9177-6, str.94.

⁶⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-807-3804-619, str. 118.

přepadení uvedlo celkem 76 % z nich, že se vrací na místo činu, protože už objekt poznali a vědí, jaké možnosti lupu ještě skýtá.⁶⁷

Opakovanými zkušenostmi obyvatel České republiky s některými delikty se zabývala ve svém výzkumu Milada Martínková. Její studie proběhla v letech 2000–2006 (aktuálnější studie bohužel do současné doby neproběhla, a tato je pro nás velice zajímavá již tím, že se týká přímo ČR). Pracovala s 3 082 respondenty a z nich 445 osob (14,4 %) udávalo poškození dvěma trestnými činy, třemi 485 osob (15,7 %) a čtyřmi a více 224 (7,3 %) respondentů. *“Během období jednoho roku (listopad 2005 až listopad 2006) opakovanou viktimizaci tím samým deliktem (vícekrát než jednou) zažilo 56,3 % obětí sexuálně motivovaných incidentů, 27,9 % obětí krádeže věcí z aut a 28,2 % obětí vloupání do chaty/chalupy. Opakované poškození stejným deliktem během jednoho roku pak zažilo 23,4 % obětí vloupání do obydlí a 20,2 % obětí krádeže osobního majetku. Z osob okradených o motocykl, moped či skútr se stalo během sledovaného jednoho roku opakovaně obětí 15,0 % poškozených. Opakovanou viktimizaci stejným deliktem rovněž zažilo 11,9 % obětí krádeže auta, 11,8 % obětí krádeže kola a 9,1 % obětí loupežných přepadení.”*⁶⁸

⁶⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-807-3804-619, str. 119.

⁶⁸ MAREŠOVÁ, Alena a Milada MARTÍNKOVÁ. O významu poznávání obětí trestné činnosti. *Kriminalistika* [online]. IKSP Praha, 2009, (1), 25 [cit. 2017-03-03]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/o-vyznamu-poznavani-obeti-trestne-cinnosti.aspx>

3.6.1 Koncepce vysvětlující reviktimizaci

Ač je zpravidla upozorňováno, že obětí trestného činu se může stát prakticky kdokoli, většina odborníků zkoumajících násilí dochází k závěru, že zvláště oběti určitých druhů trestných činů bývají něčím odlišné, ať už v pozitivním nebo negativním slova smyslu.⁶⁹ Názorů, proč se někdo stává opakovaně obětí, je mnoho.

Jeden z návodů pro pochopení, proč se někdo stává obětí častěji než druzí, uvádí ve svém článku R. F. Sparks. Tvrdí, že klíčem může být již samotný proces viktimizace. *“To může být snazší, pokud se zaměříme spíše na mnohonásobnou nebo opakovanou viktimizaci než na nahodilou, ojedinělou či mimořádnou událost.”*⁷⁰

V dnešní době se pracuje s dvěma teoriemi. S teorií chaosu a s teorií predestinované oběti. Teorie chaosu tvrdí, že opakovaná reviktimizace osoby je výsledkem zcela náhodných situací. Dle teorie predestinované oběti se člověk stává obětí vlivem určitých osobnostních predispozic, které jsou důvodem, proč si ho pachatelé opakovaně vybírají jako předmět útoku. Dále existují další názory odborníků, např. D. R. Osborn srovnal oběti reviktimizace a oběti trestných činů a snažil se najít charakteristiky, které by tyto oběti od sebe odlišovaly. Nenalezl však žádné signifikantní znaky, které by byly specifické pro oběti reviktimizace. Došel k závěru, že reviktimizace je do jisté míry na události závislý proces, který pokračuje přenosem ohrožení v průběhu doby.⁷¹ Tedy, že rizikové charakteristiky vznikají až na základě deliktu. Laicky řečeno, samotný fakt setkání s kriminalitou na vlastní kůži zvyšuje pravděpodobnost opakovaného poškození dalším trestným činem.

A. Pemberton tvrdí, že na základě nejnovějších výzkumů lze za kritický činitel ovlivňující další viktimizaci označit fakt samotného prvního střetu se zločinem. Tvrdí, že viktimizace je nejlepším prediktorem další viktimizace. Riziko je vysoké i v době

⁶⁹ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8, str. 85.

⁷⁰ SPARKS, Richard F. Multiple Victimization: Evidence, Theory, and Future Research. *Journal of Criminal Law and Criminology* [online]. 1981(2) [cit. 2017-03-03]. Dostupné z: <http://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=6239&context=jclc>

⁷¹ OSBORN, Denise R., Dan ELLINGWORTH, Tim HOPE a Alan TRICKETT. Are Repeatedly Victimized Households Different? *Journal of Quantitative Criminology* [online]. 1996, 12(2) [cit. 2017-03-03]. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/41954158?seq=1#fndtn-page_scan_tab_contents

těsně po činu. Dále zdůrazňuje, že ochota oznámit trestný čin klesá s každou další viktimizací a spolu s tím klesá i důvěra v policii. Logicky také dodává, že s každou další viktimizací roste riziko psychických obtíží oběti.⁷² Jako častý příklad bývá uvedeno první setkání ženy s domácím násilím, tedy pokud muž na ženu jednou vztáhne ruku, je zde vysoká šance, že se toto bude opakovat.

Poslední teorií, kterou by autorka ráda uvedla, je tzv. koncepce kariéry oběti. Předběžné výzkumy ukazují, že možným klíčem k odhadování zranitelnosti je celkový vnější výraz životního elánu a sociální kompetence. Vysílá-li osoba do svého okolí četné signály slabosti, neopatrnosti a snížené energie, přitahuje na sebe pozornost potencionálních útočníků. Tato koncepce je založena na předpokladu, že pachatelé se v drtivé většině chovají racionálně, alespoň v hrubých rysech mají plán, kalkulují rizika, a hlavně vybírají vhodnou situaci a oběť. Pachatelé se totiž dle této koncepce pro akci rozhodnou až v momentu, kdy věří, že budou úspěšní a získají rychle kontrolu nad děním.⁷³

⁷² PEMBERTON, A. Opakovaná viktimizace: Železné zákony v praxi. *Zpravodaj BKB*. 2003, **12**(4). ISSN 1213-8282, str. 3.

⁷³ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-807-3804-619, str. 120.

4. Dopad trestného činu na oběť

Oběti je trestným činem vždy způsobená újma. Může se jednat o újmu na životě, zdraví, majetku, psychice, cti či na jiných nemateriálních statcích. Není nutné zdůrazňovat, že každá oběť prožívá újmu individuálně, individuálně se s ní vyrovnává a prožívá ji jinak. Stanovit majetkovou škodu umí pověřené orgány poměrně dobře, horší už je vyčíslit škodu nemajetkovou. Navíc majetkovou škodu lze většinou snadno odstranit, věc nahradit či alespoň vyplatit poškozenému její hodnotu. Nemajetkové újmy jsou často neodstranitelné.

Z časového hlediska některé újmy nastávají okamžitě po trestném činu a jiné se mohou projevit až po dlouhé době. I trvání újmy může být krátkodobé, ale i velmi dlouhé, někdy celoživotní.⁷⁴ Každá oběť prožívá svou újmu po svém. Toto prožívání má nicméně svou dynamiku. Viktimizace je spojená s obrovskou dávkou stresu, kterým si oběť projde. Oběť se nemá jak na takovou událost připravit – jedná se o událost náhlou, nepředvídatelnou a neočekávatelnou. Nelze se jí vyhnout a těžce se s ní rozumově a emocionálně vyrovnává.

Dynamika újmy, tedy fáze prožívání újmy jsou následující:

- fáze nárazu, šoku (jedinec je zaskočen, jedná zmateně, často se objeví popření události, apatie),
- fáze hojení – předběžné adaptace (oběť se s událostí snaží vyrovnat, zpracovat trauma, objevují se pocity smutku, odporu či viny, oběť se často stahuje do sebe),
- fáze zhojení – fáze konečné adaptace (trauma je konečně zpracováno, je změněno sebepojetí, často trauma zůstává trvalou součástí osobnosti).⁷⁵

Přetrvávání následků viktimizace ovlivňují různé faktory:

- izolace oběti,

⁷⁴ HOLCR, Květoň. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2009. Student (Leges). ISBN 978-808-7212-233, str. 98.

⁷⁵ MATOUŠKOVÁ, Ingrid. *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada). ISBN 978-802-4745-800, str. 257.

- nedostatek finančních zdrojů,
- opakovaná viktimizace,
- životní událost s fatálně negativním dopadem na život oběti, která nesouvisí se zločinem.⁷⁶

4.1 Posttraumatická stresová porucha

Posttraumatická stresová porucha se u oběti může rozvinout při zvlášť ničivém dopadu trestného činu. *“Termínem “posttraumatická stresová porucha” se označuje soubor různých poruch chování a prožívání, včetně fyziologických reakcí (poruchy spánku, potivost, třes, nevolnost apod.), které vznikají jako důsledek extrémního stresového prožitku přesahující běžnou lidskou zkušenost.”*⁷⁷ Těto poruše nejsou vystaveny jen oběti, ale např. i přímí svědci. Porucha se nemusí projevit hned po prožitém traumatu, ale může propuknout až později, opožděně.

Prominentním příznakem posttraumatické stresové poruchy je neustále znovu prožívání traumatických vzpomínek v myšlenkách, obrazech a jiných smyslových vjemech.⁷⁸ Oběť se často vyhýbá místu, kde viktimizace proběhla. Vyhýbá se také situacím, které by jí danou událost mohly připomínat a i osobám, které má spojené s negativní událostí. Někdy si také nemůže vzpomenout na průběh a důležité aspekty traumatizujícího zážitku. Osoba, prožívající posttraumatickou stresovou poruchu také ztrácí zájem o vše kolem sebe, ztrácí životní perspektivu. Nemá zájem se v ničem angažovat, může být též emocionálně otupělá.

Jako další příznaky se uvádí např. zvýšené nabuzení (*hyperarousal*) – z vnějšího pohledu to vypadá tak, že oběť zůstala u původního rozrušení z události, což se projevuje zejména poruchami spánku a usínání, zvýšenou dráždivostí, poruchami koncentrace, zvýšenou bdělostí (*hypervigilance*) a přepjatou lekavostí.⁷⁹

⁷⁶ SHAPLAND, Joanna. VICTIMS, THE CRIMINAL JUSTICE SYSTEM AND COMPENSATION. *The British journal of criminology*. 1984, **24**(2), 131-149.

⁷⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Kriminální psychologie*. Praha: Eurounion, 1998. ISBN 8085858703, str. 117.

⁷⁸ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-802-6205-821, str. 101.

⁷⁹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-802-6205-821, str. 101.

Traumatická událost – tedy událost vyvolávající posttraumatickou stresovou poruchu, není běžná stresová situace. Jedná se o situaci výjimečnou a specifickou. Specifičnost takovýchto událostí je vymezena dvěma znaky – mementem ohrožení fyzické integrity nebo života a překročení rámce obvyklé lidské zkušenosti. Takováto událost je tedy obvykle spojená s momentem šokujícího nepřijemného překvapení. Svou podstatou se vymyká z obvyklých a pravděpodobných zážitků. Obecné povědomí ji chápe jako těžkou ránu osudu. Traumatická událost je vnímána jako krize a prolamuje obranné mechanismy osobnosti. Protože je z pohledu jedince svévolná, neočekávaná, nenadálá a racionálně nepochopitelná, bortí základní životní iluze, ze kterých bezděčně čerpáme sílu pro plnohodnotný život. Jde zejména o iluzi *omnipotence* (víra, že se svým chováním ovlivňujeme běh událostí a vše lze vždy nakonec nějak vyřešit) a iluzi důvěry v druhé (víra, že svět je nakonec celkem spravedlivé místo, má svůj řád a lidem je možno důvěřovat).⁸⁰

4.2 Okolnosti prohlubující traumatizaci

Velikost újmy, kterou oběť utrpí nelze určit jen dle charakteru trestného činu. Velký vliv mají osobnostní charakteristiky oběti a chování jejího okolí, vzhledem k proběhlé události. Konečný dopad na oběť trestného činu je vždy individuální.

“Následky viktimizace závisejí zpravidla na osobnosti oběti, jejím věku, psychickém stavu a dosavadních zkušenostech, samozřejmě též na typu útoku, na jeho formě, trvání a konečně též na reakci okolí na viktimizaci oběti.”⁸¹

Tedy riziko vzniku posttraumatické stresové poruchy se reálně zvyšuje nejen s okolnostmi primární viktimizace, ale i s reakcemi a přístupem okolí, a především pak s mnoha faktory na straně oběti, které významně ovlivňují její schopnost vyrovnat se s krizí.⁸²

⁸⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 3., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-807-3804-619, str. 116.

⁸¹ NETÍK, Karel, Stanislav HÁJEK a Daria NETÍKOVÁ. *Psychologie v právu: úvod do forezní psychologie*. Praha: C.H. Beck, 1997. Beckova skripta. ISBN 80-717-9177-6, str.95.

⁸² VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8, str. 97.

Obecně uznávané rizikové faktory jsou mužské pohlaví, věk, zdravotní problémy, osamělý život, nezaměstnanost, dřívější či nedávná dosud nezpracovaná tragická událost, event. pokud je oběť současně i pachatelem, pak pocit viny.

Reakce okolí je tedy druhým velmi důležitým faktorem, který působí na oběť a spoluurčuje dobu, kdy se bude moci vrátit do normálního života. Snad nejčastěji se vyskytující problematickým chování okolí je strategie ignorování faktu trestného činu. Okolí mluví s obětí jako by se nic nestalo, vyloženě se vyhýbá hovoru o způsobené újmě a snaží se oběť nasměrovat k tomu, aby na trestný čin co nejrychleji zapoměla, vytěsnila ho.⁸³ Bohužel, tato strategie blokuje u oběti přirozené mechanismy pro vyrovnání se s traumatem, a právě takovéto chování okolí umocňuje negativní dopad trestného činu na oběť. Typické jsou dva mylné mýty. Prvním je, že oběť musí co nejrychleji zapomenout, a právě toto zapomnění jí nejvíce pomůže – je tedy třeba chovat se k ní, že se nic nestalo. Druhým mýtem je, že oběť je nemocná. Proto je třeba, aby odpočívala, brala léky a byla v klidu. Bohužel, oběť nikdy nemůže zcela zapomenout na prožité trauma. Ani pasivní čekání, odpočinek a léky ji nemohou spasit sami o sobě. Je třeba, aby oběť investovala do svého navrácení do normálního života mnoho své energie.

4.3 Syndrom oběti

Viktimizační syndromy představují deliktně specifické popisy typických následků viktimizace. Klasické psychopatologické diagnózy nevystihují vždy úplně přesně spektrum potíží, kterými oběti trpí. Je např. empiricky doloženo, že v důsledku chronické viktimizace, ke které dochází u domácího násilí, se mění dynamika vlastností osobnosti, že u mnohočetných obětí se uplatňují plaché a submisivní vzorce chování.⁸⁴

Viktimizační syndromy mají dvě funkce: odkazují na příčinu potíží (o jaký konkrétní typ zločinu se jednalo) a brání zbytečné psychiatrizaci obětí (problémy oběti jsou normální reakcí na nenormální situaci).

⁸³ ČÍRTKOVÁ, Ludmila a Petra VITOUŠOVÁ. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-802-4720-142, str. 27.

⁸⁴ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-802-6205-821, str. 90.

Pojem viktimizační syndrom zavedl traumatolog z Michiganu F. M. Ochberg v roce 1988. Dle něj viktimizační syndrom zahrnuje typické následky násilných zločinů a sexuálního zneužívání. Mezi hlavní příznaky dle jeho teorie patří: pasivita (ztráta schopností zvládat běžné denní činnosti), pocit stigmatizace, pocit izolovanosti a pocit ztráty intimity, snaha potlačovat prožitě, záchvaty vzteku, snaha zpochybnit a zlehčit újmu, amnézii ohledně traumatizujícího zážitku, sebeobviňování, vystavování se rizikovým situacím, akceptace názorů pachatele.⁸⁵

Mezi nejtypičtější viktimizační syndromy patří trauma znásilnění (*rape trauma*), syndrom týrané osoby/partnera, *stalking trauma syndrom*, CAN (*child abuse and neglect*) a EAN (*elder abuse and neglect*). S touto problematikou souvisí i tzv. stockholmský syndrom.

4.3.1 Trauma znásilnění (*rape trauma*)

Ve znásilnění není přítomna erotika. Podstatou takto vzniklého traumatu je především pocit ohrožení života či fyzické existence, až doplňkově zážitek negativní intimity. Pochopit toto je klíčové pro pochopení obtíží, kterými oběť trpí. Znásilnění je pro oběť zpravidla nečekanou událostí. Oběť je zaskočená, a to i v případě, že agresora zná, či s ním udržuje milostný vztah. Ba právě pokud oběť sexuálně napadne známá, či dokonce blízká osoba, je následný pocit ponížení a ublížení ještě horší. Často je toto zaskočení také důvodem, proč se nevzmůže na žádný odpor.⁸⁶ Pocit převálcování pocítují nejčastěji oběti tzv. bleskového znásilnění, které je často provedeno skupinou pachatelů.

Oběti znásilnění obvykle trpí úzkostí, depresí, fobiemi, sebepochybami, sebeopovržením. Často je zmiňován pocit “pošpiněnosti”, na který může navazovat přehnaná osobní hygiena. Oběť jako by ze sebe chtěla traumatizující zážitek a vše, co se ho týká, smýt. U takto viktimizovaných osob se často rozvinou poruchy příjmu potravy, či sebepoškozování. Mnoho obětí razantně změní svůj životní styl, protože již nejsou schopné vrátit se do své rutiny a žít jak dříve.

⁸⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-802-6205-821, str. 90.

⁸⁶ BURGESS, Ann Wolbert a Lindy Lytle HOLSTROM. Rape trauma syndrome. *The american journal of psychiatry* [online]. 1974, (131) [cit. 2017-03-07]. Dostupné z: <http://ajp.psychiatryonline.org/doi/abs/10.1176/ajp.131.9.981>

K typickým příznakům traumatu znásilnění patří zejména:

- úzkostné stavy, fobie, psychosomatické obtíže,
- poruchy vztahů a sexuální poruchy,
- změněný vztah k vlastnímu tělu.⁸⁷

4.3.2 Syndrom týrané osoby

V některých publikacích se můžeme setkat s označením syndrom týrané ženy (*battered woman*), které je staršího data, či dnes již obvykleji s širším pojetím – syndrom týrané/ho osoby/partnera (*battered person/spouse syndrome*). Oběť je vystavena opakovanému násilí, kterého se navíc dopouští životní partner či osoba blízká, proto následky musí být již z logiky věci specifické.

Průkopnicí, která prvně popsala charakteristiky syndromu týrané ženy (jedná se o rok 1984, proto tedy ještě užší pojetí), byla E. Walker a charakteristiky vytyčila následovně:

- oběť věří, že to, že došlo k násilí, je její chyba,
- ztrácí schopnost nastalou situaci řešit,
- bojí se o sebe, a pokud má děti, tak především o ně,
- věří ve všemocnost agresora.⁸⁸

Je nutné zdůraznit, že tento syndrom není automatickým následkem domácího násilí, a tudíž nevznikne u každé takto viktimizované osoby.

Vznik syndromu záleží hlavně na typu domácího násilí, typu previktimní osobnosti a reakcích sociálního chování. Tento syndrom dle definice může vzniknout či vznikne pouze tehdy, pokud se kompletní cyklus domácího násilí (jeho tři fáze – období napětí, týrání, líbánky) zopakuje alespoň dvakrát. Syndrom týrané osoby je spojen především s dlouhodobým, chronickým domácím násilím, které je označováno jako intimní či partnerský terorismus.⁸⁹

⁸⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-802-6205-821, str. 92.

⁸⁸ WALKER, E. *The Battered Woman Syndrome: History of Domestic Violence and the Law* [online]. 1984 [cit. 2017-03-07]. Dostupné z: http://www.cavis.es/sitio/index2.php?option=com_docman&task=doc_view&gid=147&Itemid=46

⁸⁹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Moderní psychologie pro právníky: [domácí násilí, stalking, predikce násilí]*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-802-4722-078, str. 27.

4.3.3 Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbaného dítěte (CAN)

Jednou z forem tohoto výše zmíněného syndromu je také syndrom sexuálně zneužívaného dítěte (CSA - *Child sexual abuse*) či syndrom obchodovaných dětí nebo syndrom dětského přizpůsobení sexuálnímu zneužití v rámci obchodu s bílým masem a komerčního sexuálního zneužívání dětí.

Syndrom CAN (*Child abuse and neglect*) znamená týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte, úmyslné ubližování nejbližšími pečovateli, které má závažný dopad na život dítěte, jeho další vývoj a postavení ve společnosti.⁹⁰ Řadíme sem i odmítavý přístup k dítěti.

Mezi základní formy syndromu CAN zařazujeme: 1. fyzické týrání, 2. psychické týrání, 3. sexuální zneužívání, 4. zanedbávání, 5. systémové týrání, 6. sekundární viktimizace, 7. Münchhausenův syndrom *by proxy* (v zastoupení).⁹¹ Formy se často kombinují a propojují. Často je takového ubližování dítěti špatně prokazatelné, hlavně pokud se jedná o týrání psychické. Někdy se, bohužel, jednání proti dítěti prokáže až při vyšetřování jeho smrti.

Syndrom CSA se projevuje především narušenou sexualitou (nadměrná, potlačená), emocionální důsledky (závislost, krutost, lhostejnost, snaha manipulovat), útky, depresí, disociativními poruchami a sebepoškozováním. Vše zmíněné může vyústit v sebedestruktivní jednání.⁹²

4.3.4 Stockholmský syndrom

“Stockholmský syndrom byl objeven víceméně novináři v roce 1973, kdy se Jan Erik “Janne” Olsson pokusil vyloupit banku ve Stockholmu, což mu ovšem nevyšlo. Zadržel čtyři rukojmí a mimo jiné si vyžádal, aby byl na místo z vězení přivezen jeho přítel Clark Oderth Olsson. Po policejním vyjednávání, které trvalo 130 hodin, došlo k

⁹⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila a Petra VITOUŠOVÁ. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-802-4720-142, str. 52.

⁹¹ HOFERKOVÁ, Stanislava a Linda ŠVRČINOVÁ. *Syndrom CAN* [online]. [cit. 2017-03-08].

Dostupné z: http://www.ospod.cz/e_download.php?file=data/editor/16cs_2.pdf&original=Syndro

⁹² FINKELHOR, David. a Sharon. ARAJI. *A sourcebook on child sexual abuse*. Beverly Hills: Sage Publications, c1986. ISBN 08-039-2748-7, str. 183.

*propuštění rukojmích, ti však projevovali větší strach z policie, než z pachatelů a cítili vůči nim vděčnost, že jim věnovali život. Podle dostupných zdrojů ze strany některých z nich dokonce vyskytla kritika vůči švédskému premiérovi, žádost o milost pro pachatele, jejich návštěvy ve vězení či údajné zrušení zasnoubení do pachatele zamilované bankovní pokladní.*⁹³

Tento skutečný případ je dle názoru autorky skvělým vysvětlením jevu zvaný stockholmský syndrom. Tento syndrom je často dezinterpretován a zajímavé je jeho vnímání laickou veřejností, která si ho představuje jako projev hlubokých sympatií mezi dvojicí obětí – pachatel.

Nejmarkantnějším příznakem stockholmského syndromu je “pouze” dobrovolné stranění pachateli a rozporuplný vztah obětí k zachráncům z venku. Ke konkrétním projevům se dále řadí například neochota vypovídat proti pachatelům.⁹⁴ Pojďme si zkusit vysvětlit tento fenomén. Rukojmí se ocitají v silně stresující situaci. Jsou totálně závislí na pachateli a mají strach. Jedná se tedy zřejmě o spontánní reakci na absolutní ztrátu kontroly nad vlastním životem v kombinaci se stále trvajícím kontaktem zdroje ohrožení.

Extrémní strach o život uvolňuje cestu pro identifikaci s agresorem (tím se rukojmí iluzorně zbavuje pocitu strachu), regrese je pak nastartována faktem závislosti na pachateli.⁹⁵ Rukojmí nemá svobodu pohybu, nemůže o sobě rozhodovat, ani aktivně ovlivňovat dění okolo sebe. On sám a jeho další existence je závislá jen na pachateli. Smíření se s pachatelem je vlastně strategie přežití, projev pudu sebezáchovy. Jednání oběti vůči pachateli je vedeno jejím strachem.

4.3.4.1 Londýnský syndrom

Opakem stockholmského syndromu je tzv. londýnský syndrom. Rukojmí se dostává do pozice hádavého a neustálého odpůrce. Londýnský syndrom je příkladem situace, kdy rukojmí eskaluje napětí v případě únosu s cílem být vybrán pro zabití únoscem.

⁹³ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8, str. 111.

⁹⁴ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. 2., rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015. ISBN 978-807-3805-814, str. 225.

⁹⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-807-3804-619, str. 278.

Rukojmí je verbálně agresivní a provokativní. Případ londýnského syndromu se objevil např. roku 1986 v Kalifornii. Již nefungující šperkařství bylo místem přepadení a vzetí rukojmí. V rámci této události, únosce postřelil personál ochranky obchodu, který následně na zranění zemřel, přestože oběť byla svázaná a ležela obličejem směrem k zemi. Později únosce vysvětlil situaci s odůvodněním, že rukojmí mu odpovídal.⁹⁶ Pojem vznikl v Londýně, 5 let před incidentem v Kalifornii, a dle britské metropole také získal svůj název. Čírtková uvádí: *“Pojem je odvozen z reálné události, která se odehrála 1981 v Londýně. Několik pachatelů obsadilo íránské velvyslanectví a uplatňovalo různé požadavky. Abbas Lavasani, jeden z rukojmích, se neustále snažil provokovat pachatele. Vzával Alláha, demonstroval ochotu položit ve svaté válce svůj život. Odmítl uposlechnout výzvám ostatních rukojmích ke klidu. Po pěti dnech ho pachatelé popravili, aby dodali svým požadavkům váhu.”*⁹⁷

⁹⁶ HALL, Harold V. *Forensic psychology and neuropsychology for criminal and civil cases*. Boca Raton, FL: CRC Press, c2008. ISBN 978-084-9381-737, str. 283.

⁹⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-807-3804-619, str. 280.

5. Specifické oběti

Skupinu specifických obětí tvoří děti, oběti domácího násilí, oběti stalkingu a staří lidé. Především téma seniorů jako obětí je v dnešní době velmi aktuální.

5.1 Seniori jako oběti

Vzhledem k tomu, že se zvyšuje procento starších osob v populaci, a vzhledem k predikovanému demografickému vývoji bude tato problematika čím dál tím aktuálnější a její řešení naléhavější. Seniori patří mezi nejvíce znevýhodněnou skupinu obyvatel. Počet lidí v důchodu je velmi vysoký. Demonstrovat lze na datech z České správy sociálního zabezpečení, kdy bylo v březnu 2016 vyplaceno 2 389 270 starobních důchodů.⁹⁸

Na významu začíná nabývat jev, který je označován jak „špatné zacházení se seniory“. Pro tento jev se vžil anglický termín *Elder Abuse and Neglect* (EAN), synonymně se užívají také termíny „*doder abuse*“, „*abuse of elderly*“ a „*battered doder syndrom*“.⁹⁹ Ač se odborníci dosud neshodli na úplně přesném vymezení tohoto pojmu, nepochybně do něj spadá nevhodné zacházení, ubližování, týrání a zneužívání seniorů. Časté formy EAN jsou fyzické týrání, citové a psychické týrání, zanedbávání péče, nerespektování lidské důstojnosti, odpírání práva na soukromí či neumožnění seniorovi, aby sám o sobě rozhodoval. Zvláštní formou je ekonomické násilí, zneužívání finanční a materiální. Ekonomické násilí nemusí pocházet jen od rodinných příslušníků. O tomto novém jevu zajímavě referuje Petra Zimmelová, a to následovně. „*Seniori jsou jako sociologická skupina specifictí. Díky změnám ve zdravotním stavu se snižuje jejich schopnost samostatnosti a soběstačnosti. V těchto případech mohou do domácností vstupovat odborní pracovníci sociálních a zdravotních terénních služeb. Práce těchto odborníků je ve společnosti hůře finančně hodnocená, a proto mohou někteří z nich vyžadovat jakési všimné („od cesty“). I když jsou tyto částky minimální (nejčastěji do 20 Kč),*

⁹⁸ Počet starobních důchodců stoupá, průměrně pobírali 11 441 korun měsíčně [online]. [cit. 2017-03-13]. Dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/informace/media/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2016/2016-11-3-pocet-starobnich-duxodcu-stoupa-prumerne-pobirali-11441-korun-mesicne.htm>

⁹⁹ GRIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 4., aktualit. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-807-4786-143, str. 122.

v celkových součtech tato vydání mohou velmi často dosahovat až řádu set či tisíců korun (20 Kč 3x týdně = 3 120 Kč za rok).“¹⁰⁰

Příčinou zneužívání a ubližování seniorům je jejich vulnerabilita, tj. křehkost, která často plyne z podlomeného zdraví, samoty, důvěřivosti. Navíc všechna tato jednání vykazují vysokou míru latence. Dle odhadů trpí některou z forem špatného zacházení se seniory 3-5 % populace.¹⁰¹ Důležité je si uvědomit, že bohužel ne každé špatné zacházení se seniorem lze kvalifikovat jako trestný čin a potažmo tedy jako kriminalitu páchanou na seniorech. Senioři se stávají oběťmi různých trestných činů, nejčastěji se však jedná o trestný čin týrání svěřené osoby a týrání osoby žijící ve společném obydlí. Poslední statistiky, které se touto problematikou zabývaly, vytvořila M. Martínková. Dle jejího výzkumu, tj. „*ve čtrnáctiletém období (1994-2007) bylo v policejních statistikách podchyceno 64 491 obětí starších 60 let, což činí 10,3 % všech evidovaných obětí kriminality za uvedená léta. Z toho počtu obětí seniorů jich 1,2 % přišlo o život, 12,5 % bylo zraněno, 13 % zůstalo bez následku, 73,3 % utrpělo jiný následek (zejména ztrátu majetku)“.*¹⁰²

Avšak, s přihlédnutím ke stálému prodlužování průměrného věku dožití a nesporné variabilitě života, životního stylu a dispozic jednotlivců bychom se měli zamyslet, zda je definice seniora dle jednotně stanoveného věku opravdu tím ideálním řešením. Otázkou ovšem zůstává, jak případně stanovit jiné definiční znaky? Z hlediska jednoduchosti a systematiky se takto jednotně stanovená hranice jeví jako nejjednodušší, ač dle autorky této práce nepochybně nereflektuje variabilitu jednotlivců.

5.2 Oběti domácího násilí

Domácí násilí je nejrozšířenější formou agrese mezi lidmi. K násilí v rodině dochází statisticky mnohem častěji než na ulici. Je mnohem větší pravděpodobnost, že osoba bude zabita, zraněna, fyzicky či jinak napadena v prostředí svého domova někým, koho

¹⁰⁰ ZIMMELOVÁ, Petra. Ekonomické násilí na seniorech. *Sociální práce* [online]. 2006, (2), 82-88 [cit. 2017-03-13]. Dostupné z: <http://www.socialniprace.cz/soubory/2006-2-090221133657.pdf>

¹⁰¹ TOŠNEROVÁ, Tamara. *Špatné zacházení se seniory a násilí v rodině: průvodce pro zdravotníky a profesionální pečovatele*. 2. vyd. Praha: Ambulance pro poruchy paměti, 2002. ISBN 80-238-9505-2.

¹⁰² MARTINKOVÁ, Milada, Jiří VLACH a Soňa KREJČOVÁ. *Špatné zacházení s osobami pokročilého věku - se zvláštním zřetelem k domácímu násilí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-087-8, str. 20.

důvěrně zná, než kdekoliv jinde.¹⁰³ Specifikou domácího násilí je rozhodně jeho vysoká latence. Přesná kriminologická data nám chybějí a jeho četnost lze usuzovat pouze z empirických výzkumů. Dle sociologických šetření (STEM, 2001, 2006) se násilí odehrává v každé čtvrté rodině. Ke klíčovým znakům domácího násilí patří to, že násilné incidenty se opakují, většinou mají vzrůstající intenzitu (eskalace), vzniká jasné dělení rolí na násilnou a ohroženou osobu (asymetričnost vztahu), zpravidla probíhá neveřejně. Aby se jednalo o domácí násilí, musí být naplněny všechny čtyři definiční znaky.¹⁰⁴ Pro oběti, vlastně i pro pachatele, je velkým milníkem zavedení institutu vykázání. Statistika vykázání, vedená intervenčními centry pro pomoc obětem domácího násilí výborně ilustruje problematiku domácího násilí. Oběť domácího násilí prožívá silný strach z tyrana, z jeho reakcí a z případné pomsty. U oběti se může vyvinout stockholmský syndrom, může vzniknout iluze přetrvávajícího vztahu k agresorovi. Oběť také často sebeobviňuje sebe a vyvinuje násilníka. Dalším ze specifických faktorů je stud ze zveřejnění domácího násilí, obava, že ztratí děti (pokud jsou ve vztahu přítomny), obava ze sociální izolace a ze ztráty sociálně-ekonomické úrovně. Smutným faktem je, že děti, které v takovémto prostředí vyrůstají, je mohou začít brát jako normální a běžné a přenášejí si naučené vzorce odpozorované od rodičů do vlastních vztahů v dospělosti.

„V kalendářním roce 2013 bylo intervenčními centry evidováno 1367 vykázání, z toho počtu bylo opakovaně vykázáno 188 osob. V těchto případech žilo v 773 rodinách 1420 dětí. Bezprostředně bylo ohroženo 1988 osob z toho 1401 žen, 415 dětí a 172 mužů. Pomoc intervenčních center (na základě informace Policie ČR o vykázání) akceptovalo 1055 ohrožených osob, 515 pomoc odmítlo. Iniciativně vyhledalo pomoc intervenčních center 3883 osob, z toho 3346 žen, 433 mužů a 103 dětí.“¹⁰⁵ Bílý kruh bezpečí hraje velmi významnou roli v péči o osoby ohrožené domácím násilím. Za rok 2016 bylo vykázáno celkem 1316 osob.¹⁰⁶

¹⁰³ ŠEVČÍK, Drahomír a Naděžda ŠPATENKOVÁ. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-807-3676-902, str.7.

¹⁰⁴ ŠEVČÍK, Drahomír a Naděžda ŠPATENKOVÁ. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-807-3676-902, str.38.

¹⁰⁵ VOŇKOVÁ, Jiřina a Ivana SPOUSTOVÁ. *Domácí násilí z pohledu žen a dětí: právní stav k 1.1.2016*. 3. přepracované vydání. Praha: proFem, 2016. ISBN 978-809-0456-457, str.197.

¹⁰⁶ *Za posledních deset let bylo vykázáno z bytu téměř 12 tisíc lidí* [online]. [cit. 2017-10-26]. Dostupné z: <https://www.socialpolicy.cz/?p=3737>

Trestněprávní kvalifikace domácího násilí může být v závislosti na způsobu spáchání nebo závažnosti újmy různá, nejčastěji jsou tyto delikty posuzovány jako trestný čin týrání osoby žijící ve společném obydlí (§ 199 tr. zákoníku).¹⁰⁷

Obětí domácího násilí se může stát kdokoliv. U pachatelů domácího násilí lze najít některé společné znaky, ale u obětí žádný universální osobnostní profil neexistuje.

5.3 Dětské oběti

Násilí uvnitř rodin nebo ve školním kolektivu se týká všech zúčastněných, nejen obětí. Děti vystavené násilí ve vlastních rodinách se naučí zpracovávat podněty ze zevního prostředí jinak, než je zpracovávají děti, které násilí vystaveny nebyly.¹⁰⁸ Výsledkem je, že děti pak na podněty reagují naučenou útočností či naučenou bezmocí. Jedinci, kteří byli viktimizováni jako děti, se pak častěji chovají násilně ve svém dospělém životě.

*„Je doloženo, že děti, které stály před soudem v roli oběti násilí, před ním častěji stojí znovu, avšak jako pachatelé násilí. Ženy a dívky, které byly v dětství oběťmi, se v průběhu dospívání a dospělosti stávají snadněji a častěji obětí.“*¹⁰⁹ Trauma navíc ještě umocňuje, pokud ho způsobí osoba, která měla dítě chránit a podporovat. Takto získaná nedůvěra k lidem obecně je snadno pochopitelná. Často se nám u těchto bývalých obětí objeví transgenerační přenos – týraní týrají. Do této problematiky mimo jiné spadá syndrom CAN, který již byl zmíněn v předchozí kapitole.

5.4 Oběti stalkingu

Anglický výraz „*stalking*“ označoval původně v řeči lovců stopování, přiblížení se k lovené zvěři. V kriminologickém smyslu je definován jako úmyslné, zlovolné pronásledování a obtěžování jiné osoby, které snižuje kvalitu jejího života a ohrožuje

¹⁰⁷ GRIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 4., aktualit. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-807-4786-143, str. 124.

¹⁰⁸ ČÍRTKOVÁ, Ludmila a Petra VITOUŠOVÁ. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-802-4720-142, str. 51.

¹⁰⁹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila a Petra VITOUŠOVÁ. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-802-4720-142, str. 51.

její bezpečnost.¹¹⁰ Mezi projevy stalkingu řadíme sledování, obtěžování, navazování nechtěných kontaktů písemně, telefonicky, formou SMS, e-mailů, zpráv na sociálních sítích. Patří sem i zaslání dárků, sběr informací o sledované osobě, či vyhrožování.

Stalking je označován jako zločin 90. let 20. století. V té době totiž fenomén pronásledování na sebe strhává zájem výzkumníků, který byl vyvolán skutečnými případy pronásledování prominentů, kteří nevyžádanou a obtěžující pozorností svých „obdivovatelů“ trpěli. Následné výzkumy však odhalily, že pro následování se týká i „obyčejných“ lidí.¹¹¹ Stalking se díky několika tragickým případům, ale i médiím, dostává mezi aktuální témata politiky a legislativy.

Pokud má osoba důvodné obavy o život či zdraví své nebo osob blízkých a stalking má opravdu intenzivní formu, lze ho právně kvalifikovat jako trestný čin nebezpečného pronásledování (§ 354 tr. zákoníku). Pokud není naplněn požadavek dlouhodobosti, lze pak toto jednání postihnout jako trestný čin nebezpečného vyhrožování (§ 353 tr. zákoníku).

Dle výsledku výzkumu, který provedla R. Imříšková spolu se Z. Podanou v období prosince 2012 až ledna 2013 uvedlo 5,8 % občanů starších 18 let, že někdy zažilo stalking (ženy 7,3 % a muži 4,3 %). 45 % z nich uvedlo, že pronásledovatelem byl bývalý partner (tzv. expartner stalking), 90 % obětí pachatele znalo ještě před zahájením pronásledování. Jako nejčastější z forem stalkingu bylo uvedeno osobní sledování, zjišťování informací o oběti, posílání nevyžádaných dopisů, SMS, e-mailů a telefonické volání. Jako nejčastější reakce obětí na stalking byly dle výzkumu ignorování pachatele a nečinění žádných dalších opatření, spolu se záměrným vyhýbáním se pachateli.¹¹²

¹¹⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Psychologické poznatky k nebezpečnosti pronásledování (stalking). *Kriminalistika*. 2004, **37**(4).

¹¹¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Moderní psychologie pro právníky: [domácí násilí, stalking, predikce násilí]*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-802-4722-078, str. 53.

¹¹² IMŘIŠKOVÁ, Romana a Zuzana PODANÁ. Prevalence a charakteristiky stalkingu v České republice: Výsledky viktimologického výzkumu. *Trestněprávní revue*. 2014, **13**(4), 94-99.

6. Viktimologické výzkumy

V České republice nemá provádění viktimologických výzkumů dlouhou tradici. Mezi viktimologické výzkumy lze zařadit i některé výzkumy veřejného mínění, v jejichž rámci se zjišťuje strach občanů z kriminality a míra závažnosti, kterou občané problému kriminality přisuzují.¹¹³

Mezi hlavní metody viktimologického výzkumu řadíme anonymní dotazníkové šetření obětí a na ně navazující výzkumy chování obyvatelstva žijícího v určité lokalitě, zjišťující např. četnost podávání trestních oznámení a další způsoby, jakými se lidé chrání, resp. jak reagují na kriminalitu.¹¹⁴ Zjištění, ke kterým těmito metodami dospějeme, nám ukazují i poznatky o struktuře a rozsahu latentní kriminality, přičemž jsou také pro její zkoumání jediným zdrojem. Výzkumy trestné činnosti probíhají na všech úrovních – místní, národní i mezinárodní. Výstupem místního výzkumu by měly být poznatky, které budou sloužit prevenci v dané lokaci, kde byl výzkum uskutečňován. U výzkumů na národní úrovni je cílem především odhalit rozsah latentní kriminality. Jsou realizovány zejména ve vyspělých západoevropských zemích. Výzkumy na mezinárodní úrovni jsou často opakované a slouží ke komparaci. Je nutné, aby při takovémto výzkumu byla zachována jednotná metodologie (nejčastěji je užíván standardizovaný dotazník). Otázky směřují na tzv. tradiční trestné činy, které jsou postižitelné ve všech zemích, ve kterých se srovnávání dat následně provádí.

K čemu takto získané poznatky o obětech slouží? Právě to, že sledovaný jev lépe poznáme, srovnáme a dokážeme ho lépe pochopit a popsat, posouvá vývoj trestněprávní legislativy či probíhají novelizace stávajících předpisů dle aktuálních dat.

Viktimologické poznatky získané výzkumem statistickými analýzami se ovšem často potýkají s kritickou námitkou zpochybňující jejich relevanci s poukazem na použitou, nedostatečně kvalitní metodologii. Určitým limitem viktimologicky orientovaného výzkumu je nepochybně fakt, že se jeho prostřednictvím některé hypotézy daly jen stěží

¹¹³ GRIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 4., aktualit. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-807-4786-143, str. 131.

¹¹⁴ VÁLKOVÁ, Helena a Josef KUČHTA. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2012. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-807-4004-292, str. 176.

empiricky ověřit.¹¹⁵ Problémy jsou i s výsledky statistických analýz, neboť často vycházejí z kusých či nepřesných podkladů. Bohužel, statistiky, ze kterých analýzy vychází, zachycují jen oznámenou, zjištěnou kriminalitu, a nikoliv kriminalitu latentní. Vhodným doplňkem mohou být psychologicky či psychiatricky orientované studie, či anonymní dotazníková šetření obětí trestných činů. Nicméně i tyto doplňkové zdroje mají své limity a úskalí (nejedná se o relevantní vzorek obyvatelstva, nejedná se o celkovou trestnou činnost, mohou být zkreslené nepřesnými či nepravdivými výpověďmi respondentů, výzkumné nástroje – dotazníky nejsou dostatečně kvalitní).

6.1 Statistické výzkumy

Oficiální kriminální statistiky v České republice neposkytují dostatek souhrnných statistických údajů o obětech trestných činů. Ve statistikách soudů a státního zastupitelství nenalezneme téměř žádná relevantní viktimologická data.¹¹⁶ Určité údaje o obětech trestných činů shromažďuje pouze policejní statistika. Údaje, které dává policejní statistika k dispozici, pocházejí z tzv. vstupního formuláře o trestném činu. Sama autorka tento formulář jednou vyplňovala, a proto musí souhlasit s názorem opakovaným v kriminologické literatuře, že se nejedná o formulář (a potažmo statistiku) příliš zdařilou. Formulář autorka dostala hned po oznámení trestného činu, tedy v počátečním stádiu, a vyplňovala do něj informace, které měla momentálně k dispozici a na které si vzpomněla. Jelikož se jednalo o trestný čin krádeže a autorka až později zjistila, kolik přesně měla v peněžence a kolik jí bylo vybráno z kreditní karty. Tedy tento osobní příklad pro ilustraci ohledně přesnosti evidence údajů. Dodatečná korekce neproběhla. Dalším z problémů policejní statistiky je fakt, že pokud je skutkem napadena skupina, ve které jsou více jak tři osoby, nemá na ně formulář speciální kolonku, resp. pokud jsou trestným činem napadeny více než tři osoby, není jejich přesný počet zaznamenán. Dalším často zmiňovaným nedostatkem těchto statistik je fakt, že nesedí počty vykazovaných obětí a trestných činů. A jedná se o nesoulad opravdu markantní.

¹¹⁵ VÁLKOVÁ, Helena a Josef KUČTA. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2012. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-807-4004-292, str. 177.

¹¹⁶ GRÍVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 4., aktualit. vyd. Praha Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-807-4786-143, str. 127.

Určité evidence vedou o svých klientech organizace, které se zabývají pomocí obětem trestných činů - např. Bílý kruh bezpečí, Nadace ROSA, krizová centra a další.

6.2 Mezinárodní výzkumy obětí trestné činnosti – International crime victims surveys

Výzkumy ICVS jsou považovány ve světě za důležitý proud výzkumů, speciálně zaměřených na oběti kriminality, kdy především z výpovědí obětí trestné činnosti lze získat důležité informace o existující kriminalitě. O výzkumech ICVS se někdy mluví jako o tzv. „standardizovaných výzkumech“, protože jsou prováděny za využití obdobných metodologických postupů v mnoha zemích světa, navíc systematicky a opakovaně.¹¹⁷ Velkou devízou je následná možnost dlouhodobého srovnávání jimi získaných dat. Přínos ICVS je spatřován i v tom, že dají k dispozici spoustu poznatků, které jsou využitelné na úrovni národní, např. počet obyvatel zasažených kriminalitou v určitém časovém období, informace o latentní kriminalitě, o vývoji kriminality a další. Jsou také zdrojem referencí o práci policie z pohledu obětí.

V roce 2000 proběhly výzkumy ICVS v 16 hlavních městech střední a východní Evropy. Praha se ve výzkumu ICVS umístila na druhém místě na stupnici hlavních měst, řazených dle viktimizace, a to s indexem 34,1 % (na druhém místě za Tallinem, který měl 41,2 %). Průměrná míra viktimizace ve výzkumu byla 26,9 %, tedy pražské číslo se jeví jako opravdu vysoké.¹¹⁸

¹¹⁷ JELÍNEK, Jiří a Tomáš GŘIVNA. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012. Teoretik. ISBN 978-808-7576-397, str. 182.

¹¹⁸ *City surveys* [online]. 2000 [cit. 2017-03-15]. Dostupné z: http://www.unicri.it/services/library_documentation/publications/icvs/data/

7. Pomoc obětem trestných činů

Počátek institucionalizované a soustavné pomoci obětem trestných činů nalezneme v 80. letech minulého století. Právě v 80. letech byla přijata řada dokumentů na mezinárodní úrovni, které mají za úkol podporovat a motivovat státy, aby zlepšily postavení obětí trestného činu, když již v minulosti nebyly schopny zabránit jeho spáchání. Od státu se očekává, že se o takovou oběť, tedy svého občana, řádně postará. Uplatňují se cílené aktivity, které mají za úkol zlepšit prevenci, a pokud už se někdo stane obětí, mají za úkol mu pomoci.

K organizacím, které se v této oblasti nejvíce angažují, patří OSN, Rada Evropy a pozadu nezůstává ani Evropská unie. Příkladem mezinárodní pomoci obětem je např. Evropská úmluva o odškodňování obětí násilných trestných činů ze dne 24. listopadu 1983. OSN má mezi mezinárodními organizacemi výsostné postavení a záběr témat, kterými se zabývá, je neuvěřitelně široký. Na půdě OSN vznikl i jeden ze základních mezinárodních dokumentů týkajících se pomoci obětem trestných činů. Jedná se o Deklaraci základních principů spravedlnosti pro oběti trestných činů a zneužití moci ze dne 29. 11. 1985. Deklarace základních principů spravedlnosti pro oběti trestných činů a zneužití moci není závazným dokumentem, nicméně jako jeden z prvních mezinárodních dokumentů stanovila základní pilíře asistence obětem trestných činů.

V roce 1997 byla na podnět Komise OSN pro prevenci kriminality a trestní soudnictví zpracována Mezinárodní příručka pomoci obětem o využití a aplikaci Deklarace OSN o základních principech spravedlnosti ohledně obětí trestného činu a ohledně obětí zneužití moci, která má napomoci státům v přijetí opatření k naplnění cílů v deklaraci stanovených. Cílem příručky bylo především usnadnění aplikace zmíněné deklarace.¹¹⁹

Dalším důležitým dokumentem je doporučení Rady Evropy o postavení oběti v rámci trestního práva a trestního řízení, které bylo přijato dne 28. 6. 1985. V roce 1987 Výbor ministrů Rady Evropy přijal Doporučení o pomoci obětem a prevenci viktimizace. Toto doporučení je na rozdíl od výše zmíněného zaměřeno na pomoc obětem poskytovanou mimo trestní řízení. V roce 2006 bylo Výborem ministrů přijato doporučení o pomoci

¹¹⁹ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8, str. 12.

obětím trestných činů. O činnosti Evropské unie v této oblasti pojednává kapitola 9.3 této práce.

Pomoc obětím tvoří velmi důležitou oblast v rámci trestní agendy, jelikož oběti trestných činů bývají často v mnoha ohledech velmi vážně poškozeny, a proto je nutné jim poskytnout dostatečnou péči a pomoc, jakož i případné odškodnění.¹²⁰

Pomoc obětím trestných činů může rozdělit na dva druhy, na pomoc laickou a pomoc odbornou. Dále lze dělit např. na pomoc peněžitou a nepeněžitou (psychologická, sociální, právní), či na specifickou (zacílená na určité typy obětí) a všeobecnou. Poskytovatelem péče může být církev, státní orgány, dobrovolné či charitativní organizace. Eventuálně může mít pomoc i komerční formu. Velmi významným předpokladem pro kvalitně zacílenou pomoc jsou viktimologické výzkumy a studie, které pomáhají poskytovatelům pomoc přesně zacílit na hlavní obtíže obětí, a pomáhají předvídat její reakce na proběhlou viktimizaci.

Nejčastější formou peněžité pomoci, kterou poskytuje stát, je kompenzace. Důvod je nasnadě – pachatel není vždy vypátrán, anebo není solventní. První program kompenzace poskytované státem přijal v roce 1964 Nový Zéland, za ním následovaly USA, Austrálie a Kanada. Postupně se přidaly všechny západoevropské země. V roce 1997 přijal Parlament České republiky jako program kompenzace zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětím trestné činnosti, který byl novelizován zákonem č. 265/2001 Sb.¹²¹ Obětí dle tohoto zákona může být pouze fyzická osoba. Smyslem je poskytnutí oběti bezprostředně po činu rychlou a neformální pomoc, aby mohla překlenout vzniklou tíživou sociální situaci. Limit pro peněžité plnění dle tohoto zákona je 150 000,- Kč. Oběť musí aktivně požádat, a to do doby 1 roku ode dne, kdy se dozvěděla o způsobené škodě. Musí také splnit zákonem stanovené náležitosti, např. spolupracovat při vyšetřování. Při rozhodování se přihlíží i k sociální situaci oběti. Velmi důležité je, že poskytnutím pomoci od státu nezaniká právo na náhradu škody od pachatele. Dle díkce § 33 zákona o obětech poskytnutím peněžité pomoci oběti přechází nárok oběti na náhradu škody nebo nemajetkové újmy vůči pachateli na stát, a to v rozsahu poskytnuté peněžité pomoci.

¹²⁰ MATZNER, Jiří. Pomoc obětím (svědkům) trestných činů. *Právní prostor* [online]. [cit. 2017-03-15]. Dostupné z: <http://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/h-pomoc-obetem-svedkum-trestnych-cinu>

¹²¹ GRĚVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 4., aktualit. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-807-4786-143, str. 159.

Postupně také vznikají dobrovolné organizace, které se specializují na pomoc obětem trestných činů.

V roce 1937 došlo v Bristolu k založení lokální iniciativy *Victim Support*. Jednalo se o hnutí zaměřené v první řadě na poskytování konkrétních služeb konkrétní oběti.¹²²

Dnes je z této organizace úspěšné celonárodní sdružení, které disponuje 17 000 dobrovolníky a poskytuje služby ročně více jak milionu obětí. Jejich cílem a posláním je vyjádření respektu obětem, jejich uznání a podpora, zprostředkování informací a pomoc s uplatněním jejich nároků. Další známou organizací jsou např. britské *Women's Refuge Movement*, *Rape Crisis Centre* či Bílý kruh (funguje mezistátně – v Německu, Rakousku, Lucembursku, Švýcarsku a Maďarsku).

V Čechách je nejrelevantnější organizací pro pomoc obětem trestných činů bezpochyby Bílý kruh bezpečí, který funguje od roku 1991.

Zákon o obětech trestných činů zavedl registr poskytovatelů pomoci obětem trestných činů a stanovil povinnost akreditace jako podmínku pro získání státní dotace. Do registru se zapisují akreditované neziskové organizace, střediska Probační a mediační služby, poskytovatelé sociálních služeb a také někteří advokáti poskytující pomoc obětem bezplatně.¹²³

7.1 Laická pomoc

Laická pomoc je oběti (či by měla být) poskytována především rodinou a nejbližšími přáteli. Zmiňuje se, že velmi důležité je nechat oběť, pokud chce, vymluvit se z traumatizujícího zážitku. Nejčastějšími chybami bývá to, že blízcí doporučí oběti traumatizující událost ignorovat, či že se k ní chovají jak k nemocnému člověku a např. ji nutí k odpočinku a ke klidu na lůžku.

Pro jednání rodinných příslušníků a dalších osob jsou zformulována následující doporučení:

¹²² VÁLKOVÁ, Helena a Josef KUČHTA. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2012. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-807-4004-292, str. 190.

¹²³ Registr poskytovatelů pomoci obětem trestných činů [online, [cit. 2017-03-15]. Dostupné z: <https://otc.justice.cz/verejne/napoveda.jsf>.

- nechat oběť, aby zpracovala pocit viny (nechat jí o prožitém traumatu mluvit, neznevažovat její pocity),
- normalizace následků viktimizace (oběť je třeba uklidnit a přesvědčit ji, že její chování je normální reakcí na nenormální situaci),
- obnova pocitu bezpečí a schopnosti důvěřovat (pomoci oběti, aby se znovu adaptovala na své okolí),
- podpora vyjadřování emocí (je vhodné nechat oběť ventilovat nahromaděné množství emocí),
- obnova víry ve vlastní schopnosti (přesvědčit oběť o tom, že její jednání má smysl a že svůj osud může do jisté míry sama ovlivňovat),
- podpora při řešení hlavních problémů (ať již formou asistence či pomoci s vyhledáváním potřebných informací).¹²⁴

7.2 Odborná pomoc

Odbornou pomoc můžeme dělit na psychologickou, sociální a právní. Psychologickou odbornou činnost dále dělíme na první pomoc a následnou péči. Napadení pachatelem je traumatická událost, která se vymyká zátěži, na níž je lidská psychika stavěna. Radikálně zraňuje psychickou integritu, protože zásadně mění životní situaci, způsob, jakým prožíváme vztahy s druhými lidmi, vztah k vlastnímu tělu a k fyzické existenci, vnímání vlastních možností ovlivňovat a kontrolovat svůj život. Pokud nejsou taková psychická zranění včas ošetřena, mohou v dalším životě oběti vzniknout různé tělesné, psychické i sociální potíže či poruchy.¹²⁵ Důležitá je doba těsně po činu, neboť právě v tomto čase je oběť nejvíce sugestibilní a křehká. Toto je důvodem, proč se v poslední době prosazuje a rozvíjí psychologie neodkladné (první) péče. Psychologická první pomoc probíhá přímo na místě činu a poskytují ji přivolání psychologové, ale i ostatní profesionálové, kteří jsou na místě přítomni (policisté, lékaři, záchranáři). Účelem je co nejdříve navrátit viktimizované oběti pocit bezpečí a stabilizovat její psychiku. Tato první pomoc se opírá o tři základní prvky – informace, intervence a identifikace

¹²⁴ HOLOMEK, Jaroslav. *Viktimológia*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. Slovenské učebnice. ISBN 978-807-3804-466, str. 87,

¹²⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila a Petra VITOUŠOVÁ. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-802-4720-142, str. 131.

rizikových osob.¹²⁶ Oběti je vhodné poskytnout informace o tom, jaké reakce na prožitou situaci se u ní mohou ocitnout a na koho se může obrátit v případě potřeby. Intervencí se rozumí aktivity vedoucí ke snížení stresu a pomoc s překonáním traumatu. Identifikací rizikové osoby se je proces, při kterém se určí, zda oběť je takovouto osobou a pokud ano, pokud je u ní větší pravděpodobnost vzniku následných a přetrvávajících obtíží, je jí věnována zvýšená pozornost a péče. Následnou psychologickou pomocí se rozumí jakákoliv forma psychologické pomoci, která je založená na opakovaném a dlouhodobějším setkávání s obětí. Tato probíhá především u zvláště zranitelných osob a také v případech, kdy o tuto pomoc dotyčný sám požádá.

Odborná sociální pomoc se proměnila a nabyla na významu především ve spojitosti se vstupem České republiky do Evropské unie. Občané České republiky by měli mít nárok na stejné služby, jako mají občané ostatních států Evropské unie.

Odborná právní pomoc mimo jiné znamená, že jakmile oběť začne vystupovat jako poškozený, má právo na informace, na aktivní účast v trestním řízení, na náhradu škody a na kompenzaci.

Právní pomoc poskytují obětem trestných činů zpravidla příslušníci právnických profesí, a to především advokáti, ale i soudci či státní zástupci. Soudci a státní zástupci sice neposkytují obětem trestné činnosti právní pomoc v pravém slova smyslu, avšak svou činností, jejímž účelem je, aby trestné činy byly náležitě zjištěny a jejich pachatelé podle zákona spravedlivě potrestáni, k tomuto bezesporu přispívají. Advokáti samozřejmě mohou obětem trestné činnosti poskytovat právní pomoc ve všech možných oblastech, a to například za účelem efektivního domožení se finančního odškodnění za újmu způsobenou trestným činem, nebo účinného uplatnění dalších zákonem garantovaných práv oběti. Rozsáhlé informační povinnosti ohledně poučení oběti o jejích právech a o způsobu jejich uplatnění mají samozřejmě také orgány činné v trestním řízení, popř. subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, orgány veřejné moci či zdravotnická zařízení. Jedná se především o informace typu: za jakých podmínek má právo na přijetí opatření k zajištění bezpečí, jaké etapy trestního řízení budou následovat, za jakých podmínek a v jakém rozsahu má oběť právo na peněžitou pomoc atd. Právní pomoc je proto rovněž velmi důležitou

¹²⁶ HOLOMEK, Jaroslav. *Viktimológia*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. Slovenské učebnice. ISBN 978-807-3804-466, str. 88.

složkou asistence poskytované oběti, a to především z důvodu její časté neznalosti složitých právních předpisů a postupů v rámci trestního řízení.¹²⁷

7.3 Evropská praxe v oblasti poskytování služeb obětem

Praxe poskytování pomoci – služeb je v zemích Evropské unie značně různorodá. Zaměříme se na jednotlivé oblasti pomoci obětem a rozdíly zde popíšeme.

První oblastí je způsob financování těchto služeb. V Rakousku a ve Velké Británii je většina služeb, které jsou určeny pro oběti trestných činů, financována státem. V jiných zemích (např. Německo) je častým zdrojem dědictví, neboť zůstavitelé v závěti často myslí na organizace, které pomoc obětem poskytují. Dalším zdrojem je sponzoring. Služby jsou určeny buď všeobecně pro oběti trestné činnosti (i latentní) nebo je zde pomoc zúžená jen na poškozeného (tj. na oficiální, deklarovanou oběť). Některé organizace poskytují pomoc jen specifické oběti, která spadá do oblasti, kterou si zvolily (např. speciální organizace pro pomoc dětem, obětem domácího násilí). Služby zajišťují prostřednictvím organizací laičtí či proškolení dobrovolníci.¹²⁸ Dobrovolníky mohou být i vysoce vzdělané a specializované osoby, které tuto činnost vykonávají ve svém volném čase.

Různé jsou i způsoby kontaktu s obětí. Někde dobrovolnické organizace spolupracují přímo s policií, od níž získávají informace a oběť následně sami kontaktují (např. Velká Británie), jinde fungují organizace jako poradny, kam může oběť dobrovolně docházet. Šíře poskytovaných služeb i jejich úroveň není v Evropské unii dosud jednotná. Všeobecným základem bývá právní, psychologické a sociální poradenství, někdy doprovázeno peněžitou pomocí. Častá je odborná psychoterapie.

Autorku velmi zaujal aktuální trend a novinka v poskytovaných službách – tzv. servis případového manažera (*case manager*). Tato služba vznikla nedávno v Holandsku a je určena pozůstalým po obětech vražd. Jedná se o reakci na potřebu mít k dispozici jednu centrálně pomáhající osobu, která zná případ velmi dobře a od začátku. Tento manažer je kontaktní osobou pro komunikaci mezi pozůstalými a policií, státním zastupitelstvím

¹²⁷ MATZNER, Jiří. Pomoc obětem (svědkům) trestných činů. *Právní prostor* [online]. [cit. 2017-03-16]. Dostupné z: <http://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/h-pomoc-obetem-svedkum-trestnych-cinu>

¹²⁸ VÁLKOVÁ, Helena a Josef KUČHTA. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2012. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-807-4004-292, str. 214.

a soudem. Zajišťuje praktickou pomoc pozůstalým těsně po činu, později je zprostředkovatelem pomoci odborné.¹²⁹

Nově je zaváděna i přeshraniční pomoc obětem, které byly viktimizovány na území jiného státu. Např. v Rakousku a dalších západních zemí již zcela běžně funguje systém procesního doprovázení, který zahrnuje podporu, poradenství a doprovod na soudní řízení, či k úkonům, které mu předchází.

¹²⁹ VÁLKOVÁ, Helena a Josef KUČTA. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2012. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-807-4004-292, str. 214.

8. Viktimologická prevence

Viktimologickou prevenci chápeme jednak jako volbu optimálních způsobů chování oběti v situacích bezprostředně souvisejících (předcházejících i následujících) s kriminálním útokem, jednak jako přijímání vhodných preventivních opatření proti viktimizaci.¹³⁰ Můžeme ji také charakterizovat jako předcházení nežádoucím jevům. Potenciální oběť má důležitou roli při prevenci kriminality a sama nese část odpovědnosti za svou vlastní bezpečnost. Stát není schopen ochránit všechny své občany před kriminalitou, a to ani při vynaložení maximálního možného úsilí. Nikdo by ale neměl nebezpečí vyhledávat či dokonce nebezpečné situace iniciovat.

Existuje velké množství přístupů, zásad, metod a prostředků, jak předcházet a čelit poškozování obětí trestných činů. Prevenci můžeme členit na primární, sekundární a terciární. Primární prevence spočívá v předcházení problémům ještě před jejich vznikem. Sekundární prevence začíná až po vzniku problémů, ale ještě předtím, než způsobily nějaké vážné poškození. Terciární prevence se pak snaží zmírnit již vzniklé následky a předejít tak dalším škodám.¹³¹

Viktimologie je významná především pro prevenci situační. Tím, že se zobeční dosud známé případy, lze vytvořit jakýsi návod, jak se vyhnout viktimizaci. Rady, jak se vyhnout krimogenním situacím, je záhodno rozšiřovat mezi široký okruh adresátů formou osvěty.

Jde především o následující opatření:

- vypracování doporučení a návodů, jak se chovat při útoku pachatele určitého druhu trestné činnosti,
- výcvik k sebeobraně.
- poradenství s užitím technických prostředků k zabránění trestné činnosti.¹³²

¹³⁰ HOLCR, Květoň. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2009. Student (Leges). ISBN 978-808-7212-233, str. 105.

¹³¹ ŠVARCOVÁ, Eva. *Úvod do etopedie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002. ISBN 80-704-1449-9, str. 40.

¹³² SVATOŠ, Roman. *Kriminologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3803-896, str. 70.

Nicméně, nelze poskytnout univerzálně platný jednoduchý návod, konkrétní situace jsou velmi variabilní. Jako přínosnější se jeví vypracovat doporučení ke konkrétním trestným činům. Je nutné varovat před někdy zbytečným zveličováním nebezpečí a šíření atmosféry strachu ve společnosti. Takové neadekvátní informování veřejnosti může vyvolat stejně tak neadekvátní obranné reakce, masové ozbrojování společnosti, opeňování bytů, nevycházení po setmění atp.

8.1 Primární prevence

Primární prevence by v ideálním případě měla fungovat tak, že ovlivní dění ve společnosti takovým směrem, že oběti nebudou vznikat. Jedná se o velmi rozsáhlou a rozmanitou oblast, proto je obtížné ji přesně vymezit. Spadají sem jak výchovné, tak vzdělávací a osvětové programy, které jsou zacílené na všechny občany.

V literatuře se objevuje nejčastěji její dělení na výchovné působení, činnost neziskových organizací a legislativní působení. Tyto oblasti se vzájemně ovlivňují a někdy se prolíná i prevence primární, sekundární a terciární.

Základním pilířem primární prevence je rodina, jejíž úlohou by měla být řádná výchova dítěte. Pokud dítě vyrůstá v disharmonické a problémové rodině, odrazí se to v jeho budoucím chování. Dle sociologické sondy, kterou provedla v roce 2008 organizace Rosa, je potvrzen trans generační přenos násilných vzorců chování. Až polovina žen – obětí domácího násilí (51 %) uvádí svou primární rodinu jako problematickou, přičemž nejčastěji se u nich vyskytoval rozvod a násilný otec.¹³³

Výchovu ovlivňují částečně i vzdělávací a výchovné instituce, média, společnost jako celek, její kultura. Součástí primární prevence je i nutná informovanost nejen rizikových skupin, ale celé veřejnosti o problematice trestných činů a možnostech, jak náznaky nebezpečí včas odhalit a tím předcházet následným poškozením.¹³⁴

Primární prevencí se zabývá specializovaný policejní odbor tisku a prevence. Organizuje různé preventivní aktivity, vydává informační tiskopisy, působí zde

¹³³ HRONOVÁ, Martina a Marie VAVROŇOVÁ. Sociologická sonda klientek o.s. ROSA a jejich dětí za rok 2008: Domácí násilí. *Občanské sdružení ROSA – centrum pro týrané a osamělé ženy* [online]. 2009, 24 [cit. 2017-03-18]. Dostupné z: http://rosa-os.cz/wp-content/uploads/2014/05/2008_STATS.pdf

¹³⁴ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8, str. 118.

policejní psychologové.¹³⁵ Aktuální trendy a změny se projevují i v přípravě policistů, viktimologické informace jsou nyní zahrnovány do základní odborné přípravy.

Velmi důležitá je i role a činnost již zmíněných neziskových organizací.

8.2 Sekundární prevence

Prevence sekundární se dostává ke slovu po uskutečněné primární viktimizaci. Cílem je, aby se traumatizace neoživovala, oběť se netraumatizovala více, než je nutné, a viktimizace se neprohlubovala. Doporučení jsou shodná jako již popsaná ohledně předcházení sekundární viktimizaci.

8.3 Terciární prevence

Terciární prevence se snaží zmírnit již vzniklé vážné následky prožitého trestného činu a předejít dalším škodám, které v jeho souvislosti mohou nastat.¹³⁶ Do této oblasti spadají všechny formy odborné pomoci, za předpokladu, že jsou vzhledem k oběti rázu dlouhodobého a opakovaného. Klasickým příkladem je odborná terapeutická péče. Tato péče je pak individualizována dle potřeb klienta. Je snaha, aby prožité trauma zpracoval a mohl se vrátit zpět do normálního života. Tuto terapii poskytují jak kliničtí psychologové, tak psychologické poradny v rámci neziskových organizací (Bílý kruh bezpečí, Acorus, Élektra). Extrémní formou je hospitalizace v psychiatrickém zařízení.

¹³⁵ Oddělení tisku a prevence Policejního prezidia České republiky [online]. [cit. 2017-03-18]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/preventivne-informacni-skupina-policejniho-prezidia-ceske-republiky.aspx>.

¹³⁶ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8, str. 150.

9. Právní úprava problematiky obětí trestných činů

Postavení oběti v trestním řízení nebylo po dlouhou dobu právně upraveno, v posledních desetiletích však sílí trendy posilování práv obětí, kdy ideálním stavem je, aby měly stejně silné procesní postavení jako pachatel.¹³⁷ Lepší postavení oběti a z toho vyplývající její lepší stav je v zájmu jak OČTŘ, tak soudu a potažmo tedy státu. Čím méně je oběť traumatizovaná, tím lépe spolupracuje, poskytuje lepší důkazy i výpověď. Navíc, pokud předejdeme dalšímu traumatu, můžeme zabránit sekundární viktimizaci. Posílení postavení obětí a lepší spolupráce s nimi a péče o ně vede k posílení důvěry občanů v justici a ve spravedlnost jako celek. Tento trend je znát i v České republice.

Procesní práva obětí se statusem poškozených jsou upravena v zákoně č. 141/1961 Sb., trestním řádu. V roce 2011 došlo k výraznému rozšíření pojmu poškozeného, a to zákonem č. 181/2011 Sb., účinného od 1. července 2011, kterým se novelizoval trestní řád. Významnou změnou byla především možnost domáhat se v rámci adhezního řízení také nároku na náhradu nemajetkové újmy a vydání bezdůvodného obohacení (dříve bylo možné požadovat pouze náhradu škody).¹³⁸

V roce 2006 byl zákonem č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím, zaveden institut vykázaní agresora ze společného obydlí, a následně byla na jeho základě byla zřízena síť intervenčních center pro oběti domácího násilí.

Úprava práv obětí jakožto subjektů zvláštní péče však nebyla po dlouhou dobu příliš uspokojivá, kromě výše zmíněných zákonů se nacházela dále v zákoně o Policii České republiky, občanském soudním řádu, zákoně o ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením a dalších. Některé důležité otázky pak nebyly upraveny vůbec, např. standard chování OČTŘ k obětem, poskytování informací, absence v zahraničí běžných institutů jako je právo na doprovod důvěrníkem během procesních úkonů nebo tzv. *victim impact statement* (tj. prohlášení oběti o dopadech deliktu na její

¹³⁷ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-807-5020-161, str. 13.

¹³⁸ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo Evropské unie*. Praha: Leges, 2014. Teoretik. ISBN 978-80-7502-041-3, str. 283.

život).¹³⁹ Z výše uvedeného je patrné, že úprava byla roztržštěná, nepřehledná a nesystematická. Bylo třeba ji sjednotit, což udělal zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů.

9.1 Zákon o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti

V roce 1997 byl přijat zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti. Předpis zakotvuje právo oběti trestné činnosti na peněžitou pomoc ze strany státu a stanovuje podmínky, za kterých se pomoc poskytne. Za oběť je dále považována i osoba pozůstalá po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, byla-li rodičem, manželem nebo dítětem zemřelého a současně v době jeho smrti s ním žila v domácnosti, nebo osoba, které zemřelý poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu.

Peněžítá pomoc se poskytuje obětem na základě žádosti na Ministerstvu spravedlnosti ČR.¹⁴⁰ Peněžítá pomoc státu má spíše subsidiární charakter, neboť náhrada škody se předpokládá v první řadě ze strany pachatele. Finanční kompenzace je udělena při splnění ostatních podmínek, a to pouze pokud škoda na zdraví nebyla plně uhrazena.

Tento zákon se stal vyjádřením principů vyplývajících z mezinárodních dokumentů, zejména pak Evropské úmluvy o odškodňování obětí násilných trestných činů z 24. 11. 1983. Česká republika tak uznala a převzala odpovědnost v případě, kdy selže stát ve své ochranné funkci a dojde k porušení trestněprávních norem. V roce 2013 byl nahrazen zákonem o obětech trestných činů.

9.2 Zákon o sociálních službách

Právo obětí na sociální služby a sociální prevenci je zakotveno v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

Hlavním posláním tohoto zákona je chránit práva a oprávněné zájmy lidí, kteří jsou oslabeni v jejich prosazování, a to z různých důvodů jako je věk, zdravotní postižení,

¹³⁹ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-807-5020-161, str. 14.

¹⁴⁰ DROBIŠ, Zbyněk. *Oběti trestných činů mají nárok na peněžitou pomoc od státu* [online]. [cit. 2017-03-20]. Dostupné z: <http://www.klblegal.cz/obeti-trestnych-cinu-maji-narok-na-penezitou-pomoc-od-statu/>.

nedostatečně podnětné sociální prostředí, krizová životní situace a mnoho dalších příčin.¹⁴¹ Velmi důležitým přínosem tohoto zákona je, že zavádí intervenční centra, která mají za úkol pomoci obětem domácího násilí (v zákoně nazváno jako krizová pomoc).

Poslední novela tohoto zákona proběhla nedávno, datum účinnosti bylo 1. srpna 2016. Problematiky obětí trestných činů se novelizace však nedotýká.

9.3 Vliv europeizace

Problematiku obětí, jejich práva a postavení, upravují v Evropské unii zejména směrnice, které stanoví pro členské státy minimální standart, který musí dodržovat.

Jedná se o směrnici Rady Evropské unie 2004/80/ES ze dne 29. dubna 2004 o odškodňování obětí trestných činů, směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2011/36/EU ze dne 5. dubna 2011 o prevenci obchodování s lidmi, boji proti němu a ochraně obětí, kterou nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2002/629/SVV, směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2011/93/EU ze dne 13. prosince 2011 o boji proti pohlavnímu zneužívání a pohlavnímu vykořisťování dětí a proti dětské pornografii, kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2004/68SVV, směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/99/EU ze dne 13. prosince 2011 o evropském ochranném příkazu a směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV (dále jen „směrnice o minimálních pravidlech“).¹⁴² Těmto směrnicím bývá někdy vytýkána jejich nepřehlednost či duplicita témat.

Klíčové postavení má posledně jmenovaná směrnice o minimálních pravidlech. Tato směrnice v zásadě komplexním způsobem upravuje ochranu obětí zejména v trestním řízení a pomoc obětem trestných činů. Zaměřuje se v zásadě na všechny oběti trestných činů, u kterých hrozí riziko sekundární a opakované viktimizace, či zastrasování

¹⁴¹ *Otázky a odpovědi k zákonu č. 108/2006 Sb., o sociálních službách a k zákonu č. 109/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o sociálních službách* [online]. [cit. 2017-03-20]. Dostupné z: http://www.ibsenka.cz/sites/default/files/dokumenty/otazky_odpovedi_22-rev2.pdf.

¹⁴² JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-807-5020-161, str. 284.

a odvety.¹⁴³ Účelem této směrnice je posílení práv a ochrany obětí trestných činů, a to především v trestním řízení. Jak už plyne z jejího názvu, cílem je zavést určitá, alespoň minimální pravidla, která by měla být respektována ve všech členských státech Evropské unie. Státy mohou zavést vyšší úroveň ochrany, než obětem garantuje směrnice, nikoliv však nižší.

9.4 Zákon o obětech trestných činů

Dne 1. srpna 2013 nabyl účinnosti zákon číslo 45/2013 Sb., o obětech trestných činů který doplnil trestněprávní normy. Tento zákon zároveň novelizoval trestní řád, a to převážně v souvislosti s uplatňováním procesních práv poškozených v průběhu trestního řízení (mimo to ale také např. zavedl institut předběžných opatření). ZOTČ nahradil dřívější zákon č. 209/ 1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti.¹⁴⁴Jedná se o doslova vymodlený zákon, který měl zlepšit postavení obětí a zavést jednotný systém.

Účelem zákona je chránit osobnost obětí, poskytovat jim informace, zacházet s nimi s úctou, respektem a citlivě s ohledem na situaci, ve které se kvůli spáchanému trestnému činu ocitly, a nabízet jim účinnou pomoc. Tento zákon nejenže sám doplňuje práva obětí a klade požadavky na OČTŘ i jiné subjekty při interakci s nimi, ale rozsáhle novelizuje další zákony (zejména trestní řád) tak, aby se práva obětí v trestním řízení co nejvíce vyrovnala právům obviněných.¹⁴⁵

Mezi zásadní novinky, které zákon o obětech trestných činů v roce 2013 přinesl, patří:

- definuje oběť jako každou fyzickou osobu, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková či nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel obohatil (jde tedy o všechny trestné činy),

¹⁴³ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-807-5020-161, str. 285.

¹⁴⁴ KOZÁK, Vítězslav a Michal JÍLOVEC. Nad praktickými nedostatky právní úpravy obětí trestných činů. HOFERKOVÁ, Stanislava. *Kriminologické dny: sborník příspěvků z vědecké konference*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2014-, s. 242-252. ISBN 9788074355721.

¹⁴⁵ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status obětí a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8, str. 45.

- definuje tzv. zvlášť zranitelné oběti (pojem vysvětlen v 2. kapitole této práce),
- poprvé definuje druhotnou újmu (sekundární viktimizaci) a nastavuje základní chování v přístupu zainteresovaných orgánů k oběti, aby se této druhotné újmě zabránilo (zdvořilost a šetrné zacházení, povinnost respektovat osobnost oběti),
- OČTŘ mají povinnost srozumitelným způsobem informovat oběť o jejich právech, a to i opakovaně,
- zavádí registr subjektů poskytující pomoc obětem trestných činů, přičemž oběť má právo využít jejich služeb bezplatně,
- oběť má právo na prvotní informace (nezbytné informace o aktuální situaci a dalším vývoji předává v prvním kontaktu Policie ČR) a na její žádost i informace o aktuálním stavu trestního řízení, které jí příslušný orgán kdykoliv poskytne,
- oběť má právo na ochranu před hrozícím nebezpečím, na ochranu soukromí, na ochranu před druhotnou újmou,
- zavádí institut tzv. důvěrníka, který může oběť doprovázet ke všem úkonům trestního řízení a může být zároveň jejím zmocněncem,
- právo oběti učinit prohlášení o dopadu trestného činu na její život,
- právo oběti na peněžitou pomoc.¹⁴⁶

Registr poskytující odbornou pomoc obětem trestných činů vede Ministerstvo spravedlnosti. V registru jsou na základě vlastní žádosti zapsáni advokáti a subjekty poskytující pomoc obětem prostřednictvím psychologického a sociálního poradenství. Tito zmínění musí mít oprávnění pro poskytování sociálního poradenství a služeb sociální prevence dle zákona č.108/2006 Sb., o sociálních službách. Poradenství může také poskytovat Probační a mediační služba či akreditované programy pro poskytování právních informací nebo restorativní programy pro udělení akreditace. Zákon počítá s existencí nestátních neziskových organizací, které mají pomáhat obětem.

¹⁴⁶ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyche (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8, str. 45.

To, že byla v minulosti pozornost věnována především obviněným před oběťmi, ilustruje prof. Válková s doc. Grívnou na následujícím příkladu – když příkladně srovnávají počet příslušníků Vězeňské služby (cca 10 000) s velice nízkým počtem pracovníků (pouhý zlomek), kteří se systematicky věnují obětem trestným činů, byť zde komplexní čísla chybí. Nad rámec jejich společného článku lze pouze dodat, že zaměstnanci Vězeňské služby nejsou jediní, kteří se pachatelům „plně“ věnují, neboť jejich činnost se týká pouze vykonávacího řízení, které je pouhou dílčí (a nikoliv nutnou) součástí trestního řízení.¹⁴⁷

Zákon o obětech trestných činů podstatným způsobem novelizoval s účinností od 1. srpna 2013 i trestní řád. Tato novelizace s sebou přinesla mimo jiné dva zásadní problémy. Jelínek s Pelcem je popisují následovně: „*Prvním problémem, na který již bylo v literatuře několikrát poukázáno, je přímou novelizací trestního řádu zavedená povinnost zaslat poškozenému na jeho žádost opis usnesení o zahájení trestního stíhání (§ 160 odst. 2 tr. řádu). Uvedená povinnost bohužel není ničím omezena a jazykové znění vede k výkladu, že tak musí být učiněno bez zbytečného odkladu. Domníváme se však, že s ohledem na zachování cíle trestního řízení, aby byl skutkový stav zjištěn bez důvodných pochybností, a zásady práva na obhajobu, je nezbytné, aby k zaslání opisu usnesení o zahájení trestního stíhání v žádném případě nedocházelo před tím, než dojde k výsledku osoby poškozené jako svědka. Z usnesení o zahájení trestního stíhání se totiž osoba poškozená nejen dozví popis skutku, ze kterého je dotyčná osoba obviněna, a zákonné označení trestného činu, ale i skutečnosti, jež odůvodňují závěr o důvodnosti trestního stíhání (§ 160 odst. 1 tr. řádu).*“¹⁴⁸

Druhým problémem může v určitých případech být ustanovení § 17 ZOTČ, které upravuje právo oběti na zabránění kontaktu s osobou, již označila za pachatele. Toto právo lze uplatnit na žádost oběti, a to i v průběhu hlavního líčení, kde se nachází těžiště dokazování. Této žádosti je podle zákona nutno vyhovět, pokud je oběť podle zákona o obětech tzv. zvlášť zranitelnou obětí (srov. § 2 odst. 4 ZOTČ). Jediné

¹⁴⁷ VÁLKOVÁ, Helena a Tomáš GRÍVNA. Nový zákon o obětech trestných činů a jeho význam pro aplikační praxi. *Trestněprávní revue*. 2013, 12(4), 83-87. ISSN 1213-5313.

¹⁴⁸ JELÍNEK, Jiří a Vladimír PELC. Zákon o obětech trestných činů – jeho nedostatky a možnosti řešení. *Bulletin advokacie* [online]. [cit. 2017-03-21]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/zakon-o-obetech-trestnych-cinu-jeho-nedostatky-a-moznosti-reseni?browser=mobi>

omezující kritérium, které zákon o obětech trestných činů obsahuje, je povaha prováděného úkonu, jež umožňuje příslušnému orgánu žádost odmítnout. Povaha úkonu to vylučuje tehdy, když úkon vyžaduje kontakt mezi obviněným a obětí, např. u konfrontace (§ 104a tr. řádu). Problémem v konkrétním případě může být, že zvlášť zranitelnou obětí bude vždy osoba mladší 18 let [srov. § 2 odst. 4 písm. a) ZOTČ], a to bez ohledu na míru viktimizace a nebezpečí viktimizace sekundární. V případě, v němž bude sedmnáctiletá osoba obětí bagatelního trestného činu spáchaného rovněž osobou mladistvou (např. krádež oblečení nebo mobilního telefonu, aniž by došlo ke kontaktu mezi obětí a pachatelem v době činu), půjde podle nás o nedůvodné omezení práva na obhajobu.¹⁴⁹

9.4.1 Základní zásady zákona o obětech trestných činů

Zákon v § 3 stanoví základní zásady přístupu OČTŘ k obětem. V prvním odstavci je zakotvena zásada presumpce statusu oběti.

Tato zásada je protějškem zásady nevinu u obviněného. Status oběti nelze činit závislým na výsledku trestního řízení. S poskytnutím péče a přiznání práv nelze otálet, až bude znám výsledek trestního řízení. Je třeba vycházet z toho, že na osobu, která se cítí být obětí trestného činu, je třeba takto pohlížet, pokud nevyjde najevo opak. Existuje-li pochybnost o tom, zdali je osoba skutečně obětí, je třeba se přiklonit k závěru, že jí status oběti náleží.¹⁵⁰

Odst. 2 zakotvuje vyjmenovaným subjektům, přicházejícím s oběťmi do styku, povinnost „respektovat osobnost a důstojnost oběti, přistupovat k oběti šetrně a zdvořile a podle možností ji vycházet vstříc. Vůči oběti postupují s přihlédnutím k jejímu věku, zdravotnímu stavu včetně psychického stavu, její rozumové vyspělosti a kulturní identitě tak, aby nedocházelo k prohlubování újmy způsobené oběti trestným činem nebo k druhotné újmě“.¹⁵¹ Jde o zásadu zvláštního přístupu k obětem a účelem je tedy

¹⁴⁹ JELÍNEK, Jirí a Vladimír PELC. Zákon o obětech trestných činů – jeho nedostatky a možnosti řešení. *Bulletin advokacie* [online]. [cit. 2017-03-21]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/zakon-o-obetech-trestnych-cinu-jeho-nedostatky-a-moznosti-reseni?browser=mobi>

¹⁵⁰ GRÍVNA, Tomáš. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2014. Beckovy komentáře. ISBN 978-807-4005-138, str. 39.

¹⁵¹ Česko. Zákon č. 45 ze dne 30. ledna 2013 o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), §3 odst. 2. In: Sbíрка zákonů České republiky. 2013. částka 20, s. 322-

prevence opakované (zejména ustanovení § 14 až 16) a sekundární viktimizace (ustanovení § 17 až 22).¹⁵²

Třetí odstavec zakotvuje zásadu zákazu diskriminace. Diskriminačními důvody jsou následující charakteristiky oběti: rasa, etnický původ, národnost, pohlaví, sexuální orientace, věk, zdravotní postižení, náboženské vyznání, víra a světový názor. Není-li zákonem stanoveno jinak, přísluší oběti práva i bez ohledu na její občanství.¹⁵³

Odstavec čtvrtý rozšiřuje zásadu zvláštního přístupu k obětem o právo na informace a stanovuje určitým subjektům „povinnost srozumitelným způsobem informovat oběť o jejich právech a umožnit jí jejich plné uplatnění. Na žádost oběti jsou tak povinny učinit i opakovaně.“¹⁵⁴ Právě srozumitelnost je zde velmi důležitá a je nutno ji posuzovat vždy individuálně, ve vztahu ke konkrétní oběti.

Posledním odstavcem § 3 je odstavec pátý. Upravuje zásadu spolupráce mezi orgány činnými v trestním řízení subjekty poskytující pomoc obětem trestných činů. Účelem zákona je zabezpečit obětem co nejširší pomoc a možnost uplatnění jejich práv. Primárním úkolem OČTŘ a Policie ČR není poskytovat první pomoc obětem trestných činů. Nicméně existují nezávislé organizace, které se této pomoci věnují.¹⁵⁵ Z důvodu výše uvedeného je nanejvýš žádoucí, aby OČTŘ, PČR a zmíněné organizace řádně spolupracovaly.

Zákon o obětech trestných činů neobsahuje v platné úpravě popis a formulaci svého cíle, proto je role zásad velmi důležitá. Slouží totiž při interpretaci a aplikaci jednotlivých ustanovení tohoto zákona, pomáhají pochopení smyslu a účelu existence tohoto zákona.

352. Dostupný také z
WWW:<http://aplikace.mvcr.cz/sbirkazakonu/SearchResult.aspx?q=45/2013&typeLaw=zakon&what=Ci_slo_zakona_smlouvy>.ISSN 1211-1244.

¹⁵² JELÍNEK, Jiří. Zákon o obětech trestných činů. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014, ISBN 978-80-7502-016-1, str. 43.

¹⁵³ JELÍNEK, Jiří. Zákon o obětech trestných činů. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014, ISBN 978-80-7502-016-1, str. 44.

¹⁵⁴ Česko. Zákon č. 45 ze dne 30. ledna 2013 o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), §3 odst. 4. In: Sbírka zákonů České republiky. 2013. částka 20, s. 322-352. Dostupný také z
WWW:<http://aplikace.mvcr.cz/sbirkazakonu/SearchResult.aspx?q=45/2013&typeLaw=zakon&what=Ci_slo_zakona_smlouvy>.ISSN 1211-1244.

¹⁵⁵ GRÍVNA, Tomáš. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2014. Beckovy komentáře. ISBN 978-807-4005-138, str. 42.

9.4.2 Práva obětí

Dle § 4 ZOTČ má oběť právo na poskytnutí odborné pomoci, „*kteřou se rozumí psychologické poradenství, sociální poradenství, právní pomoc, poskytování právních informací nebo restorativní programy, a to před zahájením trestního řízení, v jeho průběhu i po jeho skončení.*“¹⁵⁶

Ustanovení § 5 stanoví, že některé vymezené oběti, tzv. zvláště zranitelné oběti (§ 2 odst. 4 ZOTČ) mají na základě žádosti nárok na bezplatnou odbornou pomoc. Pro přiznání pomoci musí oběť mimo podání žádosti a tím, že spadá mezi zvláště zranitelné oběti, ještě prokázat, že takovou pomoc skutečně potřebuje. Žádost nemusí mít písemnou podobu, naopak může být zcela neformální. Dle Jelínka nelze nárok na poskytnutí bezplatné odborné pomoci podmiňovat sociálními poměry a majetkem (resp. nedostatkem finančních prostředků) na straně oběti. Opačný výklad by dle něj byl v rozporu se zásadou diskriminace a se směrnicí.¹⁵⁷ Odborná pomoc může být poskytována bezplatně i nad rámec zákonem stanovené povinnosti.

Ustanovení § 6 upravuje právní pomoc a poskytování právních informací. První odstavec odkazuje na § 51a TŘ, který podmiňuje poskytnutí výše zmíněné pomoci prokázáním nemajetnosti. Tuto povinnost nemají zvláště zranitelné oběti. Právní pomoc obětem podle tohoto zákona mohou za úplatu poskytovat pouze advokáti. Subjekty akreditované pro poskytování právních informací a Probační a mediační služba mohou podle tohoto zákona poskytovat obětem trestných činů právní informace

V druhém dílu zákona se upravuje právo obětí na informace. Informace jsou předpokladem úspěšného uplatnění práv obětí. Právo na informace je tedy základním právem každé oběti trestného činu. ZOTČ pojímá právo na informace extenzivně – zásadně všechny subjekty, které s obětí přicházejí do kontaktu, mají informační povinnost. Minimální rozsah informační povinnosti mají zdravotnická zařízení, která musí oběť informovat pouze o subjektech, které jí poskytnou pomoc. Nejširší

¹⁵⁶ Česko. Zákon č. 45 ze dne 30. ledna 2013 o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), §3 odst. 4. In: Sbírka zákonů České republiky. 2013. částka 20, s. 322-352. Dostupný také z

WWW:<http://aplikace.mvcr.cz/sbirkazakonu/SearchResult.aspx?q=45/2013&typeLaw=zakon&what=Ci slo_zakona_smlouvy>.ISSN 1211-1244.

¹⁵⁷ JELÍNEK, Jiří. Zákon o obětech trestných činů. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014, ISBN 978-80-7502-016-1, str. 51.

informační povinnost mají subjekty poskytující služby obětem a policie. Informace se obětem poskytují v plném rozsahu písemně a některé z informací též ústně. Lidé mohou požádat o to, aby jim veškeré informace byly poskytnuty ústně.¹⁵⁸ Oběti musí být informace poskytnuty srozumitelně a v jazyce, kterému rozumí. Při podávání těchto informací je také nutné, aby bylo přihlédnuto k věku, rozumové a mravní vyspělosti a zdravotního stavu oběti.

Ustanovení § 8 odst. 1 obsahuje výčet informací podávaných oběti i bez žádosti (např. kde učinit trestní oznámení, o právu na peněžitou pomoc, odbornou pomoc aj.). Ustanovení § 11 odst. 1 pak informace poskytované na její žádost (např. o stavu trestního řízení, o pravomocném rozhodnutí či informace, že trestní řízení nebylo zahájeno). Mimo OČTŘ pak zákon stanoví povinnost poskytnout oběti informace také subjektům zapsaným v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, jiným orgánům veřejné moci a zdravotnickým zařízením. K ochraně oběti před pachatelem ukládá ust. § 11 odst. 3 povinnost věznicí a dalším vyjmenovaným subjektům informovat oběť na její žádost o propuštění nebo uprchnutí pachatele na svobodu.¹⁵⁹

Jak ale funguje takovéto poskytování informací zpravidla v praxi? Organizace IN IUSTITIA u příležitosti doporučení k novelizaci zákona o obětech trestných činů vytýká především následující skutečnosti. Informační povinnost orgánů činných v trestním řízení je v praxi řešena prostřednictvím obsáhlého formálního poučení, které je obětem předáváno bez ohledu na jejich aktuální potřeby. V první fázi jde především o informace o ochraně před akutním nebezpečím, ochraně osobních údajů ve spise a o kontakty na poskytovatele služeb, následně pak o informace o ochraně před sekundární újmou, o peněžitě pomoci a náhradě škody a o dalších právech v trestním řízení.¹⁶⁰ Dále bývá vytýkáno poskytování informací bez přihlédnutí ke stavu oběti a možnému dopadu takovýchto sdělení na ní. Dále je častou chybou zahlcení oběti výčtem práv bez ohledu na to, zda jim alespoň elementárně rozumí. Velký problém činí

¹⁵⁸ KALIBOVÁ, Klára. *Zákon o obětech trestných činů: Praktická a legislativní doporučení zohledňující návrh technické novely zákona č. 45/2013 Sb., (číslo sněmovního tisku 658, 7. volební období PSP ČR)*. Praha: In IUSTITIA, 2016. ISBN 978-80-88172-14-7, str.14.

¹⁵⁹ GRÍVNA, Tomáš. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2014. Beckovy komentáře. ISBN 978-807-4005-138, str. 62.

¹⁶⁰ KALIBOVÁ, Klára. *Zákon o obětech trestných činů: Praktická a legislativní doporučení zohledňující návrh technické novely zákona č. 45/2013 Sb., (číslo sněmovního tisku 658, 7. volební období PSP ČR)*. Praha: In IUSTITIA, 2016. ISBN 978-80-88172-14-7, str.15.

také odkazování na organizace, které mají obětem pomoc. Často se stává, že oběť pouze obdrží seznam bez jakéhokoliv vysvětlení, kterou organizaci by vzhledem ke své viktimizaci měla zvolit atp., což často vede k odrazení oběti.

Ustanovení § 14, které patří do třetího dílu zákona, nezavádí žádná nová práva obětí trestného činu, pouze shrnuje jejich práva na ochranu před hrozícím nebezpečím podle jiných právních předpisů.¹⁶¹ Spolu s přijetím ZOTČ došlo k podstatnému rozšíření trestního řádu o zcela nový institut předběžných opatření (§ 88b a násl. trestního řádu), jehož smyslem je ochrana poškozeného, osob mu blízkých, zabránění obviněnému v páchání trestné činnosti a zajištění účinného provedení trestního řízení.¹⁶²

Právo na ochranu soukromí je zakotveno v § 15 a je uplatňováno prostřednictvím zákazu zveřejňování informací (zákon odkazuje na § 8a až § 8b TR). Dle § 16 může oběť požádat, aby o vedení vybraných osobních údajů odděleně. Poté k nim mají přístup pouze OČTŘ a Probační a mediační služba.

Díl pátý tohoto zákona upravuje právo oběti na ochranu před druhotnou újmou. Vyjádřením tohoto práva je to, že oběť má možnost požadovat, aby se vyhnula kontaktu s pachatelem. Jak toto zajistit v praxi? Prostředky jsou např. zajistit výslech pachatele bez přítomnosti oběti, využít videokonferenčních zařízení či zajistit, aby oběť před začátkem soudního řízení nečekala na chodbě spolu s pachatelem, ale mohla vyčkat na jiném místě. Zákon v § 17 odst. 2 zakotvuje povinnost takovému požadavku vyhovět u zvlášť zranitelných obětí vždy, pokud lze nutný úkon provést i při zohlednění požadavku oběti. Je snaha o redukci otázek mířících do intimní oblasti oběti a jsou-li připuštěny pro relevanci k projednávané věci, musí být kladeny „zvlášť šetrně a po obsahové stránce vyčerpávajícím způsobem, aby nebylo nutné výslech znovu opakovat“.¹⁶³ Dle dikce § 19 má oběť právo, aby byla vyslýchána osobou stejného,

¹⁶¹ JELÍNEK, Jiří. Zákon o obětech trestných činů., 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014, ISBN 978-80-7502-016-1, str. 97.

¹⁶² KALIBOVÁ, Klára. *Zákon o obětech trestných činů: Praktická a legislativní doporučení zohledňující návrh technické novely zákona č. 45/2013 Sb., (číslo sněmovního tisku 658, 7. volební období PSP ČR)*. Praha: In IUSTITIA, 2016. ISBN 978-80-88172-14-7, str.26.

¹⁶³ Česko. Zákon č. 45 ze dne 30. ledna 2013 o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), §18 odst. 1. In: Sbirka zákonů České republiky. 2013. částka 20, s. 322-

nebo opačného pohlaví. Zvláště zranitelná oběť toto může žádat i při přibrání tlumočnicka. Dle § 21 má oběť právo na doprovod důvěrníkem. Jedná se o ne zcela nový institut, neboť jej obsahoval trestní řád již před novelou, když v souvislosti s vyloučením veřejnosti přiznal obžalovanému právo na přítomnost dvou důvěrníků. Důvěrník oběti ale plní jinou úlohu. Zpravidla jím bude osoba blízká oběti. Jde o osobu, která již svou samotnou přítomností je psychickou oporou oběti.¹⁶⁴

Ustanovení § 22 zavádí prohlášení oběti o dopadu trestného činu na její život. Toto prohlášení může být učiněno v kterémkoliv stavu řízení. Toto prohlášení vytváří oběť a adresuje jej soudci, aby na jeho základě zvážil potrestání pachatele. Oběť v něm popisuje dopad trestného činu na svůj život, tj. materiální, fyzickou či psychickou újmu, která jí byla v důsledku trestného činu způsobena. Dále oběť ve svém prohlášení může zmínit vše, co považuje za nutné. Toto prohlášení vyplňuje oběť s policistou, přičemž jej může kdykoliv doplnit či aktualizovat, a to kdykoliv do doby, než se trestní věc dostane do fáze projednávání soudu.¹⁶⁵

Jen malá část těch obětí, které mají nárok na kompenzaci, (finanční pomoc oběti od státu) ji skutečně získá. Výzkumné studie referují 5 až 20 % způsobilých žadatelů, kteří nakonec obdrží kompenzaci ve formě finanční pomoci. Pokud jde o restituci (náhrada škody pachatelem), je bilance pravděpodobně ještě horší.¹⁶⁶

Díl šestý se zabývá právem na peněžitou pomoc. Právo vznikne až po naplnění podmínek. Dříve byl nárok poskytován na základě zákona o poskytnutí peněžité pomoci,¹⁶⁷ jehož první část upravující tuto problematiku však byla s účinností nového zákona od 1. 8. 2013 zrušena. Hlavním účelem odškodnění je dle ust. § 25 „*překlenutí*

352. Dostupný také z WWW:<<http://aplikace.mvcr.cz/sbirkazakonu/>.

¹⁶⁴ GRIVNA, Tomáš. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2014. Beckovy komentáře. ISBN 978-807-4005-138, str. 146.

¹⁶⁵ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8, str. 52.

¹⁶⁶ DAIGLE, Leah E. *Victimology: the essentials*. London: SAGE Publications, 2012. ISBN 978-1452258393, str. 82.

¹⁶⁷ Česko. Zákon č. 209 ze dne 31. července 1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně a doplnění některých zákonů. In: Sbíрка zákonů České republiky. 1997. částka 74, s. 4478-4480 Dostupný také z

WWW:<http://aplikace.mvcr.cz/sbirkazakonu/SearchResult.aspx?q=209/1997&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy>.ISSN 1211-1244.

*zhoršené sociální situace způsobené obětí trestným činem*¹⁶⁸, z čehož vyplývá, že je třeba poskytnout oběti odškodnění co nejdříve. Částky pro odškodnění jsou paušální. Nárok oběti na náhradu škody vůči pachateli nově přechází na stát (dříve byla oběť povinna do 5 let od poskytnutí pomoci vrátit stejnou částku po obdržení náhrady škody od pachatele, nebylo to však v praxi příliš uplatňováno). Zákon počítá se zvýšením informovanosti obětí o právu získat peněžitou pomoc, a tedy i se zvýšením nákladů státu.¹⁶⁹ Ustanovení § 24 určuje okruh žadatelů.

9.4.3 Přehled vyřizování agendy peněžité pomoci obětem trestných činů

O peněžitou pomoc na základě zákona o obětech trestných činů může oprávněný žádat na Ministerstvu spravedlnosti, konkrétně se touto problematikou zabývá odbor odškodňovací. Okruh oprávněných žadatelů nalezneme v § 24 zmíněného zákona. Peněžítá pomoc spočívá v jednorázovém poskytnutí peněžité částky k překlenutí zhoršené sociální situace způsobené obětí trestným činem.

Oprávněný musí podat žádost o peněžitou pomoc. Dle dikce ustanovení § 30 musí být žádost podána v subjektivní lhůtě dvou let a objektivní lhůtě pěti let, jinak právo zaniká. Po podání Ministerstvo spravedlnosti žadateli žádost písemně potvrdí. Následně musí do tří měsíců od zahájení řízení vydat rozhodnutí o žádosti. A zde nastává problém, na který i Úřad veřejného ochránce práv upozorňuje již delší dobu. Ministerstvo často nestíhá dostát tříměsíční lhůtě. Ombudsmanka zmiňuje případ, při němž oběť trestného činu čekala na finanční „náplast“ více než rok. „Stěžovateli jsme pak doporučili, ať si podá žádost o odškodnění za nesprávný úřední postup“. A rozhodně se nejedná o případ ojedinělý či výjimečný. Důvod nedodržení lhůty? Úředníci nestíhají v zákonné lhůtě sesbírat všechny spisy potřebné k posouzení žádostí. Zhruba polovina žádostí se týká případů, kdy je trestní spis ještě „živý“ a pracují s ním orgány činné v trestním řízení,

¹⁶⁸ Česko. Zákon č. 45 ze dne 30. ledna 2013 o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), §18 odst. 1. In: Sbirka zákonů České republiky. 2013. částka 20, s. 322-352. Dostupný také z

WWW:<http://aplikace.mvcr.cz/sbirkazakonu/SearchResult.aspx?q=45/2013&typeLaw=zakon&what=Ci_slo_zakona_smlouvy>.ISSN 1211-1244.

¹⁶⁹ JELÍNEK, Jiří. Zákon o obětech trestných činů. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014, ISBN 978-80-7502-016-1, str. 123.

tudíž ho nemohou ministerstvu zapůjčit.¹⁷⁰ Finanční pomoc je to nejmenší, čím lze obětem pomoci, proto je důležité zefektivnit vyřizování žádostí a následné vyplacení pomoci oprávněným. Důvodem zmíněných zdržení je i počet žádostí, které musí úředníci vyřídit. Jejich počet přiblížím v následující tabulce.¹⁷¹ Začneme rokem 2013, kdy zákon o obětech nabyl účinnosti.

Rok	Celkový počet žádostí k vyřízení	Počet zamítnutých žádostí	Počet kladně vyřízených žádostí	Vyplacená částka celkem
2013	174	22	41	2 546 103,- Kč
2014	508	154	119	11 187 339,- Kč
2015	447	92	63	5 746 896,- Kč
2016	630	185	127	10 749 458,- Kč

¹⁷⁰ Oběti zločinů nemůžou dopláctet na chybu ministerstva, zlobí se Šabatová. *LIDOVKY.CZ* [online]. 2015 [cit. 2017-04-28]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/ministerstvo-svuj-problem-prenasi-na-obeti-trestnych-cinu-zlobi-se-sabatova-1wi-/zpravy-domov.aspx?c=A150910_160156_ln_domov_sk.

¹⁷¹ Údaje do tabulky poskytl laskavě na vyžádání odbor odškodňovací Ministerstva spravedlnosti.

9.4.4 Novela zákona o obětech trestných činů

Dne 24. 11. 2015 byl poslancům rozeslán návrh novely zákona o obětech trestných činů. Prošel všemi třemi čteními v Poslanecké sněmovně a 20. 12. 2016 byl postoupen Senátu ČR. I zde zákon zdárně prošel hlasováním a dne 14. 2. 2017 byl podepsán prezidentem. Dne 3. 3. 2017 byl zákon vyhlášen ve Sbírce zákonů a jeho účinnost je nastavena na 1. 4. 2017¹⁷²

Novela zákona kromě jiného novelizuje např. i trestní řád, a to tím způsobem, že sjednocuje doposud rozdílné věkové hranice 15, resp. 18 let, a to na 18 let (novela stávajícího § 158 odst. 9, § 164 odst. 1, § 183a odst. 2, 3 a konečně § 215 odst. 2 trestního řádu), neboť dosavadní dvojkolejnost a určitou vnitřní nejednotnost byly nuceny OČTŘ překlenuvat výkladem, což nebylo shledáno jako vhodným řešením.¹⁷³

Pojďme se ale vrátit k novele zákona o obětech trestných činů a popsat si změny, které od 1. 4. letošního roku nastaly.

Novela zhoršuje postavení pozůstalých, neboť dochází k omezení jejich práv. Podle současné právní úpravy lze za oběť trestného činu potřeba považovat rovněž pozůstalé, lze-li je považovat za osoby blízké, tedy osoby, které by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pocítovala jako újmu vlastní. Nově má být orgánům přicházejícím do kontaktu s obětí dána možnost hodnotit, zda v důsledku smrti poškozeného vznikla pozůstalým újma. Není přitom zřejmé, dle čeho bude vznik újmy hodnocen.¹⁷⁴ Tedy v praxi bude dopad následující. Novela má zabránit zneužívání postavení oběti osobami, které k oběti v době její smrti neměli blízký vztah. V praxi však může vést k tomu, že tito pozůstalí budou znovu traumatizováni, neboť přijdou o určitá práva, na které měli dosud nárok.

Další z novinek je rozšíření právního pojmu zvláště zranitelné oběti i na seniory, o všechny oběti trestných činů z nenávisti, dále pak o oběti trestného činu teroristického

¹⁷² Sněmovní tisk 658: Novela z. o obětech trestných činů - EU. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky* [online]. [cit. 2017-03-21]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=7&T=658>.

¹⁷³ JÍLOVEC, Michal a Vítězslav KOZÁK. Nad plánovanou novelou zákona o obětech trestných činů. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2016, 26(1), 71-78.

¹⁷⁴ KALIBOVÁ, Klára. *Zákon o obětech trestných činů: Praktická a legislativní doporučení zohledňující návrh technické novely zákona č. 45/2013 Sb., (číslo sněmovního tisku 658, 7. volební období PSP ČR)*. Praha: In IUSTITIA, 2016. ISBN 978-80-88172-14-7, str.10.

útočce a o oběti z organizovaného zločinu. Přinejmenším zařazení seniorů je velice žádané a aktuální, navíc bude určitě hojně využíváno. Navíc celkového rozšíření pojmu zvlášť zranitelná oběť uvádí českou úpravu do souladu s evropskou směrnicí o minimálních pravidlech. Nově se zavádí i tzv. presumpce postavení zvlášť zranitelné oběti, kdy se do § 3 vkládá věta, že pokud jsou pochybnosti, zda oběť spadá do kategorie zvlášť zranitelných obětí, má se s ní až do případného vyvrácení tohoto, jako s takovou obětí jednat. Problém ovšem nastává s výkladem pojmu senior. Jelikož je novela stále velmi čerstvá, v době uzavření práce nebylo na jisto postavené, jaký je přesný právní výklad pojmu senior pro účely tohoto zákona. Přitom určení, kdo spadá do kategorie seniorů, a tedy potažmo i do kategorie privilegovaných zvlášť zranitelných obětí bude elementárním problémem novelizace. Vždyť právě tyto zvlášť zranitelné oběti mají nárok na poskytnutí bezplatné právní pomoci, i proto bude důležité přesně určit, kdo je oprávněn tyto benefity čerpat.

Další změnou, kterou novela zavádí, je presumpce postavení zvlášť zranitelné oběti. Tento princip již funguje u obětí, jako presumpce oběti. Tato úprava má zabránit jejich další viktimizaci a předejít jejich zbytečné traumatizaci.

Další změna se týká práva oběti na informace. Nově je do zákona v § 13 zakomponována možnost vzdát se práva na informace. Vzdání není absolutní – netýká se informací o právech obětí v trestním řízení, a může být vzato zpět. Zejména obětem majetkové trestné činnosti a méně závažných trestných činů je poučení skutečně na obtíž a možnost vzdát se poučení uvítají. Z praxe poskytovatelů služeb obětem však vyplývá, že již v současnosti se lidé často omylem vzdávají práv, kterým nerozumí, která jsou jim interpretována jako administrativní zátěž, a to především v situaci, kdy jsou traumatizováni a přijímání dalších informací je pro ně složité. Existují také předprocesní práva – práva vyplývající ze ZOTČ – o kterých by oběti měly být informovány vždy, protože objektivně slouží k jejich ochraně. Jedná se o právo na ochranu před hrozícím nebezpečím (§ 14 ZOTČ) a právo na ochranu soukromí (§ 16 ZOTČ). Následující právo umožňuje například obětem žádat, aby k informacím o jejich bydlišti a pracovišti a o jejich osobních, rodinných a majetkových poměrech

neměl přístup pachatel. Obsahem poučení obětí jsou také informace o tom, u kterých subjektů mohou poškození vyhledat pomoc.¹⁷⁵

Novela mění i zákon o pojišťovnictví, zákon o sociálních službách a trestní řád. Zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně a doplnění některých zákonů je touto novelou taktéž dotčen. Je zrušena celá jeho první část. Tento zákon tedy zůstává pouze jako fragment, obsahující pouze § 15 a 18, které mění některé další zákony a § 18 stanovuje účinnost tohoto zákona. Úprava peněžité pomoci je tedy nyní předmětem novelizovaného zákona o obětech a trestního řádu.

9.4.5 Návrhy de lege ferenda

Jak již bylo v této práci mnohokrát řečeno, samotné přijetí zákona o obětech velmi napomohlo sjednocení a ucelení problematiky a vymezilo i zakotvilo postavení oběti. Tím, že byly explicitně definovány její práva, zdůrazněně, že k viktimizované osobě je třeba přistupovat s citem a respektem, česká úprava dohnala úroveň vyspělých evropských států. I přes proběhlou novelizaci se objevuje mnoho výtek a i návrhů, jak tento zákon nadále zlepšovat. Pojděme se věnovat některým z nich.

Z pohledu autorky je důležitým úkolem přesné vymezení pojmu senior jako zvlášť zranitelné oběti (viz předchozí podkapitola 9.4.1). K úvaze jistě je i to, zda by nebylo vhodné navrátit pozůstalým jejich předchozí postavení, které zmiňovaná novela zhoršuje.

Dle policejní psycholožky PhDr. Mgr. Martiny Velikovské je slabým bodem rozebírané právní úpravy nedostatečně pokrytý registr poskytovatelů pomoci obětem trestných činů.¹⁷⁶ Tento nedostatek přetrvává i po proběhlé novelizaci. Dále je uváděna přebujelá administrativa v souvislosti s realizací práv obětí na informace u bagatelních trestných činů. Během svého předchozího studia na Policejní akademii v Praze jsem právě na

¹⁷⁵ KALIBOVÁ, Klára. *Zákon o obětech trestných činů: Praktická a legislativní doporučení zohledňující návrh technické novely zákona č. 45/2013 Sb., (číslo sněmovního tisku 658, 7. volební období PSP ČR)*. Praha: In IUSTITIA, 2016. ISBN 978-80-88172-14-7, str.18.

¹⁷⁶ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyche (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8, str. 48.

zmíněnou přebujelost a „zbytečné papírování“ od policistů ve výkonu zaslechla nejednu stížnost.

Přetrvává i přeformalizované poučení oběti trestného činu ze strany příslušníků PČR i nedostatečné přiznávání náhrad v trestním řízení za nemajetkovou újmu.

Mezi nedostatky je zmiňována i absence možnosti poškozeného odvolat se proti výroku o vině. Poškozený má nadále možnost podat odvolání pouze proti výroku o náhradě škody nebo proti tomu, že takový výrok nebyl učiněn, popřípadě kvůli vadám řízení, které mohly způsobit, že tento výrok nebyl učiněn, je nesprávný, nebo zcela chybí. Pro mnohé pozůstalé po obětech trestných činů je to nesmiřitelná překážka. Jelínek se rovněž přiklání k této možnosti a navrhuje též právo poškozeného napadnout i výrok o vině a o trestu, jakožto výchozí kritérium pro výrok o náhradě škody. Výrok o trestu má vliv zejména u majetkových trestů, např. peněžité trest zcela jistě ovlivní majetkové možnosti pachatele. Dále by za situace, kdy je více než polovina trestních věcí řešena trestním příkazem, bylo vhodné zakotvit také právo poškozeného podat proti němu odpor.¹⁷⁷ Zavedení práva odvolání poškozeného proti všem výrokům by však mohlo negativně ovlivnit délku soudního řízení.

Vhodné je zvážit i inspiraci ze zahraničí. Ne vše, co se užívá v jiných státech je ovšem dobré, a především ne vše by bylo funkční v naší zemi a v našich podmínkách. Ze zahraničí je znám institut návrhových deliktů neboli tzv. soukromožalobných deliktů. Bylo by to vhodné zejména tehdy, kdy není příliš velký veřejný zájem na potrestání pachatele, např. u pomluvy. Uvažovat lze i o institutu tzv. subsidiární žaloby v případech, kdy státní zástupce vydal usnesení o odložení věci nebo o zastavení trestního stíhání. Pak by bylo na úvaze soudu, zda je taková žaloba dostatečným podkladem pro rozhodnutí a pokud ano, nařídil by ve věci hlavní líčení.¹⁷⁸

Jako vhodné a žádané se mi jeví zakotvení ustanovení o zákazu opakovaného výslechu u kategorie zvláště zranitelných obětí.

¹⁷⁷ JELÍNEK, Jiří a Tomáš GRÍVNA. Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu. Praha: Leges, 2012, ISBN 978-80-87576-39-7, str. 19.

¹⁷⁸ JELÍNEK, Jiří a Tomáš GRÍVNA. Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu. Praha: Leges, 2012, ISBN 978-80-87576-39-7, str. 16.

10. Restorativní justice

Pojem restorativní justice (z angl. *restore* = obnovit, navrátit do původního stavu) lze vyložit jako určitý koncept zacházení s pachateli, odlišný od klasické „retributivní“ trestající justice, vycházející z názoru, že současná trestní spravedlnost není adekvátní reakci společnosti na růst kriminality, nevede k ochraně jednotlivce i společnosti.¹⁷⁹

Koncept restorativní justice odmítá monopol státu na řešení trestněprávních situací, ale lze ho chápat jako soubor metod a cílů, které vystihují přístup k řešení problematiky kriminality. Je zde kladen velký důraz na práva obětí a jejich ochranu. Mezi obecně známé cíle toho směru se řadí: „*reintegrace pachatelů do společnosti, odčinění utrpení obětí a obnova vztahu mezi obětí a pachatelem.*“¹⁸⁰

Neustále se zvyšující počet vězeňské populace a důsledky tohoto vývoje vedou k oprávněným pochybnostem o účinnosti sankční politiky a celého systému trestní justice. Již mnoho let se hovoří o narůstající „krizi vězeňství“ či o „krizi trestu odnětí svobody“. Výkon trestu odnětí svobody přináší řadu známých nežádoucích efektů, jako je např. devastující vliv vězeňského prostředí na osobnost odsouzeného, přerušení pracovních aktivit a zpretrhání sociálních vazeb, či následné ztížené uplatnění v životě.¹⁸¹

Právě v 2. polovině 20. století se aktivně začíná řešit otázka, zda standardní systémy trestní justice dostatečně reflektují potřeby obětí trestných činů, a zda je dostatečně zajištěna ochrana jejich práv. Začaly se rozvíjet viktimologické přístupy k problematice trestání a zacházení s pachateli, jejichž cílem bylo zlepšení postavení obětí a zajištění práva na odškodnění a satisfakce.

Na začátku hnutí restorativní justice původně stálo úsilí znovu přemýšlet o potřebách, které vznikají v souvislosti s trestnou činností, stejně tak i nad rolemi a postavením vyplývajících z trestného činu. Zastánci restorativní justice se zabývali potřebami, které nebyly uspokojeny v obvyklém právním procesu. Též se domnívali, že převládající chápání otázky, kdo je legitimním účastníkem v procesu naplňování spravedlnosti, je

¹⁷⁹ ZAPLETAL, Josef. *Kriminologie: pro posluchače magisterského studijního programu*. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2002. ISBN 80-725-1103-3, str. 35.

¹⁸⁰ COSSINS, Annie. Restorative Justice and Child Sex Offences: The Theory and the Practice. *The British journal of criminology* [online]. 2008, 48(3), 359-378 [cit. 2017-04-03]. Dostupné z: <https://academic.oup.com/bjc/article/48/3/359/357894/Restorative-Justice-and-Child-Sex-OffencesThe>

¹⁸¹ ZAPLETAL, Josef. *Kriminologie: pro posluchače magisterského studijního programu*. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2002. ISBN 80-725-1103-3, str. 33.

příliš omezené.¹⁸² Restorativní justice rozšiřuje skupinu zúčastněných osob, mimo státu či pachatele sem řadí i oběti i členové společnosti nebo komunity.

Postupně byla formulována restituční (kompenzační) teorie trestání. Ta zdůrazňuje, že účelem trestu je nahrazení veškeré škody oběti a toto je i hlavním cílem. Účelem trestu by měla být obnova vztahů mezi pachatelem a obětí.

10.1 Principy restorativní justice

Restorativní justice vychází z tradičního způsobu vnímání zločinu z pohledu „dobrého selského rozumu“. Principy jsou následující:

- Trestný čin je narušením lidské integrity a mezilidských vztahů.
- Trestný čin vytváří povinnosti a závazky.
- Hlavním závazkem je dát věci do pořádku.¹⁸³

Dle restorativních principů by se do procesu obnovy vztahů měli zapojit všichni zúčastnění. Tedy nejen pachatel a oběť, ale i komunita či společnost, ve které žijí.

Pojem komunita je v restorativní justici vykládán velmi široce. Kdo komunitu vlastně tvoří, vždy vyplývá z charakteru spáchaného trestného činu, neboť pachatel i oběť jsou členy komunity na několika úrovních. Jedná se o komunity založené na osobních vztazích, tedy sem spadá rodina, okruh přátel, spolužáci, komunity na územním principu (dle místa, kde pachatel/oběť žije), či na sociální příslušnosti (profese, vzdělání).

10.2 Mediace mezi pachatelem a obětí

Mediace je nejrozšířenější metodou a postupem, kdy lze uplatnit zásady restorativní justice v praxi. Jedná se o zprostředkování styku oběti a pachatele, kdy se hledají řešení

¹⁸² ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. ISBN 80-902-9981-4, str. 10.

¹⁸³ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. ISBN 80-902-9981-4, str. 14.

situace, která byla trestným činem způsobena. Celá mediace probíhá za přítomnosti mediátora (zprostředkovatele).

První mediační programy vznikaly v sedmdesátých letech 20. století ve Spojených státech amerických a v Kanadě, v osmdesátých letech se pak staly populární také v Evropě. U nás se mediace využívá od poloviny devadesátých let, a to zpočátku především v souvislosti s institutem narovnání a po vzniku Probační a mediační služby ČR v roce 2000 jsou možnosti jejího uplatnění velmi široké a v zásadě ji lze využít u většiny trestněprávních opatření a přístupů. V posledních letech se tak děje v zhruba 500-1000 případech ročně.¹⁸⁴

Při mediaci má oběť možnost vyprávět o prožitém trestném činu a o jeho následcích. Může hovořit o svých pocitech a klást libovolné otázky. Šanci vyjádřit se má i pachatel. Má možnost čin vysvětlit a omluvit se za něj.

Účelem mediace prováděné v souvislosti s trestním řízením za pomoci probačního úředníka je řešení konfliktního stavu v rámci osobního setkání obviněného a poškozeného. Provedení mediace je vždy podmíněno souhlasem poškozeného a obviněného a je striktně vedeno zásadou dobrovolnosti obou stran.¹⁸⁵

Cílem mediace je, aby obě strany dospěly k dohodě, jakým způsobem pachatel svůj čin napraví. Často se jedná o finanční odškodnění, ale vyloučena není ani možnost, že se zaváže k vykonání prospěšné práce pro oběť nebo komunitu, případně k účasti na speciálním výchovném či léčebném programu. Pestřejší paleta řešení je jednou z nesporných výhod mediace oproti uložení klasické sankce.¹⁸⁶

Kromě mediace řadíme do metod restorativní justice trestající a ozdravné kruhy, komunitní restorativní rady či rodinné skupinové konference.

Do českého právního řádu byly prvky restorativní justice inkorporovány zákonem č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, který vytvořil novou instituci složenou z odborníků z mnoha vědních oborů, jejíž hlavní rolí je napomáhání realizace nově zavedených trestně procesních institutů narovnání a podmíněného zastavení trestního

¹⁸⁴ TOMÁŠEK, Jan. *Úvod do kriminologie: jak studovat zločin*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-802-4729-824, str. 165.

¹⁸⁵ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní: podle stavu k..., včetně změn vyplývajících ze zákona*. Praha: Leges, 2010. Student (Leges). ISBN 978-807-5021-601, str. 283.

¹⁸⁶ TOMÁŠEK, Jan. *Úvod do kriminologie: jak studovat zločin*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-802-4729-824, str. 165.

stíhání a při výkonu dohledu u dalších institutů. Dále zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, vychází z restorativních principů a svěřil další pravomoci Probační a mediační službě.¹⁸⁷

Domněnka, že lze mediovat jakékoliv trestné činy, je však přinejmenším z psychologického hlediska spekulativní. Výzkumy na téma a na rizika mediace obecně jsou zatím nedostačující. Již však z podstaty základního předpokladu mediace, kterým je rovnost obou stran, se zdá být tato nevhodná například v případech domácího násilí, jež je založeno na asymetrii vztahu mezi pachatelem a obětí. V podobně kontroverzních případech se lze přiklonit maximálně k tzv. nepřímé mediaci, postupu dojednávání o způsobech urovnání konfliktu mezi obětí a pachatelem, aniž dojde k jejich přímému setkání (ať ze strachu, nebo z absence této potřeby).¹⁸⁸

Ani názory na mediaci, stejně tak jako na restorativní justici, nejsou, a nikdy nejspíš nebudou, jednotné. Například K. Daly, S. Curtis Fawley, B. Bouhours na základě vlastních zjištění tvrdí, že „*neexistuje žádný důkaz pro podporu názoru, že restorativní justice poskytuje obětem sexuálních útoků větší spravedlnost a zadostiučinění než soud.*“¹⁸⁹ Ne každý, kdo se stane obětí má zájem využít procesu mediace, obecně o tuto formu řešení mají zájem spíše oběti méně závažných deliktů.

¹⁸⁷ VÁLKOVÁ, Helena a Josef KUČTA. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2012. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-807-4004-292, str. 193.

¹⁸⁸ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status obětí a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8, str. 50.

¹⁸⁹ DALY, Kathleen, Sarah CURTIS-FAWLEY a Brigitte BOUHOURS. Sexual offence cases finalised in court, by conference, and by formal caution in South Australia for young offenders: 1995-2001. *School of Criminology and Criminal Justice Griffith University* [online]. 2003, 1-27 [cit. 2017-04-03]. Dostupné z: https://www.griffith.edu.au/__data/assets/pdf_file/0003/50349/kdpaper21.pdf.

Závěr

Cílem mé práce bylo popsat a ujednotit problematiku týkající se obětí trestných činů v kriminologii a popis právní úpravy, která se oběťmi, pomocí pro ně a vším souvisejícím zaobírá. Cílem bylo i nastínit novelizaci klíčového zákona o obětech, který v dnešních dnech zažívá první měsíce své účinnosti. Diplomová práce se zaměřuje tedy především na oběť. Měla by čtenáře provést procesem viktimizace, kdy se osoba obětí teprve stává, a popsat mu všechny možnosti, které při řešení své situace může využít, ukázat mu, čemu dalšímu může být vystavena, jak by se mohla bránit a s touto pro ni novou životní situací se vyrovnat.

Jak již bylo nastíněno v práci, v naší době vnímáme oběť naprosto jinak, než tomu bylo v dobách dřívějších. Její postavení se v průběhu lidské historie vyvíjelo. Oběť jako hlavní strůjce odplaty, oběť jako okrajová figurka, oběť v moci státu jako jeho svědek. Dnešní, centrální postavení oběti, kdy se již skoro vyrovnává postavení pachatele, je jistě vítězstvím. Nejen humanismu, ale i všech obětí minulých i budoucích. Doufám, že trend posilování a utvrzování práv obětí bude nadále pokračovat i v České republice.

Právě oběťmi trestných činů ve všech ohledech se zabývá viktimologie. Věda, která byla zprvu pouze součástí kriminologie, dnes tvořící samostatný a rozvíjející se obor. Svými poznatky může nejen ulehčit obětem jejich postavení, ale i zabránit dalším viktimizacím, popsat strukturu a rozsah kriminality. Přínosem v tomto ohledu jsou především viktimologické výzkumy. I na základě těchto poznatků byly vydefinovány tzv. zvlášť zranitelné oběti, které zasluhují nejen větší pozornost, ale především ochranu.

Tématem aktuálním a bezpochyby přínosným je problematika sekundární viktimizace. Jak zabránit, aby oběť nebyla vystavena další viktimizaci, někdy ještě bolestivější, než té primární? Na tuto otázku hledají odpověď skoro všichni, kteří se viktimizací zabývají. Výsledkem jsou doporučení pro všechny, kteří přicházejí s osobou oběti do styku po deliktu. Pozornost je věnována především zdravotníkům a policistům, zpravidla prvním osobám, se kterými přijde oběť po viktimizaci do styku. I zde je velmi znát dosažený progres. Důležité je projevit oběti nejen soucit, ale i respekt k ní, zachovat její důstojnost. Dovoluji si zmínit, že i přes zmíněná zlepšení je zde stále co dohánět a na tyto aktivity, související se vzděláním, informováním a školením policistů,

OČTŘ a všech ostatních relevantních osob by mělo jít nepochybně více finančních prostředků. Také by tito neměli zapomínat, že to, co je pro ně rutina, denní praxe a běžná práce, je pro oběť naprosto jedinečná a bolestná záležitost.

Práce se dále zabývá i restorativní justicí. Novým trendem, který hlásá, že trestní politika je mrtva. Zmíněna je především metoda mediace. Mediace je v zahraničí již delší dobu hojně využívána, tedy očekáváme brzy její masivnější rozšíření i u nás. Doporučuje se především u méně závažných deliktů či při práci s mladistvými pachateli, kde se očekává, že právě mediace by na ně mohla pozitivně zapůsobit při uvědomění si své viny a být jakýmsi odrazovým můstkem pro jejich budoucnost. Specifičnost mediace můžeme spatřovat i v tom, že může působit na oběť tím, že ta vidí, jak pachatel svého činu opravdu lituje, omluví se a snaží se o nápravu. U některých druhů deliktů je však naprosto nevhodná a všeobecně nikdy nemůže zcela nahradit trestní řízení.

Viktimologie rozhodně není marginálním vědním oborem. Do budoucna se bude nepochybně velmi rozvíjet. Vždyť její poznatky jsou nepochybně relevantní pro trestní právo, především pro institut poškozeného. Tím, že se zabývá obětí a vším, co s ní souvisí, nám pomáhá důsledky vytrpěného lépe poznat a následně aplikovat do dalších přidružených, souvisejících a navazujících disciplín. Velmi napomáhá prevenci a zacílení aktivit do budoucna.

Seznam zkratek

BKB	Bílý kruh bezpečí, z.s.
EU	Evropská unie
OČTŘ	orgán činný v trestním řízení
OSN	Organizace spojených národů
PČR	Policie České republiky
PTSP	post-traumatická stresová porucha
TŘ , trestní řád	zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
zákon o obětech	zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů)

Seznam použité literatury a pramenů

Právní předpisy:

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/UE ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV. In Úřední věstník Evropské unie, 2012, L 315/57/ Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA/ Directiva 2012/29/UE de 25 de octubre de 2012, por la que se establecen normas mínimas sobre los derechos, el apoyo y la protección de las víctimas de delitos, y por la que se sustituye la Decisión marco 2001/220/JAI, Dostupné z WWW: <http://www.boe.es/doue/2012/315/L00057-00073.pdf>.

Česko. Zákon č. 135 ze dne 14. března 2006, kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím. In: Sbírka zákonů České republiky. 2006. částka 46, s. 1628-1632. Dostupný také z WWW:<http://aplikace.mvcr.cz/sbirkazakonu/SearchResult.aspx?q=135/2006&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy>. ISSN 1211-1244.

Česko. Zákon č. 45 ze dne 30. ledna 2013 o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů). In: Sbírka zákonů České republiky. 2013. částka 20, s. 322-352. Dostupný také z WWW:<http://aplikace.mvcr.cz/sbirkazakonu/SearchResult.aspx?q=45/2013&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy>. ISSN 1211-1244.

Česko. Zákon č. 209 ze dne 31. července 1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně a doplnění některých zákonů. In: Sbírka zákonů České republiky. 1997. částka 74, s. 4478-4480 Dostupný také

Z

WWW:<http://aplikace.mvcr.cz/sbirkazakonu/SearchResult.aspx?q=209/1997&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy>. ISSN 1211-1244.

Česko. Zákon č. 141 ze dne 29. listopadu 1961 o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů. In: Sbírka zákonů České republiky. 1961. částka 66, s. 513-576. Dostupný také z WWW:<http://aplikace.mvcr.cz/sbirkazakonu/SearchResult.aspx?q=141/1961&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy>. ISSN 1211-1244.

Česko. Zákon č. 181 ze dne 30. června 2011, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. In: Sbírka zákonů České republiky. 2011. částka 66, s. 1850-1853. Dostupný také z WWW:<http://aplikace.mvcr.cz/sbirkazakonu/SearchResult.aspx?q=181/2011&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy>. ISSN 1211-1244.

Česko. Zákon č. 77 ze dne 17. dubna 2015, kterým se mění zákon č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, a další související zákony. In: Sbírka zákonů České republiky. 2015. částka 37, s. 1354-1361. Dostupný také z WWW:<http://aplikace.mvcr.cz/sbirkazakonu/SearchResult.aspx?q=77/2015&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy>. ISSN 1211-1244.

Sněmovní tisk 658: Novela z. o obětech trestných činů - EU. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky* [online]. [cit. 2017-03-21]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=7&T=658>

Monografie a učebnice:

BREČKA, Tibor A. *Psychologie katastrof: vybrané kapitoly*. V Praze: Triton, 2009. Psyché (Triton). ISBN 978-807-3873-301.

CANTER, David V. *Criminal psychology*. London: Hodder Education, 2008. ISBN 03-409-2892-1.

CARRABINE, Eamonn. *Criminology: a sociological introduction*. 2nd ed. New York: Routledge, 2009. ISBN 978-041-5464-505.

CONKLIN, John E. *Criminology*. 6th ed. Boston: Allyn and Bacon, c1998. ISBN 02-052-6478-6.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-802-6205-821.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. 2., rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015. ISBN 978-807-3805-814.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-807-3804-619.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Moderní psychologie pro právníky: [domácí násilí, stalking, predikce násilí]*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-802-4722-078.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Kriminální psychologie*. Praha: Eurounion, 1998. ISBN 8085858703.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila a Petra VITOUŠOVÁ. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-802-4720-142.

DAIGLE, Leah E. *Victimology: the essentials*. London: SAGE Publications, 2012. ISBN 978-1452258393.

DIANIŠKA, Gustáv, Tomáš STRÉMY a Miroslava VRÁBLOVÁ. *Kriminológia*. 3. aktualizované a doplnené vydanie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. Slovenské učebnice. ISBN 978-807-3806-200.

DIBLÍKOVÁ, Simona, Martin CEJP, Michaela ŠTEFŮNKOVÁ, Milada MARTINKOVÁ a Vladimír SMEJKAL. *Analýza trendů kriminality v roce 2015*. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 9788073381622.

DIGNAN, James. *Understanding victims and restorative justice*. [Online-Ausg.]. Maidenhead [u.a.]: Open Univ. Press, 2005. ISBN 978-033-5209-798.

FENYK, Jaroslav, Tomáš GŘIVNA a Dagmar CÍSAŘOVÁ. *Trestní právo procesní*. 6., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-807-4787-508.

FINKELHOR, David. a Sharon. ARAJI. *A sourcebook on child sexual abuse*. Beverly Hills: Sage Publications, c1986. ISBN 08-039-2748-7.

FISHER, Bonnie a Steven P. LAB. *Encyclopedia of victimology and crime prevention*. Thousand Oaks, Calif.: SAGE Publications, c2010. ISBN 978-141-2960-472.

GILLERNOVÁ, Ilona a Hedvika BOUKALOVÁ. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1293-3.

GŘIVNA, Tomáš. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2014. Beckovy komentáře. ISBN 978-807-4005-138.

GŘIVNA, Tomáš, Miroslav SCHEINOST a Ivana ZOUBKOVÁ. *Kriminologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-807-4786-143.

HALL, Harold V. *Forensic psychology and neuropsychology for criminal and civil cases*. Boca Raton, FL: CRC Press, c2008. ISBN 978-084-9381-737.

HOLÁ, Lenka. *Mediace v teorii a praxi*. Praha: Grada, 2011. Psyché (Grada). ISBN 978-802-4731-346.

HOLAS, Jakub a Kazimír VEČERKA. *Stát a občan v prevenci kriminality*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2013. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-137-0.

HOLCR, Květoň. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2009. Student (Leges). ISBN 978-808-7212-233.

HOLOMEK, Jaroslav. *Viktimológia*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. Slovenské učebnice. ISBN 978-807-3804-466.

HOUBOVÁ, Drahomíra. *Psychologie pro právníky*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-807-3801-007.

JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo Evropské unie*. Praha: Leges, 2014. Teoretik. ISBN 978-80-7502-041-3.

JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-807-5020-161.

JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo Evropské unie*. Praha: Leges, 2014. Teoretik. ISBN 978-80-7502-041-3.

JELÍNEK, Jiří a Tomáš GŘIVNA. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012. Teoretik. ISBN 978-808-7576-397.

JEŽKOVÁ, Veronika. *Právním proti násilí na ženách: Bílá místa české legislativy*. 1. Praha: proFem, 2016. ISBN 9788090456471.

KALIBOVÁ, Klára. *Praktická a legislativní doporučení zohledňující návrh technické novely zákona č. 45/2013 Sb., (číslo sněmovního tisku 658, 7. volební období PSP ČR)*. 1. Praha: In IUSTITIA o.p.s, 2016. ISBN 978-80-88172-14-7.

KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice: sborník příspěvků dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-733-8021-8.

KOZÁK, Vítězslav a Michal JÍLOVEC. Nad praktickými nedostatky právní úpravy obětí trestných činů. HOFERKOVÁ, Stanislava. *Kriminologické dny: sborník příspěvků z vědecké konference*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2014-, s. 242-252. ISBN 9788074355721.

MARSH, Ian. *Crime and criminal justice*. New York: Routledge, 2011. ISBN 04-155-8152-4.

MARTINKOVÁ, Milada. *Zkušenosti obyvatel České republiky s některými delikty: výsledky viktimologického výzkumu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2007. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-064-9.

MARTINKOVÁ, Milada, Vladan SLAVĚTÍNSKÝ a Jiří VLACH. *Vybrané problémy z oblasti domácího násilí v ČR*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2014. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-139-4.

MARTINKOVÁ, Milada, Jiří VLACH a Soňa KREJČOVÁ. *Špatné zacházení s osobami pokročilého věku - se zvláštním zřetelem k domácímu násilí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-087-8.

MATOUŠKOVÁ, Ingrid. *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada). ISBN 978-802-4745-800.

NETÍK, Karel, Stanislav HÁJEK a Daria NETÍKOVÁ. *Psychologie v právu: úvod do forenzní psychologie*. Praha: C.H. Beck, 1997. Beckova skripta. ISBN 80-717-9177-6.

SCHEINOST, Miroslav. *Kriminalita očima kriminologů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010. ISBN 978-807-3380-960.

STRĚMY, Tomáš, ed. *Restorativna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie, september 2015*. Praha: Leges, 2015. Teoretik. ISBN 978-807-5021-045.

SVATOŠ, Roman. *Kriminologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-807-3803-896.

ŠEVČÍK, Drahomír a Naděžda ŠPATENKOVÁ. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-807-3676-902.

ŠVARCOVÁ, Eva. *Úvod do etopedie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002. ISBN 80-704-1449-9.

TOMÁŠEK, Jan. *Úvod do kriminologie: jak studovat zločin*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-802-4729-824.

TOŠNEROVÁ, Tamara. *Špatné zacházení se seniory a násilí v rodině: průvodce pro zdravotníky a profesionální pečovatele*. 2. vyd. Praha: Ambulance pro poruchy paměti, 2002. ISBN 80-238-9505-2.

VÁLKOVÁ, Helena a Josef KUČHTA. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-807-4004-292.

VANDUCHOVÁ, Marie a Jaromír HOŘÁK. *Na křižovatkách práva: pocta Janu Musilovi k sedmdesátým narozeninám*. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice právo. ISBN 978-80-7400-.

VANÍČKOVÁ, Eva. *Identifikace typů dětských obětí komerčního sexuálního zneužívání dětí*. V Praze: UK v Praze - 3. LF, 2007. ISBN 978-802-5410-738.

VEČERKA, Kazimír. *Občané o kriminalitě a prevenci: závěrečná zpráva z výzkumu veřejného mínění*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2007. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-057-1.

VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8.

VOŇKOVÁ, Jiřina a Ivana SPOUSTOVÁ. *Domácí násilí z pohledu žen a dětí: právní stav k 1.1.2016*. 3. přepracované vydání. Praha: proFem, 2016. ISBN 978-809-0456-457.

WALKLATE, Sandra. *Handbook of victims and victimology*. Cullompton: Willan, 2007. ISBN 978-184-3922-575.

ZÁHORA, Jozef. a Robert. KERT. *Obete kriminality: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra 2010 na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave = Victims of crime : proceedings of the International Conference, held on 25th November 2010, Pan European University Bratislava*. Bratislava: Paneurópska vysoká škola Fakulta práva, 2010. ISBN 978-808-9447-367.

ZAPLETAL, Josef. *Kriminologie: pro posluchače magisterského studijního programu*. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2002. ISBN 80-725-1103-3.

Časopisecké zdroje:

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Psychologické poznatky k nebezpečnosti pronásledování (stalking). *Kriminalistika*. 2004, **37**(4).

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Průběhy viktimizace. *Bezpečnostní teorie a praxe: Periodikum Policejní akademie ČR v Praze*. 2013, **2013**(zvláštní), 10. ISSN 18018211.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Vybrané otázky viktimizačních syndromů. *Bezpečnostní teorie a praxe: Periodikum Policejní akademie ČR v Praze*. 2014, **2014**(4), 10. ISSN 18018211.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Svědecká způsobilost obětí. *Bezpečnostní teorie a praxe: Periodikum Policejní akademie ČR v Praze*. 2014, **2014**(1), 10. ISSN 1801-8211.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Pomoc obětem závažných zločinů. *Zpravodaj BKB*. 2011, **20**(4), 3. ISSN 12138282.

IMRIŠKOVÁ, Romana a Zuzana PODANÁ. Prevalence a charakteristiky stalkingu v České republice: Výsledky viktimologického výzkumu. *Trestněprávní revue*. 2014, **13**(4), 94-99.

JÍLOVEC, Michal a Vítězslav KOZÁK. Nad plánovanou novelou zákona o obětech trestných činů. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2016, **26**(1), 71-78.

KARÁSKOVÁ, Ivana a Jakub POKORNÝ. Nový zákon: senioři jsou jako děti. *Mladá fronta DNES*. Mafra, 2017, **28**(79).

MARTINKOVÁ, Milada. K problematice obětí kriminality v ČR - výsledky výzkumné sondy. *Kriminalistika*. 2015, **48**(3), 161-174. ISSN 12109150.

MARTÍNKOVÁ, Milada. K současnému stavu poznávání zasažení obyvatel České republiky kriminalitou. *Trestněprávní revue*. Praha: C.H. Beck, 2012, (Č), 88-92. ISSN 1213-5313.

PEMBERTON, A. Opakovaná viktimizace: Železné zákony v praxi. *Zpravodaj BKB*. 2003, **12**(4). ISSN 1213-8282.

VÁLKOVÁ, Helena a Tomáš GRIVNA. Nový zákon o obětech trestných činů a jeho význam pro aplikační praxi. *Trestněprávní revue*. 2013, **12**(4), 83-87. ISSN 1213-5313.

ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. ISBN 80-902-9981-4.

Online zdroje:

BURGESS, Ann Wolbert a Lindy Lytle HOLSTROM. Rape trauma syndrome. *The american journal of psychiatry* [online]. 1974, (131) [cit. 2017-03-07]. Dostupné z: <http://ajp.psychiatryonline.org/doi/abs/10.1176/ajp.131.9.981>

COSSINS, Annie. Restorative Justice and Child Sex Offences: The Theory and the Practice. *The British journal of criminology* [online]. 2008, 48(3), 359-378 [cit. 2017-04-03]. Dostupné z: <https://academic.oup.com/bjc/article/48/3/359/357894/Restorative-Justice-and-Child-Sex-OffencesThe>

DALY, Kathleen, Sarah CURTIS-FAWLEY a Brigitte BOUHOURS. Sexual offence cases finalised in court, by conference, and by formal caution in South Australia for young offenders: 1995-2001. *School of Criminology and Criminal Justice Griffith University* [online]. 2003, 1-27 [cit. 2017-04-03]. Dostupné z: https://www.griffith.edu.au/_data/assets/pdf_file/0003/50349/kdpaper21.pdf

DROBIŠ, Zbyněk. *Oběti trestných činů mají nárok na peněžitou pomoc od státu* [online]. [cit. 2017-03-20]. Dostupné z: <http://www.klblegal.cz/obeti-trestnych-cinu-maji-narok-na-penezitou-pomoc-od-statu/>

GLOGAR, Martin. Novela zákona o obětech trestných činů. *Právní prostor* [online]. 2017 [cit. 2017-04-29]. Dostupné z: <http://www.pravniprostor.cz/zmeny-v-legislative/vyslo-ve-sbirce-zakonu/novela-zakona-o-obetech-trestnych-cinu>

HOFERKOVÁ, Stanislava a Linda ŠVRČINOVÁ. *Syndrom CAN* [online]. [cit. 2017-03-08]. Dostupné z: http://www.ospod.cz/e_download.php?file=data/editor/16cs_2.pdf&original=Syndro

HRONOVÁ, Martina a Marie VAVROŇOVÁ. Sociologická sonda klientek o.s. ROSA a jejich dětí za rok 2008: Domácí násilí. *Občanské sdružení ROSA – centrum pro týrané a osamělé ženy* [online]. 2009, 24 [cit. 2017-03-18]. Dostupné z: http://rosa-os.cz/wp-content/uploads/2014/05/2008_STATS.pdf

JELÍNEK, Jiří. Peněžitá pomoc obětem trestné činnosti. *Bulletin advokacie* [online]. 1998, (3), 22-28 [cit. 2017-03-21]. Dostupné z: http://www.cak.cz/files/178/BA_98_03.pdf

JELÍNEK, Jiří a Vladimír PELC. Zákon o obětech trestných činů – jeho nedostatky a možnosti řešení. *Bulletin advokacie* [online]. [cit. 2017-03-21]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/zakon-o-obetech-trestnych-cinu-jeho-nedostatky-a-moznosti-reseni?browser=mobi>

MAREŠOVÁ, Alena a Milada MARTÍNKOVÁ. O významu poznávání obětí trestné činnosti. *Kriminalistika* [online]. IKSP Praha, 2009, (1), 25 [cit. 2017-03-02]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/o-vyznamu-poznavani-obeti-trestne-cinnosti.aspx>

MATZNER, Jiří. Pomoc obětem (svědkům) trestných činů. *Právní prostor* [online]. [cit. 2017-03-15]. Dostupné z: <http://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/h-pomoc-obetem-svedkum-trestnych-cinu>

OSBORN, Denise R., Dan ELLINGWORTH, Tim HOPE a Alan TRICKETT. Are Repeatedly Victimized Households Different? *Journal of Quantitative Criminology* [online]. 1996, **12**(2) [cit. 2017-03-03]. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/41954158?seq=1#fndtn-page_scan_tab_contents

SHAPLAND, Joanna. VICTIMS, THE CRIMINAL JUSTICE SYSTEM AND COMPENSATION. *The British journal of criminology*. 1984, **24**(2), 131-149. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.bjc.a047436>.

SPARKS, Richard F. Multiple Victimization: Evidence, Theory, and Future Research. *Journal of Criminal Law and Criminology* [online]. **1981**(2) [cit. 2017-03-03]. Dostupné z: <http://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=6239&context=jclc>

VICHEREK, Roman. Oběti trestných činů a jejich práva. *Eprávo* [online]. [cit. 2017-03-15]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/obeti-trestnych-cinu-a-jejich-prava-92945.html>

WALKER, E. *The Battered Woman Syndrome: History of Domestic Violence and the Law* [online]. 1984 [cit. 2017-03-07]. Dostupné z: http://www.cavis.es/sitio/index2.php?option=com_docman&task=doc_view&gid=147&Itemid=46

ZIMMELOVÁ, Petra. Ekonomické násilí na seniorech. *Sociální práce* [online]. 2006, (2), 82-88 [cit. 2017-03-13]. Dostupné z: <http://www.socialniprace.cz/soubory/2006-2-090221133657.pdf>

City surveys [online]. 2000 [cit. 2017-03-15]. Dostupné z: http://www.unicri.it/services/library_documentation/publications/icvs/data/

Crimes recorded by the police, 2002–12 [online]. [cit. 2017-10-26]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/d/d7/Crimes_recorded_by_the_police%2C_2002%E2%80%9312_YB_14.png

Český statistický úřad [online]. [cit. 2017-03-02]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/obyvatelstvo_lide

Global Comparisons: Crime and incarceration around the world [online]. [cit. 2017-10-26]. Dostupné z: <https://www.prisonpolicy.org/prisonindex/victimization.html>

International Crime Victims Survey [online]. [cit. 2017-10-26]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/International_Crime_Victims_Survey

Oběti zločinů nemůžou dopláct na chybu ministerstva, zlobí se Šabatová. *LIDOVKY.CZ* [online]. 2015 [cit. 2017-04-28]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/ministerstvo-svuj-problem-prenasi-na-obeti-trestnych-cinu-zlobi-se-sabatova-1wi-/zpravy-domov.aspx?c=A150910_160156_ln_domov_sk

Oddělení tisku a prevence Policejního prezidia České republiky [online]. [cit. 2017-03-18]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/preventivne-informacni-skupina-policejního-prezidia-ceske-republiky.aspx>

Otázky a odpovědi k zákonu č. 108/2006 Sb., o sociálních službách a k zákonu č. 109/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o sociálních službách [online]. [cit. 2017-03-20]. Dostupné z: http://www.ibsenka.cz/sites/default/files/dokumenty/otazky_odpovedi_22-rev2.pdf

Peněžítá pomoc obětem ze strany státu [online]. [cit. 2017-03-23]. Dostupné z: <https://www.bkb.cz/pomoc-obetem/zadost-o-penezitou-pomoc-nahrada-skody/penezita-pomoc-obetem/>

Počet starobních důchodců stoupá, průměrně pobírali 11 441 korun měsíčně [online]. [cit. 2017-03-13]. Dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/o-cssz/informace/media/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2016/2016-11-3-pocet-starobnich-duxodcu-stoupa-prumerne-pobirali-11441-korun-mesicne.htm>

Právo na peněžitou pomoc [online]. [cit. 2017-03-23]. Dostupné z: <http://www.policie.cz/clanek/pravo-na-penezitou-pomoc.aspx>

Statistics Denmark. *Victims of reported criminal offences by sex, age, type of offence and time* [online]. [cit. 2017-10-26]. Dostupné z: <https://www.statbank.dk/statbank5a/default.asp?w=1366>

Viktimologie [online]. [cit. 2017-07-16]. Dostupné z: <http://www.fsps.muni.cz/inovace-SEBS-ASEBS/elearning/kriminologie/viktimologie>

Za posledních deset let bylo vykázáno z bytu téměř 12 tisíc lidí [online]. [cit. 2017-10-26]. Dostupné z: <https://www.socialpolicy.cz/?p=3737>

Název diplomové práce v anglickém jazyce

The issue of crime victim in criminology

Resumé

Diplomová práce se zabývá problematikou obětí trestného činu v kriminologii. Cílem práce je popsat postavení oběti, její práva, představit viktimologii a poznatky s ní související, popsat současnou právní úpravu, týkající se obětí, především zákon o obětech trestných činů.

Práce je členěna na úvod, dále na 10 kapitol, které jsou dále systematicky děleny v podkapitoly, zakončena je závěrem. První kapitola pojednává o viktimologii, jejím vývoji a předmětu. Druhá kapitola vysvětluje pojem oběti trestného činu, viktimnost a speciální typy obětí, jako nepravá a mnohočetná oběť. Kapitola třetí pojednává o viktimizaci a jejích prvcích. Obsahem kapitoly je také snaha o vyvrácení nejznámějších viktimologických mýtů. Kapitola čtvrtá popisuje dopad trestného činu na oběť, případné vyústění prožité viktimizace v posttraumatickou stresovou poruchu, zmiňuje, jaké okolnosti prohlubují viktimizaci a popisuje syndromy obětí. Následuje kapitola, která představuje specifické oběti. V kapitole šesté jsou čtenáři přiblíženy viktimologické výzkumy. Pomoc obětem trestných činů je zařazena v kapitole sedmé. Viktimologickou prevencí se zabývá kapitola osmá. Klíčové téma právní úpravy problematiky obětí trestných činů následuje. Diplomová práce je zakončena pojednáním o restorativní justici.

Práce se snaží přinést ucelený pohled na oběť trestného činu v kriminologii od procesu viktimizace, kde se osoba obětí teprve stává, po její práva, možné následky a komplikace, které s sebou tento traumatizující prožitek nese. Pozornost je věnována také novelizaci zákona o obětech, která v době odevzdání práce vstupuje v platnost a následně v účinnost.

Abstract

This diploma thesis addresses the issues of victims of crimes in criminology. Object of this work is to describe the victim's status and rights, introduce the area of victimology to the reader together with related knowledge of this area, description of recent legislation pertaining victims with particular focus on Crime Victims Act.

This diploma thesis is structured as following: Introduction, 10 chapters, systematically divided into subchapters, conclusion. First chapter deals with questions of victimology, its evolution and subject matter. Second chapter explains the concept of victim of the crime, victimity and special types of victims, e.g. pseudo victim or multiple victim. Chapter three covers the area of victimization and its characteristics. Debunking of famous victimological myths is also included in this chapter. Chapter four describes an influence of the crime on victim and how possible victimisation results in post-traumatic stress disorder. Chapter mentions which circumstances can deepen victimization and gives an account of syndromes of the victims. Next chapter presents specific victims. There are various victimological researches examined in chapter six and help for victims of crime is topic of the chapter seven. Chapter eight addresses prevention in victimology. Following chapter is a key topic – victims of crime legislation. Diploma thesis ends with an issue of restorative justice.

This work strives to bring complex view on the victim of crime in criminology from the moment of victimization, where concrete person is becoming a victim. It discusses victim's rights, consequences and possible complications, that are connected with this traumatic experience. There is particular concern for the amendment of Crime Victims Act, that is to be implemented in time of submission of this diploma thesis.

Klíčová slova/Key words

Klíčová slova:

- oběť
- viktimizace
- restorativní justice

Key words:

- victim
- victimization
- restorative justice